

#TA2030
PILOTNE AKTIVNOSTI

PRIROČNIK ZA PRESOJO UČINKOV NA PROSTOR V ČEZMEJNEM PROSTORU

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA NARAVNE VIRE IN PROSTOR

PRIROČNIK ZA PRESOJO UČINKOV NA PROSTOR V ČEZMEJNEM PROSTORU

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA NARAVNE VIRE IN PROSTOR

PRIROČNIK ZA PRESOJO UČINKOV NA PROSTOR V ČEZMEJNEM PROSTORU

Izdalo in založilo:	Ministrstvo za naravne vire in prostor, Direktorat za prostor in graditev
Besedilo uredili:	Blanka Bartol, Ines Lupše
Naslov izvirnega priročnika:	TIA (Territorial Impact Assessment) Manual*
Avtorji izvirnika:	Jan Hagemeyer, Mikołaj Herbst, Katarzyna Kopczewska, Agnieszka Pechcińska, Agnieszka Skowronek (vsi CASE – CASE – Center for Social and Economic Research), Monika Sochaczewska, Monika Stec (obe Ecorys Polska Sp. z o. o.)
Opise študij primera v izvirniku so prispevali:	David Evers (Nacionalni inštitut za strateško analizo politik na področjih okolja, narave in prostorskega načrtovanja, Nizozemska), Štěpán Nosek (Ministrstvo za regionalni razvoj, Češka), Marcia van der Vlugt (Ministrstvo za infrastrukturo in okolje, Nizozemska), Barbara Kostanjšek, Manca Krošelj, Naja Marot (vse Univerza v Ljubljani), Roland Gaugitsch in Bernd Schuh (Österreichische Institut für Raumplanung, Avstrija)
Avtorice prevoda in priredbe besedila:	Barbara Kostanjšek, Nina Stubičar, Naja Marot (Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo)
Grafika:	Barbara Kostanjšek, Nina Stubičar, Manca Krošelj
Jezikovni pregled:	Sektor za prevajanje, Generalni sekretariat Vlade Republike Slovenije
Oblikovanje, prelom, priprava za tisk:	Generator, vizualne komunikacije, Iztok Ambrož s.p.
Tisk:	Tiskarna Medium d.o.o.
Naklada:	600 kosov
Leto izdaje:	Ljubljana, november 2023
	Publikacija je brezplačna.

* Priročnik za presojo učinkov na prostor v čezmejnem prostoru je skrajšan in prirejen prevod izvirnega priročnika TIA (Territorial Impact Assessment) Manual in podaja zaključke naloge Pilotna aktivnost za izvajanje Teritorialne Agende 2030 »Kako sektorske politike prispevajo k prostorskim (ne)ravnovesjem: Prostorski učinki politik (TIA)«, ki ga je koordiniralo poljsko Ministrstvo za razvojne sklade in regionalno politiko. Po naročilu Ministrstva za naravne vire in prostor (pogodba št. 2550-21-510011 z aneksi) ga je izdelala Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

061.1EU:711.2

PRIROČNIK za presojo učinkov na prostor v čezmejnem prostoru / [besedilo uredili Blanka Bartol, Ines Lupše ; avtorji izvirnika Jan Hagemeyer ... [et al.] ; avtorice prevoda in priredbe besedila Barbara Kostanjšek, Nina Stubičar, Naja Marot]. - Ljubljana : Ministrstvo za naravne vire in prostor, Direktorat za prostor in graditev, 2023

ISBN 978-961-6276-60-3
COBISS.SI-ID 172206595

Kazalo vsebine

Seznam kratic	6
Seznam slik	7
Seznam preglednic	8
Predgovor	9
1 Uvod	10
1.1 Obravnava čezmejnega prostora pri pripravi in izvedbi politik	10
1.2 Opredelitev presoje učinkov na prostor in prostorskih učinkov	11
1.3 Kdaj presojati učinke na prostor	13
1.4 Kaj moramo vedeti pri izvajanju presoje	16
1.5 Pomen participativnega pristopa in izbira deležnikov	19
2 TIA v čezmejnem kontekstu	21
2.1 Uvodna pojasnila	21
2.2 Ugotavljanje potrebe po presoji učinkov na prostor	23
2.3 Določanje vsebine in obsega presoje	25
2.4 Ocenjevanje učinkov	27
2.5 Vrednotenje	29
2.6 Dopolnitve politike	32
3 Primeri rabe TIA v čezmejnem kontekstu	33
3.1 Pregled predstavljenih primerov	33
3.2 Obsotelje in Kozjansko (SI)	33
3.3 Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje Nova Gorica – Gorica (SI)	37
3.4 Mikroregija Jesenik (CZ)	42
3.5 Vzhodni Brandenburg–zahodna Poljska (DE/PL)	45
3.6 Zahodno Pomorjansko (PL)	48
3.7 Limburg (NL)	52
4 Sklepi in priporočila za izvedbo TIA in pripravo politik v čezmejnem prostoru ...	55
5 Literatura in viri	58
6 Priloge	60
Priloga 1: Seznam obstoječih priročnikov za presojo učinkov na prostor	60
Priloga 2: Pregled in primerjava obstoječih pristopov k presoji učinkov na prostor	61
Priloga 3: Seznam podpodročij in meril, ki jih izberemo v fazi vsebinjenja	64
Priloga 4: Primeri preglednic za vsebinjenje v primeru presoje učinkov na prostor čezmejnih območij	66

Seznam kratic

BDP	bruto domači proizvod
CZ	Češka
CASE	Center za socialne in gospodarske raziskave (angl. Center for Social and Economic Research)
DE	Nemčija
EFWP	Evropski skladi za Zahodno Pomorjansko (angl. European Funds for Western Pomerania)
EK	Evropska komisija
ESPON	Evropsko omrežje za spremljanje prostorskega razvoja (angl. European Observation Network for Territorial Development and Cohesion)
EU	Evropska unija
EZTS	Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje
IA	presoja učinkov (angl. Impact Assessment)
MNVP	Ministrstvo za naravne vire in prostor
NL	Nizozemska
NOVI	nacionalna politika prostorskega načrtovanja in okolja (angl. National Strategy on Spatial Planning and the Environment)
NOVEX	program za izvajanje nizozemske Nacionalne strategije prostorskega planiranja in okolja
NUTS	skupna klasifikacija statističnih teritorialnih enot (angl. Nomenclature of territorial units for statistics)
NUTS2	druga raven v skupni klasifikaciji statističnih teritorialnih enot
NUTS3	tretja raven v skupni klasifikaciji statističnih teritorialnih enot
NVO	nevladna organizacija
OECD	Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (angl. Organization for Economic Cooperation and Development)
OPSI	Observatorij za inovacije v javnem sektorju (angl. Observation for Public Sector Innovation)
OVE	obnovljivi viri energije
ÖIR	Avstrijski inštitut za prostorsko načrtovanje (nem. Österreichische Institut für Raumplanung)
PL	Poljska
RA	razvojna agencija
SI	Slovenija
SPRS	strategija prostorskega razvoja Slovenije
SPRS 2050	Resolucija o strategiji prostorskega razvoja Slovenije 2050 (Uradni list RS, št. 72/23)
TA 2030	Teritorialna Agenda 2030
TIA	presoja učinkov na prostor (angl. Territorial Impact Assessment)

Seznam slik

Slika 1: Način priprave presoj učinkov Evropske komisije	12
Slika 2: Preverjanje nujnosti izvedbe presoje učinkov na prostor	15
Slika 3: Prikaz izbranih TIA pristopov povzema njihove analitične sposobnosti in intenzivnost virov ...	18
Slika 4: Izbor TIA pristopa	18
Slika 5: Pilotni aktivnosti in čezmejnemu vidiku prilagojen pristop ESPON EATIA	22
Slika 6: Primer logične verige (na naslednji strani) izbranega dokumenta za presojo – Strategija kulturne dediščine 2020–2030	24
Slika 7: Primer povzemanja rezultatov po viharjenju možganov (foto: Manca Krošelj)	26
Slika 8: Izsek ocenjevalne matrike za tematsko področje okolja in prostora	28
Slika 9: Grafični prikaz rezultatov s pomočjo logične verige	31
Slika 10: Grafični prikaz učinkov na karti, upoštevajoč področja in tipologijo regij glede na njihove danosti za rabo OVE	32
Slika 11: Prikaz pilotnih območij	34
Slika 12: Shematski prikaz vsebine Strategije razvoja prometa v Republiki Sloveniji do leta 2030	38
Slika 13: Kartografski prikaz ugotovitev	43
Slika 14: Prostorska umestitev nemško-poljskega območja intervencije – gradnja železniške proge Ostbahn–Linie 203	45
Slika 15: Sistemska slika možnih učinkov projekta na tematska področja	46
Slika 16: Prikaz postopka Spa(TIA)	49
Slika 17: Shema nizozemskega pristopa	54

Seznam preglednic

Preglednica 1: Glavni izzivi in dejavniki čezmejnega upravljanja	11
Preglednica 2: Primeri možnih deležnikov glede na upravno raven njihovega delovanja	20
Preglednica 3: Opredelitev gospodarskih, družbenih, okoljsko-prostorskih in upravljaljskih učinkov	26
Preglednica 4: Primer prikaza rezultatov presoje v obliki preglednice – povprečni učinek posameznih stebrov izbrane politike (kulturna dediščina) na kazalnike okolja in prostora	29
Preglednica 5: Primer prikaza rezultatov presoje – učinki strategije kulturne dediščine po stebrih na tematska področja presoje	30
Preglednica 6: Primer prikaza rezultatov presoje – prispevek posameznih stebrov strategije kulturne dediščine k doseganju posameznih prednostnih nalog TA 2030 na območju RA Sotla	30
Preglednica 7: Učinki Strategije razvoja prometa v Republiki Sloveniji do leta 2030 na območju EZTS GO po štirih tematskih sklopih	40

Predgovor

Priročnik je rezultat dela, opravljenega med letoma 2021 in 2023 v okviru mednarodne pilotne aktivnosti »Kako sektorske politike prispevajo k prostorskim (ne)ravnovesjem: Prostorski učinki politik (TIA)«, ki je ena od šestih pilotnih aktivnosti v podporo izvajanju Teritorialne agende 2030. Vodilo jo je poljsko Ministrstvo za razvojne sklade in regionalne politike, v konzorciju pa so sodelovali še predstavniki nacionalnih in regionalnih institucij, pristojnih za teritorialno kohezijo in prostorski razvoj, iz Nizozemske, Nemčije, Češke in Slovenije. Poudarek pilotne aktivnosti je bil na čezmejnem prostoru, kjer se prepletajo potrebe in vplivi ene ali druge strani, a so v postopkih priprave politik pogosto premalo pozorno obravnavani, proučitev skupnega čezmejnega prostora pa običajno izostane.

Rezultati presoj s pilotnih obmejnih oziroma čezmejnih območij so pokazali, da učinki politik segajo čez meje držav, regij, občin oziroma območij, na katera se nanaša presojana politika. Zato je še toliko pomembneje okrepiti vedenje in usposobljenost pripravljavcev politik in odločevalcev o pomenu presoj prostorskih učinkov za prostorski razvoj posameznih območij.

Priročnik se ne osredotoča le na presojo čezmejnega prostora in izkušnje, pridobljene v dvoletni pilotni aktivnosti v sodelujočih državah, temveč predstavi tudi namen presoje učinkov na prostor (angl. *Territorial Impact Assessment* oziroma krajše TIA) javnih politik ter načine njene izvedbe s primeri. Pri tem se opira na dosedanje študijske primere, še posebej iz programa ESPON, ki je omogočil razvoj metod in orodij presojanja prostorskih učinkov v okviru več raziskovalnih in ciljno usmerjenih projektov. Tu je še posebej pomemben projekt ESPON EATIA, ki je opredelil elemente presoje z uporabo kvalitativnega pristopa, in je bil v tej pilotni aktivnosti tudi nadgrajen.

Glavni namen presojanja prostorskih učinkov je izboljšati učinke javne politike in se izogniti morebitnim neželenim učinkom v prostoru. Vključitev presoj učinkov politik na prostor v proces priprave politik prispeva k prepoznavanju posebnosti različnih območij in oblikovanju prostorsko »specifičnih« politik – politik, ki upoštevajo prostorske, okoljske, gospodarske in socialne značilnosti posameznih območij. Iz tega lahko sledijo tudi prostorskemu vidiku bolj prilagojene usmeritve in ukrepi, ki lahko uspešneje obravnavajo »specifične« izzive. V okviru presoj javnih politik ima veliko težo kvalitativni del z vključevanjem in sodelovanjem širšega kroga deležnikov z različnih upravljaljskih ravni, s čimer se spodbuja in krepi dialog med deležniki ter premoščajo nesporazumi med različnimi upravljaljskimi ravni. Osnovni cilj je namreč usklajena politika, ki bo usklajena tudi pri izvajanju.

Zato je presoja pomembno orodje tako pri pripravi kot tudi pri reviziji javnih politik. Rezultati presoj so namreč lahko podlaga za nadaljnjo javno razpravo o predlagani politiki v postopku njene priprave ali za kritični pogled pripravljavca politike na že sprejeto politiko kot izhodišče za njeno revizijo.

Prepričani smo, da bo priročnik dobrodošel tako za pripravljavce politik in odločevalce na državni ravni kot tudi za odločevalce na drugih upravnih ravneh, ki se srečujejo z vprašanji, ali bodo predvideni ukrepi imeli želeni učinek, prav tako pa bo v podporo deležnikom za okrepitev čezmejnega dialoga pri načrtovanju prihodnjega razvoja. Prepričani smo tudi, da bodo veliko ustreznih priporočil za svoje delo v njem našli tudi raziskovalci in strokovnjaki s področja presoj.

dr. Nataša Bratina

vršilka dolžnosti generalnega direktorja Direktorata za prostor in graditev

1 Uvod

Namen priročnika je seznaniti bralca s presojo učinkov na prostor (angl. *Territorial Impact Assessment* oziroma krajše TIA) javnih politik in predstaviti nekaj primerov možne izvedbe. Razvoj presoje učinkov na prostor se je na začetku opiral na kvantitativne metode, kot so makroekonomski modeli, sčasoma pa so pristopi postajali vse bolj kvalitativni in s tem tudi prijaznejši uporabnikom (Marot in sod., 2021). Med možne uporabnike presoje uvrščamo predstavnike državne ravni, kot so predstavniki ministrstev, predstavnike regionalnih razvojnih svetov in agencij v primeru priprave regionalnih razvojnih dokumentov ali izvajanja nacionalnih politik na njihovem območju ter predstavnike lokalne skupnosti ob pripravi njihovih strateških dokumentov prostorskega in urbanega razvoja. Prav tako lahko priročnik koristi raziskovalcem in strokovnjakom pri njihovem delu s področja presoj, analize politik in regionalnega razvoja.

Poleg splošne predstavitve presoj priročnik povzema znanje, zbrano in preizkušeno v dvoletnem projektu pri predstavnikih pilotnih območij in nacionalnih predstavnikih. V osrednjem delu je poudarjen način presoje učinkov na prostor (čezmejno), ki temelji na pristopu ESPON EATIA (ESPON, 2012b), prilagojen za potrebe pilotne aktivnosti. V nadaljevanju so predstavljeni povzetki pristopov k presoji, ki so jih izvedli partnerji pilotne aktivnosti, rezultati testiranja in izpostavljene možnosti njihove uporabe, prednosti in omejitve.

V prilogah so vključene preglednice za uporabo v posameznem koraku presoje.

1.1 Obravnava čezmejnega prostora pri pripravi in izvedbi politik

V zadnjih desetletjih se raziskovalci in pripravljavci javnih politik vse bolj zavedajo, da je treba obravnavati tudi prostorsko razsežnost gospodarskega in družbenega razvoja. Upoštevanje značilnosti območij, odnosov med njimi, možnosti pretoka ljudi in informacij ali prostorske pokritosti izvedenih ukrepov javnih politik in predpisov so ključnega pomena za končno učinkovitost sprejetih ukrepov. Opozorimo lahko na tako imenovani »place-based« način, torej način, upoštevajoč lokacijo, ki pri pripravi politik poudarja upoštevanje lokalnih značilnosti in odmik od centraliziranega pogleda na izvajanje ukrepov (Churski, 2018).

Poziv k pripravi politik, ki so prilagojene posameznemu območju in upoštevajo njegove endogene zmogljivosti, se odraža tako v strategijah in drugih politikah na evropski ravni (Barca, 2009) kot na nacionalni ravni (KPRM, 2009). Prostorsko usmerjen pristop upošteva naslednje:

- investicije v infrastrukturo imajo močan in dolgoročni prostorski učinek, ki je lahko tudi nepovraten;
- učinek sektorskih politik je različen glede na tip območij (mestna, podeželska, manj ali bolj razvita območja);
- tudi politike, ki urejajo družbene vidike, imajo prostorski učinek;
- vsak poseg v prostor ima lahko prostorski učinek, ki se ne ujema nujno z upravnimi mejami območja, v katerem je bil poseg izveden;
- sektorske politike imajo lahko različne, prekrivajoče se prostorske učinke na različnih upravnih ravneh.

Številne politike, zlasti evropske, se hkrati izvajajo v več kot eni državi, pri čemer si lahko o njihovem učinku zastavimo naslednja vprašanja: »Ali se bo ukrep izvajal enako ne glede na državo članico? Ali se uporabljajo enaki instrumenti, merila za dodelitev sredstev in merila uspešnosti? Je možno intervencijo kljub kulturnim, upravnim in regulativnim razlikam obravnavati enako, ne glede na državo članico?«

Dvome o homogenosti navidezno homogene politike, ki se izvaja v več kot eni državi, lahko odpravimo z izvedbo presoje učinkov na prostor za različna območja in tako primerjamo obseg in naravo učinkov. Na eni strani lahko učinke ocenimo v vsaki od držav članic in tako opazujemo razlike izvedbe ene politike na obeh straneh meje, na drugi strani presoja omogoča izbrano čezmejno območje obravnavati kot eno, skupno območje. Tudi če je politika omejena na ozemlje ene države ali manjše območje v državi, lahko opazimo širjenje prostorskega učinka takšne politike čez mejo. To zastavlja vprašanja o razliki med razpršitvijo učinka politike znotraj ene države in njeno zmožnostjo prodiranja čez mejo. Analize poljsko-nemškega čezmejnega območja, ki so bile izvedene v okviru pilotnega projekta, in tudi slovenska izkušnja izvajanja presoje v čezmejnem območju sicer kažejo, da je razpoložljivost mednarodno primerljivih podatkov omejena. Podatki se zaradi načina opredelitve prostorskih enot in kazalnikov ali njihovega časovnega obsega pogosto razlikujejo, kar izrazito otežuje analize čezmejnih območij.

Čezmejni vidik je na evropski ravni neposredno vključen v programe transnacionalnega sodelovanja, financirane iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, ki so usmerjeni prav v krepitev povezovanja in sodelovanja čezmejnih območij. Slovenija je vključena v štiri programe, in sicer Interreg Slovenija-Italija, Interreg Slovenija-Avstrija, Interreg Slovenija-Hrvaška in Interreg Slovenija-Madžarska. Projekti, financirani na podlagi teh programov, krepijo kohezijo čezmejnih območij in prinašajo upravljaljske rešitve, ki koristijo prebivalstvu na obeh straneh meje ter pomembno učinkujejo na kakovost življenja prebivalcev na obeh straneh meje. Tudi OECD se je v zadnjih letih ukvarjal s čezmejnimi upravljanjem, na katero se nanaša tudi presoja v tem priročniku, in sicer so skupaj z opazovalnico za inovacije v javnem sektorju, OPSI-jem (krajše za angl. Observatory of Public Sector Innovation), izdali publikacijo, ki obravnava izzi-ve čezmejnega upravljanja in ponuja tudi priporočila. Preglednica 1 povzema glavne izzive, dejavnike uspeha in priporočila, zapisana v dokumentu (OECD in OPSI, 2021).

Preglednica 1: Glavni izzivi in dejavniki čezmejnega upravljanja

Izzivi	Dejavniki uspeha
1. Obravnava skupnih potreb	1. Politična podpora in močno vodstvo
2. Krmarjenje po različnih upravnih mejah in okvirih	2. Dogovor glede skupne misije/strategije/strukture
3. Razumevanje in razporeditev stroškov in dodane vrednosti čezmejnega prizadevanja	3. Močna vključenost deležnikov
4. Vzpostavljanje zaupanja	4. Jasno opredeljene vloge
5. Pridobivanje finančnih sredstev	5. Osredinjenje na področja skupnih izzivov

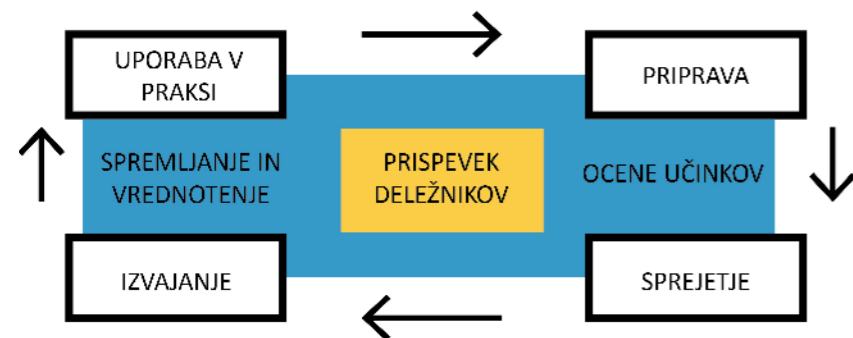
Vir: OECD in OPSI, 2021, str. 13

1.2 Opredelitev presoje učinkov na prostor in prostorskih učinkov

Presoja učinkov na prostor, krajše TIA (v izvorniku *Territorial Impact Assessment*), je orodje za ocenjevanje narave in intenzivnosti prostorske občutljivosti politik, strategij, programov in zakonodajnih predlogov, ki lahko povzročajo učinke na določena območja, prostorski razvoj in na teritorialno kohezijo. Izvaja se lahko na nacionalni, regionalni ali lokalni ravni. Obravnava gospodarski, družbeni in okoljski učinek politik, pri čemer je večja pozornost namenjena opredelitvi razlik v prostorskih učinkih na izbrana območja. Izraz »presoja učinkov na prostor« se je najprej uveljavil na ravni EU in na podlagi njenih priza-

devanj za boljšo, s podatki podprto pripravo politik in predpisov. Kot je poudarila Evropska komisija, »bi bilo treba pri presoji učinkov politik sistematično upoštevati prostorske učinke, /.../ zlasti če so ti učinki pomembni za različna območja EU« (Evropska komisija, 2021), in sicer tako na nacionalni, regionalni ali lokalni ravni. Trenutni način priprave predpisov na ravni EU je razviden s slike 1.

Slika 1: Način priprave presoj učinkov Evropske komisije

Vir: Evropska komisija, 2022

Presoja učinkov na prostor je metoda presoje, ki pripravljavcu politike pomaga opredeliti prostorske učinke politike na nacionalni, regionalni in lokalni ravni. Dodatno pokaže razliko v možnih učinkih na različnih območjih, kar je »prostorska razsežnost« politike v ocenjevanju. Lahko jo izvedemo **vnaprej (ex ante)**, **med izvajanjem (ex durante)** ali **po zaključku izvajanja politike (ex post)**. Za izvedbo presoje je treba opredeliti tudi prostorski učinek, ki ga razumemo kot »vsak učinek na rabo prostora, upravljanje z njim ali širše na gospodarstvo, družbo in okolje v izbrani prostorski enoti, ki je posledica izvajanja izbrane politike ali zakonodaje, sprejete na EU, državni ali drugi ravni.« (Fischer in sod., 2015)

K uveljavljanju presoje učinkov na prostor in bolj poglobljenim raziskavam sta bistveno prispevala dva dogodka. Prvi je bilo sprejetje evropskih prostorskorazvojnih perspektiv leta 1999, ki so opredelile izraz območje kot novo razsežnost evropske politike (CEC, 1999). Takrat sta bila odsotnost premisleka o prostorski koheziji in pretirana polarizacija razvoja prepoznana kot nezaželena pojava, ki ovirata trajnostni učinek politik in negativno vplivata na njihovo vrednotenje. Drugi mejnik je bil podpis Lizbonske pogodbe leta 2007, v kateri je teritorialna kohezija skupaj z družbeno in gospodarsko kohezijo postala temeljni cilj EU. Pogodba poudarja, da je treba posebno pozornost nameniti podeželskim območjem, območjem, ki so v procesu industrijske tranzicije, in regijam, ki se spoprijemajo z demografskimi spremembami ali drugimi prostorskimi izzivi.

Na ravni EU so danes študije TIA, povezane z načrtovanimi ali že izvedenimi politikami, običajna praksa. Primer takšne študije je predhodna (*ex ante*) analiza prostorskega učinka tako imenovane podnebne nevtralnosti (Climate Neutrality) na družbeno-gospodarski razvoj regij (NUTS 3) v vseh državah EU, ki jo je leta 2019 izvedel Evropski odbor regij (2019). V tem primeru je bila uporabljena ESPON-ova metoda hitre preveritve (angl. *ESPON Quick Check*). Primer ocene prostorskih učinkov politik na regionalni ravni je študija »Ocena učinka evropskih sredstev na prostorsko polarizacijo regije Lodž in procese gospodarskega prestrukturiranja«, izvedena na ravni NUTS 2. Čeprav v poročilu ni uporabljen izraz TIA, gre postopkovno za takšno presoj, izvedeno *ex post* (Loško vojvodstvo, 2014). Na Nizozemskem so pred leti analizirali vpliv politik EU na njihovo prostorsko načrtovanje in upravljanje ter prišli do zanimivih ugotovitev tako glede obsega vplivov, konfliktnosti in prekrivanja zahtev politik EU na posameznih območjih kot tudi glede vloge prostorskega načrtovanja pri upravljanju teh nasprotij. Nizozemska ima uveljavljeno hitro analizo za presoj morebitnih prostorskih učinkov politik EU v fazi priprave predpisov EU in po potrebi izvaja tudi podrobnejšo presoj za sprejete zakonodajne predloge. Izvedba takšne

analize bi bila zanimiva tudi za druge države članice, saj je bila na ravni EU sprejeta vrsta novih politik, npr. o pomorskem prostorskem načrtovanju, evropski zeleni dogovor ipd. Z novimi spoznanji bi lahko bolje upravljali prostor in tako poskrbeli za integracijo sektorskih politik v nacionalnih zakonodajah, kar bi vodilo tudi v večjo prostorsko učinkovitost.

Tudi na lokalni ravni že obstajajo analize, ki so podobne TIA in poskušajo opredeliti različne razvojne potrebe in pogoje. Občina Rygllice je na primer leta 2015 na jugu Poljske (Malopolska pokrajina) izvedla »Oceno učinka organizacijskih sprememb v izobraževanju glede na stroške delovanja« (DIS, 2015). Avtorji so oceno pripravili s ciljem »zagotavljanja neodvisnih in zanesljivih informacij vodilnemu organu o kakovosti upravljanja šolske mreže v občini, učinkovitosti porabe dodeljene subvencije za izobraževanje in stroških delovanja šolskih ustanov v občini«. Tudi v tem primeru ni neposrednega sklicevanja na metodologijo TIA, vendar nanjo spominjajo razlikovanje učinkov glede na izbrana območja.

Primer analize čezmejnih učinkov na prostor je *ex post* presoja, s katero so ocenili učinek grškega cestnega omrežja Egnatia na kohezijske regije jugovzhodne Evrope (Gavanas in sod., 2018). Analiza zajema ozemlja Grčije, Albanije, Severne Makedonije, Italije, Srbije, Bolgarije in Turčije, pri čemer je večina proučevanih regij čezmejnne narave.

1.3 Kdaj presojati učinke na prostor

TIA je priporočljiva za vse politike, ki bi lahko vplivale na prostor, ne glede na upravno raven, na kateri so sprejete. V okviru TIA je pomembno analizirati tudi ukrepe in instrumente, s katerimi se bo politika ali predpis izvajal, zlasti če želimo zelo natančno analizo učinkov.

Pred izvedbo postopka TIA je treba preveriti potrebnost postopka, kar ugotavljamo s tako imenovano hitro preveritvijo potrebe po TIA, v izvorniku *necessity check* (npr. ESPON, 2020), ki se izvede s pomočjo vprašanj, ki omogočajo hitro preveritev učinkov proučevane politike ali strategije na obravnavano območje. Politike vplivajo na različne prostorske strukture (npr. mesta ali vasi) na raznolike načine, zaradi česar je pri izvajanju posamezne politike treba upoštevati asimetričnost njihovega učinka, njegovega obsega in smeri (pozitiven ali negativen). Hitro preveritvi je podoben nemški postopek preveritve enakovredne obravnave, cilj katerega je oceniti, ali bodo politike/predpisi poslabšali življenjske razmere prebivalcev proučevanih območij in ali bi pozitivni učinki navedenih politik na teh območjih nastali kot posledica negativnih učinkov na drugih območjih.

Potreba po izvajanju TIA je odvisna od obsega učinka na izbrano območje in njegovo funkcijo v prostoru. TIA je uporabna za instrumente politike, ki imajo prostorsko razsežnost in jim lahko določimo območje, na katero vplivajo. Investicijske politike (npr. prometne in industrijske) imajo običajno znaten prostorski vpliv, saj v veliki meri in dolgoročno spreminjajo prostorsko strukturo tako, da jo je težko ali nemogoče povrniti v prvotno stanje. Hkrati pa obstajajo politike, ki se ne dotikajo nujno nekega območja, kljub temu pa imajo lahko pomemben učinek nanj. Med takšne spadajo na primer sektorske politike, ki različno vplivajo na prostorske strukture (mestne ali podeželske, manj in bolj razvita območja) in jih morajo zato ustrezno obravnavati. Na videz neprostorske politike imajo lahko dolgotrajen učinek na prostor, gospodarski položaj njihovih prebivalcev, notranje migracije, zasebno in javno investicijsko dejavnost in podobno. V tem primeru TIA uporabimo, da ugotovimo tako želene kot neželene učinke politik ter njihovo prostorsko razsežnost.

Pri preverjanju potrebe po izvedbi TIA sta v pomoč tudi dva izraza, in sicer »*prostorska občutljivost*« in »*izpostavljenost*«. Opredelitev in prva raba teh dveh izrazov izhajata iz ESPON-ove študije ESPON (2012c):

PROSTORSKA OBČUTLJIVOST opisuje občutljivost regije za učinke politik in predpisov glede na njene družbene, gospodarske in okoljske značilnosti. Z njo povemo, v kolikšni meri lahko ukrepe posameznih politik in predpisov uspešno izvedemo in kakšne so možnosti za izboljšanje teh značilnosti zaradi predvidenih ukrepov. Na primer, v primeru politik trga dela (npr. politike minimalne plače, politike podpore zaposlovanju ali podpore brezposelnim) bodo na občutljivost regije vplivale značilnosti lokalnega trga dela (npr. stopnja brezposelnosti, raven plač, značilnosti delovne sile). Za vsako politiko moramo glede na njeno temo in cilje na novo opredeliti prostorsko občutljivost, saj je ta različna glede na to, ali gre za zdravstveno, kulturno ali izobraževalno politiko.

IZPOSTAVLJENOST opisuje intenzivnost učinka na območje, pri čemer razlikujemo med regionalno izpostavljenostjo (učinek na prostorske strukture) in izpostavljenostjo prostorskih elementov, kot so kakovost površinskih voda, emisije itd. V nekaterih primerih je merjenje intenzivnosti politike razmeroma preprosto, saj so ukrepi in denarni vložki kvantificirani. Pri vrednotenju kohezijske politike poznamo znesek sredstev (npr. glede na število prebivalcev), ki je bil dodeljen obravnavanim regijam. V drugih primerih, na primer pri politikah, ki podpirajo posamezne gospodarske sektorje (in so zato usmerjene v te sektorje in ne neposredno na posamezne tipe območij), izpostavljenost območij v dokumentih morda ni izrecno opredeljena.

Poleg navedenih izrazov si lahko pri preveritvi potrebe po presoji lahko pomagamo tudi z usmerjevalnimi vprašanji in odločitveno shemo na sliki 2.¹

Primeri možnih vprašanj za preveritev potrebe po TIA:

1. Ali je pojav, na katerega neposredno ali posredno učinkuje proučevana politika na izbranem območju, raznolik? Ali je območje, na katero učinkuje politika, heterogeno glede na družbene in gospodarske značilnosti?

Primer: če se politika nanaša na trg dela in imajo kazalniki trga dela na proučevanem območju zelo raznolike vrednosti, je odgovor verjetno »DA«. Če politika obravnava izbrani gospodarski sektor in so podjetja, ki delujejo v tem sektorju, locirana le na majhnem območju, je odgovor prav tako »DA«. Če prostorska občutljivost ni zelo raznolika ali se ne pričakuje, da bo politika imela asimetrični učinek na območje, je odgovor »NE«. Odgovor na to vprašanje je mogoče pridobiti z analizo razlik vrednosti statističnih podatkov za izbrane kazalnike, na vrednost katerih neposredno in posredno vpliva obravnavana politika.

2. Ali ima proučevana politika vključeno prostorsko razsežnost, tj. ali ima različen učinek na različne regije, in ali se izpostavljenost tej politiki na proučevanem območju razlikuje med seboj? Ali politika različno vpliva na podeželsko/mestno/obrobno območje ali druge prostorske strukture obravnavanega območja?

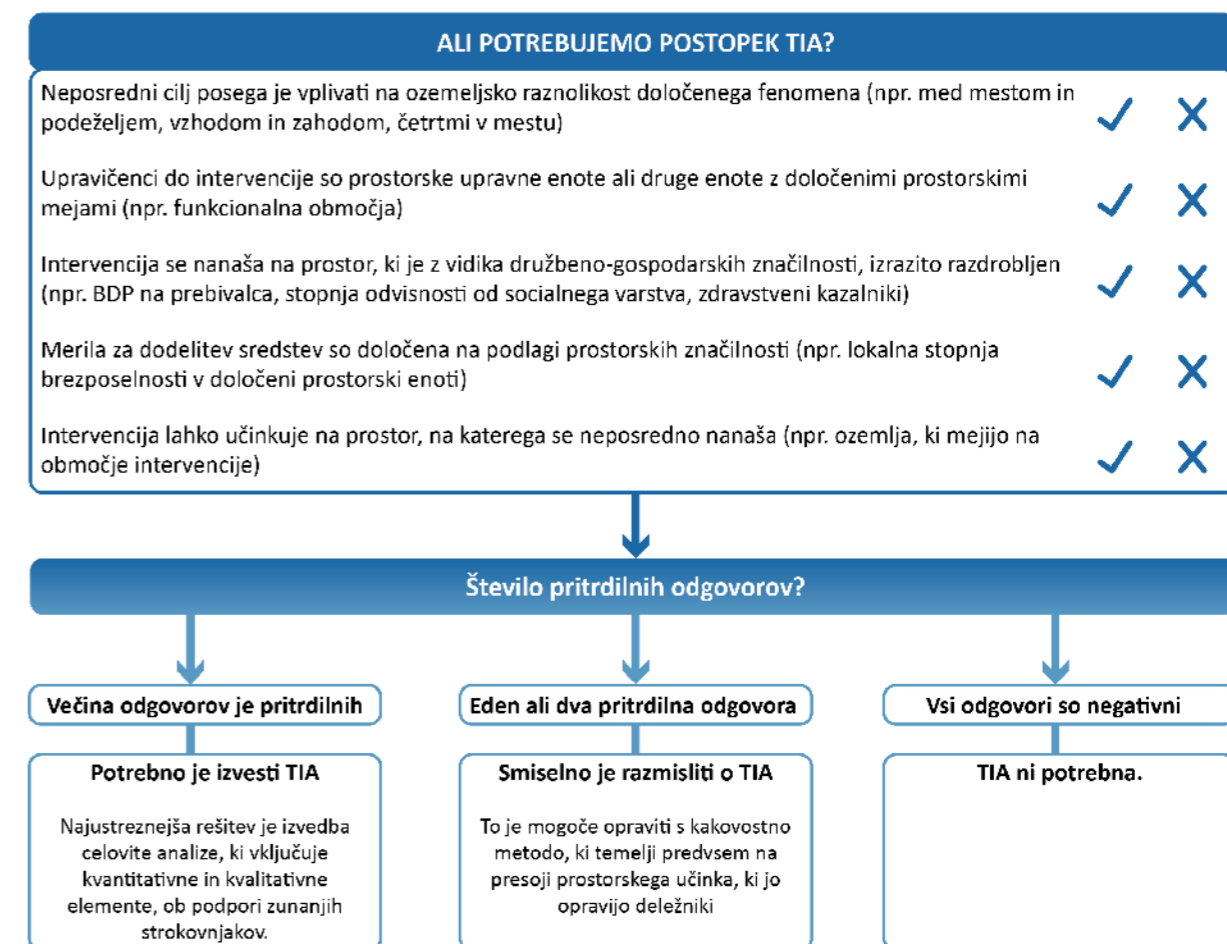
Primer: politika za odpravo digitalne izključenosti na Poljskem je usmerjena na območja z omejenim dostopom do interneta. Ukrepi tako urejajo območja, poimenovana tudi »bele lise« dostopa do interneta. Zato se bo učinek politike na ta območja razlikoval od učinka na druga območja, odgovor na vprašanje pa je »DA«. Če politika v podobnem obsegu vpliva na druga območja, bo odgovor verjetno »NE«. Regija bo zelo izpostavljena politiki, če je med drugim cilj intervencije spremeniti značaj območja ali življenjske razmere njegovih prebivalcev, če so neposredni prejemniki ukrepov prostorske enote ali če so merila za dodelitev sredstev določena na podlagi prostorskih značilnosti.

¹ Obstajajo tudi drugi načini preveritve potrebe po TIA, kot je ESPON-ova hitra preveritev (ESPON Quick check).

3. Ali lahko politika učinkuje tudi na območja, ki niso njena ciljna območja?

Primer: lokalna politika, s katero zvišamo plače učiteljev na tem območju, lahko zmanjša razpoložljivost pedagoškega osebja na sosednjih območjih, zato na to vprašanje odgovorimo z »DA«. Če ocenimo, da politika ne bo bistveno vplivala na sosednja območja, pa je odgovor »NE«. Oceno preliva učinka je mogoče izvesti predvsem na podlagi ocene različne občutljivosti in izpostavljenosti proučevanega ozemlja in sosednjih območij. Ta vrsta učinka je še posebej pomembna za obmejna območja, na katera učinkujejo politike obeh sosednjih držav, ali v primerih, ko so analizirane politike ali strategije regij, saj se običajno osredotočajo na razmere v teh regijah in ne upoštevajo preliva učinka na sosednje regije.

Slika 2: Preverjanje nujnosti izvedbe presoje učinkov na prostor

Pri odločitvi glede postopka TIA lahko pomaga tudi shema ali alternativni načini tako imenovanega *screeninga*, npr. ESPON-ovo orodje za hitro preveritev. Merila za hitro preveritev potrebe po presoji si lahko postavimo tudi sami, pomembno je, da ne pozabimo na prostorsko razsežnost politike. V nekaterih primerih je treba za pridobitev odgovorov izvesti analizo dokumentov, ki jih presojamo (namen, upravičenci, dodelitev sredstev). Da ugotovimo regionalno raznolikost prostora in učinke širjenja, lahko izvedemo tudi statistično analizo ali GIS-analizo prostorske občutljivosti ali možnega preliva učinkov.

V splošnem velja, da je za politike, ki imajo prostorsko razsežnost, to pomeni, da so njihovi ukrepi usmerjeni v določene prostorske strukture ali regije, priporočljivo izvesti TIA. Hitra preveritev lahko pomaga tudi pri izbiri metodološkega načina TIA. Če smo odgovorili pritrdilno na večino vprašanj s slike

2, je vredno razmisliti o metodološko zahtevnejšem načinu, ki daje večji poudarek statistični analizi podatkov, simulaciji alternativnih scenarijev in izvedbe ukrepov. V tem primeru bomo najverjetneje potrebovali pomoč zunanjih strokovnjakov za presojanje. V primeru manjšega števila pritrdilnih vprašanj pa si lahko pomagamo že s kvalitativno oceno učinkov, ki jo pridobimo s participativnim vključevanjem deležnikov in ki ne zahteva posebnih statističnih metod ali modeliranja.

Poudariti je treba, da je optimalna rešitev v vsakem primeru kombinacija kvantitativnih in kvalitativnih metod ter da je treba pristop TIA izbrati glede na značilnosti politike, območja in razpoložljivih sredstev.

1.4 Kaj moramo vedeti pri izvajanju presoje

Obdobje izvedbe presoje

Presoje učinkov na prostor se največkrat izvajajo v fazi priprave politik/predpisov, to so vnaprejšnje oziroma *ex ante* presoje. Naknadne ali *ex post* presoje pa so del postopka vrednotenja politik po njihovi izvedbi. Načini presoje se glede na obdobje njene izvedbe po navadi razlikujejo. V primeru predhodne ali vnaprejšnje presoje največkrat le ugibamo o učinku in njegovem obsegu, pri čemer so nam na voljo znanje o preteklih učinkih podobnih politik, razpoložljivi podatki, ki kažejo prostorsko občutljivost in izpostavljenost območja, ter simulacijska orodja, ki s kvantitativnimi metodami lahko napovejo prihodnje učinke. To je zlasti uporabno v primeru davčnih, tržnih ali družbenih politik, saj simulacija in druga kvantitativna orodja precej natančno pokažejo izbrane učinke proučevanih politik. V primeru politik, ki vplivajo na različna področja družbenega življenja (npr. kulturna politika, izobraževalna politika), je pomen strokovnega znanja veliko večji, saj oceno teh učinkov ne glede na tip presoje težko kvantificiramo.

Pri sprotnih ali *ex durante* presojah je izbira orodij odvisna od dinamike izvajanja politike. Če je izvedba zakasnjena, lahko uporabimo iste metode kot pri predhodnih analizah; če pa je politika izvedena v precejšnji meri, je bolje uporabiti naknadne analize. Naknadna ali *ex post* presoja je na prvi pogled najlažja, saj naj bi bilo učinke politike zaradi izvedbe lažje opredeliti. Ena od možnosti je ugotavljanje sprememb vrednosti kazalnikov, ki smo jih predvideli za merjenje rezultatov presoje, vendar ni vedno jasno, ali obstaja vzročno-posledična povezava med ukrepom politike in vrednostjo kazalnika. Glavna metoda, ki se uporablja za *ex post* vrednotenje politike, je analiza nasprotnih dejstev (v izvorniku *counter fact analysis*), pri kateri se spremembe v ciljnih prostorskih enotah primerjajo s kontrolno skupino prostorskih enot, za katere politika v istem obdobju ne velja. V postopku sprotne analize lahko vzpostavimo tudi sistem spremljanja učinkov politike, pri čemer najprej opredelimo osnovne vrednosti, izhajajoč iz predhodne analize, in spremljamo spremembe, npr. na letni ravni.

Tudi pri naknadni analizi je lahko zanašanje na kvantitativne metode presojanja problematično. Največkrat so vzrok omejena razpoložljivost regionalnih statističnih podatkov, težave pri merjenju spremenljivk, na katere politika učinkuje, težave pri opredelitvi spremenljivk rezultatov v primeru zelo široko opredeljenih politik ali strategij ali pomanjkanja ustreznega kontrolnega vzorca (v primeru politik, ki zadevajo celotno območje države oziroma vse regije). V teh primerih sicer statistični podatki ponudijo določeno sliko o učinkih, ki pa jo je treba po načelu triangulacije dopolniti s strokovnim znanjem ali participativnimi tehnikami.

Poglobljenost in natančnost presoj

Prve presoje učinkov na prostor so se izvajale za ocenjevanje politik na ravni EU, zato so bile izbrane prostorske enote največkrat regije NUTS 2 ali NUTS 3. To pomeni, da gre v primeru presoje učinkov na prostor za poenostavljanje realnosti in visoko raven združevanja podatkov, saj upoštevamo vrednosti kazalnikov glede na izbrane prostorske enote. Izbira območja je tako eden od ključnih dejavnikov izved-

be TIA. Tako ocenjevanje iste politike/predpisa na različno velikih ozemljih ali na različnih upravnih ravneh lahko privede do različnih ugotovitev. Na eni strani vrednotenje na lokalni ravni običajno omogoča proučitev moči in hitrosti sprejemanja učinkov, hkrati pa onemogoča oceno čezmejnih, nadregionalnih učinkov ali učinkov na nacionalni ravni. Na drugi strani pa vrednotenje na nacionalni ravni, ki obravnava globalni učinek na gospodarski in družbeni razvoj, ne omogoča ugotavljanja lokalnih razlik učinkov izvajanja izbrane politike. To pomeni, da si celotno sliko učinkov zagotovimo le s skrbnim premislekom in izbiro prostorske ravni presoje. Hkrati izbira prostorske enote vpliva tudi na »natančnost«¹ presoje, pri čemer je treba upoštevati želje in potrebe naročnikov. Povpraševanje po manj podrobnih presojah bo verjetno večje na nacionalni ravni, torej od zgoraj navzdol, kot na ravni pokrajin in okrožij, saj lokalne odločevalce največkrat zanima le učinek na njihovo lokalno skupnost oziroma občino.

Natančnost presoj je odvisna tudi od politike/predpisa, ki se presoja. V primeru dolgoročnih strategij pri vnaprejšnjem presojanju največkrat lahko glede na splošne usmeritve, zapisane v politiki, le grobo ocenimo učinke; pri predpisih pa gre največkrat za podrobnejšo določitev instrumentov, torej je tudi oceno lahko natančnejša. Seveda je v primeru podrobne opredelitve ukrepov in akcijskega načrta natančnejša ocena možna tudi v primeru strategije. Poleg tega na natančnost ocene vpliva razpoložljivost statističnih podatkov. Statistični uradi držav članic EU in Eurostat objavljajo podatke na regionalni ravni, vendar se njihova razpoložljivost in aktualnost precej razlikujeta. Mednarodno primerljivi podatki Eurostata so v večini primerov na voljo le na ravni NUTS 2, v nekaterih primerih tudi na NUTS 3, kar zadostuje za presojo na ravni EU. Na nacionalni ravni se lahko zanašamo tudi na podatke nacionalnih statističnih uradov, ki po navadi razpolagajo s širšim naborom podatkov, boljša je tudi njihova prostorska ločljivost.

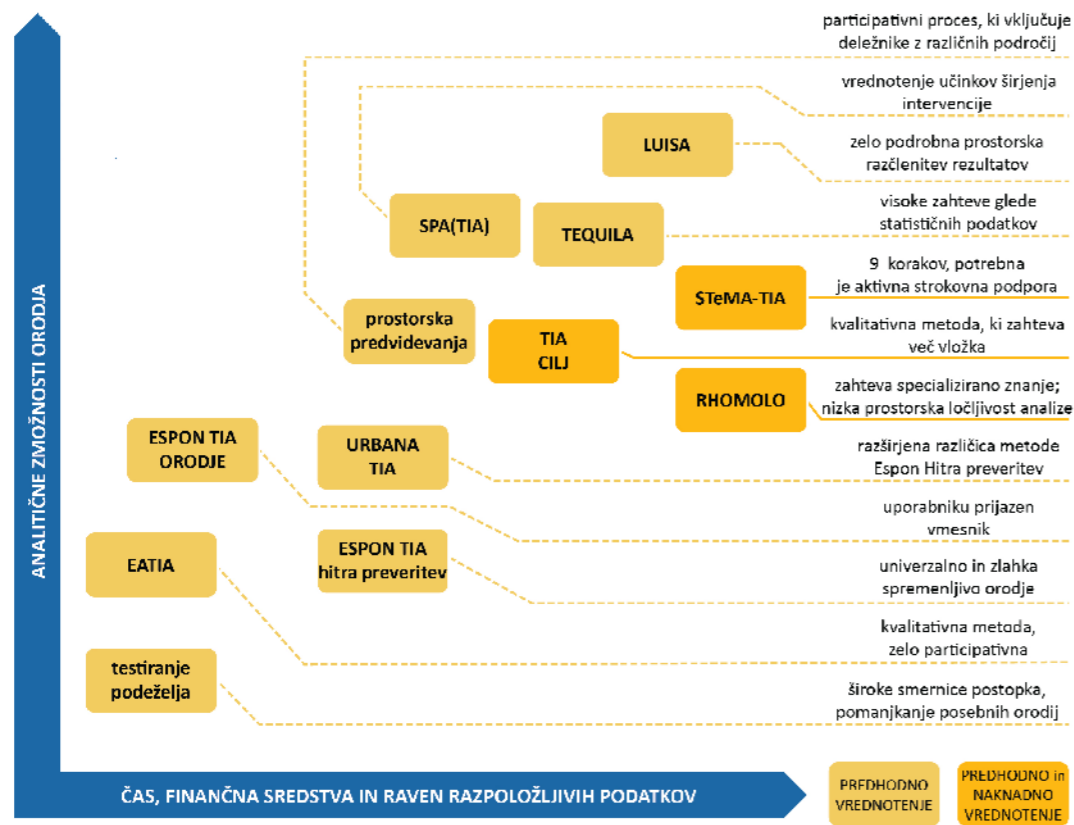
Izbira orodja

Zaradi dejavnikov, kot so različne potrebe nosilcev odločanja, vrste politik in izvedljivost kvantitativne opredelitve njihovih učinkov, razpoložljivost statističnih podatkov in tudi obdobja izvedbe presoje (pred izvajanjem politike, med izvajanjem ali po izvajanju), enotno orodje za izvedbo presoje učinkov na prostor ne obstaja. Da bi olajšali delo, smo pripravili odločitveno drevo, ki ocenjevalcem olajša izbiro optimalne metode za TIA. Vsi ti načini TIA v priročniku niso natančneje napisani, podrobnejši opis je v naslednjem poglavju le za kvalitativen pristop k presoji učinkov na prostor.

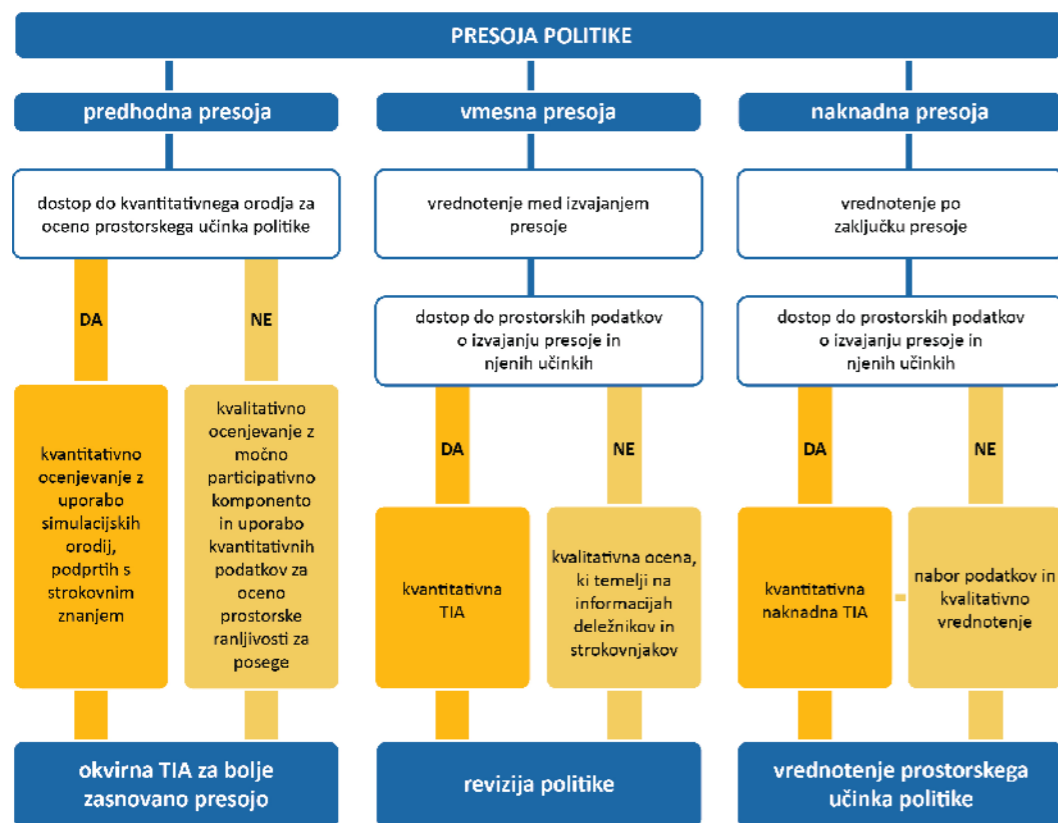
Obstoječa orodja vključujejo širok nabor pristopov k presoji učinkov na prostor. Ti vključujejo kvalitativne in participativne tehnike, ki omogočajo hitro oceno, kompleksnejše modele, ki temeljijo na podatkih in jih je mogoče uporabljati ob podpori raziskovalnih skupin, ter alternativne pristope, katerih primarni namen ni TIA, jih pa prav tako lahko uspešno uporabimo pri tej vrsti ocene.

Na sliki 3 je predstavljen izbor pristopov k TIA, ki so jih razvili posamezni raziskovalci v okviru ESPON-ovih projektov ali raziskovalne skupine EK in vključujejo osnovne metode za predhodna in naknadna vrednotenja. Kot že navedeno, je mogoče za sprotne analize uporabiti bodisi naknadne bodisi predhodne metode ali kombinacijo obeh, odvisno od tega, ali se pričakuje, da se bodo učinki politike pojavili takoj ali z zamikom. V preglednici v prilogi 2 so prikazani obdobje pristopa, tip, geografski obseg, potrebna sredstva za izvedbo in drugo. Prednosti in omejitve vsakega od orodij so prikazane v obliki diagrama, ki primerja njihove analitične zmogljivosti in intenzivnost virov v smislu potrebnega časa, finančnih sredstev ter statističnih podatkov.

Slika 3: Prikaz izbranih TIA pristopov povzema njihove analitične sposobnosti in intenzivnost virov

Slika 4: Izbor TIA pristopa

Pri naknadni analizi je glavna težava razpoložljivost statističnih podatkov za oceno učinka posamezne politike. Podatek mora biti na voljo za obdobje pred uvedbo in po uvedbi politike za prostorske enote, ki jih politika zajema, in tudi za prostorske enote, ki se uporabijo kot izhodišče. Če so podatki na voljo, je smiselna uporaba statističnih metod. Če presojo temeljimo na analizi nasprotnih dejstev, lahko učinek politike dokaj dobro ločimo od drugih dejavnikov, ki bi lahko vplivali na vrednost kazalnikov, in tako spremembo opišemo tudi numerično. Analize poljsko-nemškega čezmejnega območja, ki so bile izvedene v okviru pilotnega projekta, in tudi slovenska izkušnja izvajanja presoje v čezmejnem območju sicer kažejo, da je razpoložljivost mednarodno primerljivih podatkov na regionalni in lokalni ravni omejena. Podatki se zaradi opredelitve prostorskih enot, opredelitve kazalnikov ali njihovega časovnega obsega pogosto razlikujejo, kar izrazito otežuje analize čezmejnih območij.

Kadar statistični podatki ne omogočajo analize nasprotnih dejstev, predlagamo uporabo participativnih metod. Do podatkov o učinkih tako pridemo na podlagi posvetovanja s strokovnjaki in predstavniki prostorskih enot, ki jih je politika prizadela. Pri naknadnih analizah je mogoče učinke politike tudi triangulirati, tj. združiti ugotovitve iz kvantitativnih in kvalitativnih analiz.

1.5 Pomen participativnega pristopa in izbira deležnikov

Ključni vidik vseh predstavljenih metod TIA je, da zahtevajo vključitev drugih deležnikov v postopek vrednotenja, ne le presojevalca. Obseg vključevanja je različen, upoštevajoč dejstvo, da posvetovanje z drugimi zagotovi pridobitev dodatnega znanja o politiki in možnih posledicah njenega izvajanja. Participativne tehnike niso lastne presoji učinkov na prostor, ampak izhajajo iz družboslovnih metodologij. Za njihovo vključitev v TIA so pomembni ustrezno oblikovani cilji in raziskovalna vprašanja. Literatura o metodologiji včasih razlikuje med participativnimi in ekspertnimi metodami (Musioł-Urbańczyk, 2015), v tem priročniku pa uporabljamo poenostavljeni izraz »vključevanje deležnikov«. Deležniki so lahko posamezniki ali skupine ljudi, na katere vpliva analizirana javna politika in/ali ki vplivajo na učinkovitost njenega izvajanja (Nita, 2016). V to skupino lahko uvrstimo uradnike na različnih ravneh, predstavnike strokovnih organizacij ali akademske strokovnjake (predstavnike civilne družbe).

Prednosti vključevanja širokega kroga zainteresiranih strani v TIA od faze načrtovanja presoje, izvajanja do potrjevanja rezultatov so jasne in vključujejo natančneje opredeljen analitični okvir vrednotenja, širok vsebinski nabor opredeljenih učinkov ali, ne nazadnje, večjo družbeno legitimnost celotnega procesa. Poleg tega občutek sodelovanja v procesu oblikovanja posamezne politike ustvarja občutek soodgovornosti za to politiko, kar se pogosto odraža v večji vključenosti v fazi izvajanja. Hkrati to zmanjšuje tako imenovani tihi odpor – stanje, v katerem posamezni deležnik ne izraža odkrito nezadovoljstva z uvedenimi rešitvami, temveč uporablja strategije pasivnega odpora, katerih cilj je, da se ne prilagodi pričakovanim oblikam ravnanja. Za nekatere deležnike je sodelovanje v participativnih metodah tudi vrednota sama po sebi: strukturira in utrjuje njihovo znanje ter daje priložnost za pridobivanje novih informacij.

V primeru, da odločevalci vključijo ugotovitve TIA v končno različico načrtovane politike, pride do tako imenovanega sooblikovanja politik, kar je najvišja stopnja sodelovanja na participatorni lestvici. Pri vključevanju deležnikov je pomembno, da je komunikacija z zainteresiranimi stranmi dvosmerna: ne sme biti namenjena le za pridobivanje podatkov, temveč moramo stalno skrbeti za zagotavljanje povratnih informacij. Odsotnost kakršnega koli sklicevanja na zbrane informacije in neupoštevanje teh informacij v osnutku politike ima lahko pri deležnikih nasprotni učinek.

Začetni korak vključevanja deležnikov v TIA je njihova opredelitev. Najprej pripravimo čim bolj izčrpen seznam vseh oseb in institucij, povezanih z ocenjevano politiko. V primeru čezmejne TIA je ključno zagotoviti ne le zastopanost področij/sektorjev, temveč tudi prostorsko zastopanost, torej, da vključimo deležnike z druge strani meje. Če gre za nacionalno politiko ali politiko EU, je treba upoštevati deležnike s celotne vertikalne upravne ravni. Na primer, če analiziramo politiko s področja kulturne dediščine, naj bodo v skupini deležnikov udeleženi predstavniki ministrstva, pristojnega za kulturo, območne enote, pristojne za varstvo kulturne dediščine, predstavniki lokalnih skupnosti in regije na obeh straneh meje (primere možnih deležnikov si lahko ogledate v preglednici 2). To je tudi specifičnost presoj v čezmejnem prostoru – da poskušamo opredeliti učinke na obeh straneh meje.

Preglednica 2: Primeri možnih deležnikov glede na upravno raven njihovega delovanja

Upravna raven	Deležniki (institucije idr.)
Nacionalna	ministrstvo, pristojno za prostorsko načrtovanje; področno ministrstvo glede na izbrano politiko; Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Zavod Republike Slovenije za varstvo kulturne dediščine, Agencija Republike Slovenije za okolje; raziskovalci, nevladne organizacije, aktivne na nacionalni ravni (CIPRA, FOCUS idr.)
Regionalna	regionalne razvojne agencije, območne enote zavodov
Lokalna	občine, lokalni NVO-ji, javni zavodi glede na izbrano politiko, občinski oddelek, pristojen za prostorsko načrtovanje, prebivalci

Na splošno velja, da manjši je interes za proučevano politiko in manjši je vpliv na njeno izvajanje, manjša je verjetnost, da bo neki deležnik želel sodelovati v postopku TIA (Olander in Landin, 2005). Pri opredelitvi seznama deležnikov si lahko pomagamo z naslednjimi vprašanji:

- kakšen je namen dialoga z zainteresiranimi deležniki (npr. zagotavljanje vhodnih informacij za TIA, zbiranje informacij o možnih učinkih ocenjevanja politike),
- kakšen je obseg presoje (npr. opredelitev analizirane politike, območja, za katero velja TIA, in obdobja, za katero ocenjujemo učinke),
- koga želimo vključiti v dialog (od koga želimo pridobiti informacije).

Za vključevanje zainteresiranih deležnikov v proces TIA se lahko uporabljajo kvantitativne, kvalitativne in mešane metode zbiranja podatkov. Najpomembnejša prednost vključevanja zainteresiranih deležnikov v proces presoje je možnost pridobivanja znanja in mnenj, ki izvajalcem TIA sicer niso na voljo. To izboljša kakovost opredeljenih učinkov, oblikovanih sklepov in priporočil, poleg tega pa poveča občutek soodgovornosti udeleženi pri zagotavljanju kakovosti presoje učinkov na prostor.

2 TIA v čezmejnem kontekstu

2.1 Uvodna pojasnila

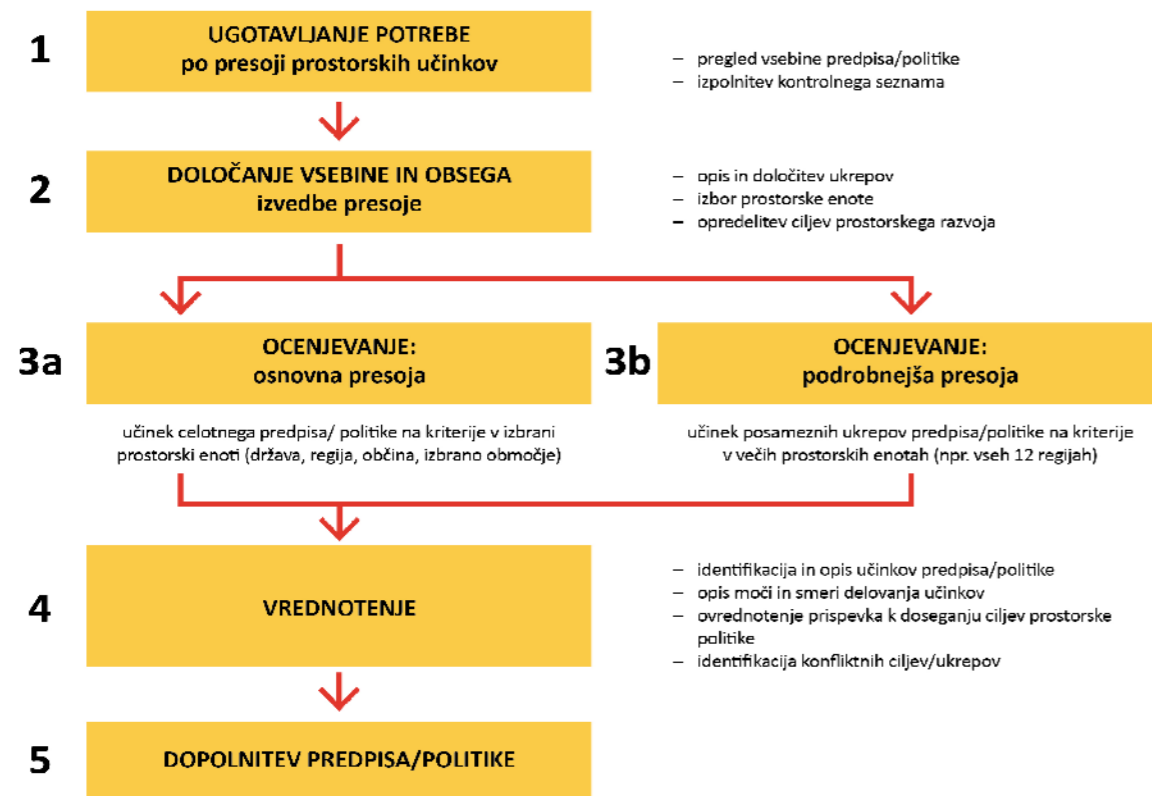
Osnova za pripravljeni kvalitativni pristop v čezmejnem kontekstu kot del slovenske pilotne aktivnosti je pristop ESPON EATIA k presoji teritorialnih vplivov (krajše TIA), ki je bil razvit med letoma 2010 in 2012 v okviru ciljne raziskave ESPON (za več informacij glej Fischer in sod., 2012). Razlog za uporabo tega pristopa je zapletenost drugih obstoječih pristopov, ki se večinoma opirajo na močno računalniško podprte ekonometrične modele (glej na primer Camagni, 2009). Ključna ideja je bila razviti pristop TIA, ki je uporabniku prijazen, celovit in se izvaja na participativen način. Uporabljena metoda je večinoma kvalitativni poenostavljeni postopek ocenjevanja, ki temelji na participativnih tehnikah in je sestavljen iz štirih korakov:

1. ugotavljanje potrebe po presoji prostorskih učinkov,
2. določanje vsebine in obsega presoje,
3. številčno ocenjevanje in
4. vrednotenje.

S tem pristopom (glej sliko 5) se celovito ocenjujejo tekoči ali naknadni učinki presoje politike na štiri tematska področja: okolje in prostor, družba, gospodarstvo ter prostorsko upravljanje. Področja so opredeljena v skladu z definicijo prostorskega učinka, ki se glasi (Fischer in sod., 2012): »vsak učinek, ki vpliva na rabo tal in območje in/ali njuno upravljanje ali širši vpliv na gospodarstvo, družbo in okolje na izbranem območju, ki je posledica izvajanja politike in/ali zakonodaje, sprejete na ravni EU, države ali druge ravni upravljanja«.

V korakih 1 (ugotavljanje potrebe po presoji prostorskih učinkov) in 2 (vsebinjenje) se običajno izvede skupna delavnica, na kateri se prvič zberejo deležniki, ki jih izbere in na dogodek povabi pripravljavec presoje. Nekaj časa mora pripravljavec rezervirati tudi za pripravo vsebinskega gradiva za to delavnico, glej podpoglavji 2.2 in 2.3. Tretji korak številčnega ocenjevanja se največkrat izvede individualno in digitalno ob podpori orodja ali samo digitalne preglednice, v katero se vpisujejo ocene. Tudi za korak 3 je zelo koristen in priporočljiv dodatek delavnica (tudi po spletu), na kateri se razloži sama metoda ocenjevanja učinkov. Vrednotenje kot zadnji korak običajno interno izvede presojevalec, nato pa predstavi rezultate na tretji delavnici ali zaključnem dogodku presoje. Postopek je načeloma isti ne glede na časovno izvedbo presoje (pred, med ali po); manjše prilagoditve glede na izbiro obdobja so zapisane pri posameznih fazah.

Slika 5: Pilotni aktivnosti in čezmejnemu vidiku prilagojen pristop ESPON EATIA

2.2 Ugotavljanje potrebe po presoji učinkov na prostor

V prvi fazi postopka TIA se določi dokument politike ali predpisa glede na potrebe sektorjev/ministrstev ali drugih deležnikov, ki želijo ugotoviti učinke na prostor za zeleno politiko. Na primer, za pilotno območje RA Sotla je bila politika izbrana skupaj z Regionalno razvojno agencijo Sotla in Ministrstvom za naravne vire in prostor Republike Slovenije. Seznam možnih politik, ki bi lahko pomembno učinkovale na pilotno območje, je bil pripravljen skupaj z deležniki pilotnega območja. Dodatno je bilo proučeno, katere politike bi lahko imele veliko razvojno korist za pilotno območje in hkrati močnejši prostorski učinek ob upoštevanju, da je politika dovolj obvladljiva za presojo in da so njeni prostorski učinki dovolj neposredni, da jih lahko deležniki, ki prvič izvajajo takšno presojo, lahko opredelijo in ustrezno ovrednotijo. Na koncu so se občine in regionalni deležniki zaradi njihovega interesa glede kulturne dediščine na tem območju odločili za Strategijo kulturne dediščine 2020–2023.

Po izbiri politike se je treba odločiti, ali bo presoja izvedena interno s strani enega od deležnikov ali pa jo bo izvedla najeta skupina strokovnjakov, ki ima poglobljeno znanje o presoji. V prvem koraku presoje je pomembno, da se dobro spoznamo z vsebino politike, zlasti če je ne poznamo dobro. V ta namen je lahko v pomoč logična veriga, ki predstavlja vizualizacijo vsebine ocenjevanje politike (glej slike 6 in 7) ali kak drug poenostavljeni prikaz vsebine politike, npr. seznam ciljev in ukrepov. Pomembno je, da pri analizi vsebine dokumenta opredelimo cilje in ukrepe politike ter ugotovimo, ali so predvideni različni ukrepi za različna območja, npr. da politika predvideva posebne ukrepe za demografsko ogrožena območja, podeželska ali mestna območja itd. Če so predvideni posebni ukrepi za takšna območja, je smiselno, da v presojo vključimo tudi deležnike s teh območij. Seznam deležnikov se pripravi upoštevajoč nasvete v podpoglavju 1.5; predvidoma se v presojo aktivno vključi do deset zunanjih deležnikov, lahko tudi več. Med deležniki ne smemo pozabiti na predstavnike čezmejnega območja, pri čemer je treba zanje zagotoviti ustrezen prevod celotnega gradiva in postopka.

Pregledamo tudi kazalnike, ki so na voljo za prikaz stanja v izbranih območjih. Pri tem si lahko najbolj pomagamo s podatki Statističnega urada Republike Slovenije na njihovem portalu SI-STAT, ki ima najboljšo pokritost podatkov na regionalni in lokalni ravni. Pri izboru kazalnikov moramo upoštevati, da pokrivajo štiri tematska področja (družba, gospodarstvo, okolje in prostorsko upravljanje) in se nanašajo na opredeljena podpodročja (glej prilogo 3). Pomagamo si lahko tudi z drugimi podatkovnimi portali, npr. portal ARSO, e-Prostor itd. Razpoložljivost kazalnikov na ravneh NUTS 2 in NUTS 3 je dejavnik, ki lahko ovira postopek ocenjevanja, zlasti je na tej ravni problematična dostopnost kazalnikov na področju okolja in prostorskega upravljanja. Če nas zanimajo prostorski učinki na vse slovenske regije ali občine znotraj regije, je smiselno te kazalnike prikazati tudi kartografsko, podrobno in način prikaza pa sta odvisna od znanja in razpoložljivosti virov presojevalca.

Na naslednji strani:

Slika 6: Primer logične verige (na naslednji strani) izbranega dokumenta za presojo – Strategija kulturne dediščine 2020–2030, ki jo sestavljajo glavna vizija politike in zakonodajne podlage za njeno sprejetje (na modri podlagi) ter cilji in usmeritve za stebre politike »družba«, »razvoj« in »znanje« (na rumeni podlagi), pri čemer so v spodnjih svetloromenih okvirjih podane usmeritve in opisi ukrepov za steber »razvoj«.

IZHODIŠČA		
<p>Izhodišče strategije: načelo celostnega ohranjanja dediščine kot temelja nacionalne identitete, kulturne raznolikosti Slovenije (ki se prepleta z izjemno krajinsko in biotsko raznovrstnostjo), privlačnosti naše države za življenje naših državljanov, izobraževanje, razvoj, umetniško ustvarjanje, turizem in druge gospodarske dejavnosti. Je temelj sodobne ustvarjalnosti in prepoznavnosti Slovenije v mednarodni skupnosti.</p> <p>Splošni cilji strategije: s pomočjo dediščine prispevati h kakovosti življenja in k bolj povezani družbi, pospešiti trajnostni razvoj Slovenije in izboljšati odnos družbe do naše dediščine.</p> <p>Uresničevanje teh ciljev se v skladu z mednarodnimi pogodbami, evropskimi priporočili in Ustavo RS zagotovi na ravni države, regij in lokalnih skupnosti.</p> <p>Glavni izvir strategije je ustvariti sinergijo med obstoječimi sektorskimi cilji, usmeritvami in ukrepi na področjih, pomembnih za ohranjanje dediščine, ter jih izboljšati ali dopolniti, kjer je to potrebno.</p> <p>Namen strategije je spodbuditi in podpreti vlogo dediščine pri doseganju splošnih strateških ciljev, kot so vključujoča družba, uravnotežen – pametni razvoj in nenehno prenašanje znanj.</p>	<p>Načelo celostnega ohranjanja, kot izhaja iz mednarodnih pogodb, katerih podpisnica je Republika Slovenija, obsega:</p> <ul style="list-style-type: none"> – uveljavitev pravice do dediščine je del človekovih pravic; – ohranjanje dediščine in njena trajnostna uporaba spodbujata človekov družbeno-kulturni razvoj in izboljšujeta kakovost življenja; – dediščina ima pomembno vlogo pri graditvi bolj povezane, mirne in demokratične družbe; pospešuje trajnostni razvoj, spodbuja kulturne raznolikosti in sodobne ustvarjalnosti; – uresničevanje tega načela je mogoče doseči z bolj usklajenim sodelovanjem med vsemi javnimi, institucionalnimi in zasebnimi dejavniki. <p>Strategija nadgrajuje politiko matičnega sektorja kulture in jo v skladu z načelom celostnega ohranjanja dopolnjuje in širi tako, da omogoča horizontalno vključevanje dediščine v politike, programe in projekte na komplementarnih področjih.</p>	<p>Državni zakonodajni okvir: Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-1, 42/97 – UZS68, z vsemi spremembami), Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, z vsemi spremembami), Strategija razvoja Slovenije</p> <p>EU zakonodajni okvir:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Evropska strategija kulturne dediščine za 21. stoletje, sprejeta 27. 2. 2017 – Resolucija Evropskega parlamenta z dne 8. 9. 2015 »Na poti k celostnemu pristopu do kulturne dediščine za Evropo« (2014/2149 (INI)) – Agenda Združenih narodov za trajnostni razvoj do leta 2030, sprejeta 25. 9. 2015 – UNESCO Priporočilo o zaščiti in promociji muzejev in zbirk, njihove raznolikosti in vloge v družbi, sprejeto 17. 11. 2015 – Sklepe Sveta z dne 21. maja 2014 o kulturni dediščini kot strateškem viru za trajnostno Evropo (UL C št. 183 z dne 14. 6. 2014) – Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Ekonomsko socialnemu odboru in Odboru regij »Na poti k celostnemu pristopu do kulturne dediščine za Evropo« (COM (2014) 477 z dne 22. 7. 2014) – Sklepe Sveta EU o participativnem upravljanju kulturne dediščine (UL C št. 463 z dne 15. 11. 2014) – Priporočila Komisije o digitalizaciji in spletni dostopnosti kulturnega gradiva ter njegovi digitalni hrambi (UL L št. 711 z dne 27. 10. 2011)

Strategija kulturne dediščine 2020-2023 sprejeta 26. 11. 2019

CILJI IN UKREPI Strategija uveljavlja celostno ohranjanje dediščine v treh družbenih podsistemi, v besedilu imenovanih trije nosilni stebri: družba (v ožjem pomenu), razvoj in znanje.		
DRUŽBA	RAZVOJ	ZNANJE
<p>Naša vizija je razvita, dejavna civilna družba, ki tudi s pomočjo dediščine in prek nje goji odgovorno državljanstvo, medgeneracijsko in medkulturno povezovanje, kar utrjuje socialno povezanost.</p> <p>Cilji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Povečati zavedanje o družbenih vrednotah dediščine - Spodbuditi vključevanje posameznikov, skupnosti in drugih deležnikov v dediščinske dejavnosti - Izboljšati dostopnost do dediščine - Doseči večjo prepoznavnost dediščine v Sloveniji in mednarodnem prostoru <p>Usmeritve stebra:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Spodbujanje kakovostnega in nenehnega obveščanja javnosti o dediščini - Spodbujanje posameznikov in dediščinskih skupnosti k med/večgeneracijskemu in medkulturnemu povezovanju pri oživljanju dediščine - Zagotavljanje dostopnosti do dediščine vsem - Razvijanje ter širjenje znanj in dobrih praks za posredovanje dediščinskih vrednot - Krepitev vloge prostorov dediščine kot stičišč sodobne družbe in aktivnega preživljanja ter plemenitenja prostega časa - Spodbujanje prepoznavnosti dediščine doma in v mednarodnem prostoru 	<p>Trajnostna uporaba dediščine je vir razvoja vsake družbe. Ustrezna raba dediščinskih virov prispeva k razvoju prepoznavnosti države in družbe, poslovnih in drugih dejavnosti in posredno h kakovosti življenja in lokalnem okolju. Dediščino najbolje varujemo tako, da njeno sodobno rabo uravnotežimo z njeno osnovno namembnostjo ali da dediščino aktiviramo za ustrezno novo namembnost. Aktivna raba dediščine izboljšuje odnos družbe do celostnega ohranjanja.</p> <p>Cilji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Spodbuditi raznoliko uporabo in ponovno uporabo dediščine ter izkoriščanje njenih potencialov - Povečati učinkovitosti pravnega in finančnega okvira varstva in ohranjanja dediščine - Zagotoviti večjo usposobljenost in učinkovitost javnega sektorja varstva dediščine ter izboljšati medresorsko sodelovanje - Izboljšati kakovost življenja z ohranjanjem dediščine in spodbujanjem dediščinskih dejavnosti 	<p>Pri izvajanju razvojnih ciljev stebra »znanje« je ključna nadgradnja partnerskega sodelovanja med dediščinskimi ustanovami, raziskovalnimi organizacijami in vzgojno-izobraževalnimi zavodi vseh ravni.</p> <p>Cilji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dvigniti raven znanj, veščin in vrednot, povezanih z dediščino - Pridobiti mlade za ukvarjanje z dediščino - Spodbuditi kakovostne dediščinske raziskave - Vključevati dediščino v informacijsko družbo <p>Usmeritve stebra:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vključevanje dediščine v formalnem in neformalnem izobraževanju - Dopolnitev sistema izobraževanja in usposabljanja za ohranjanje dediščine - Zagotoviti usposabljanje ljubiteljev in strokovnjakov iz drugih sektorjev, ki so povezani z dediščino - Spodbujanje digitalizacije in spletne dostopnosti ter dolgoročne hrambe digitalnih dediščinskih vsebin - Spodbujanje večje uporabe e-storitev na vseh področjih dediščine - Spodbujanje kakovostnih aplikativnih raziskav in inovacij
<p>RAZVOJ: USMERITVE IN UKREPI</p> <p>Vključevanje dediščine v razvojne in sektorske politike, zakonske in razvojne dokumente ter prostorske akte na državni, regionalni in občinski ravni</p> <p>U01. Zagotavljanje sprejemanja odločitev na vseh ravneh (od politik do projektov) na podlagi vrednotenja njihovih vplivov na dediščino.</p> <p>U02. Vključevanje dediščine v prostorske akte na državni, regionalni in občinski ravni.</p> <p>U03. Vključevanje dediščinskih vsebin v evropske in nacionalne razvojne programe ter strateške dokumente države, regij in občin.</p>	<p>Sistemska zagotovitev virov financiranja ter uvajanje morebitnih davčnih in finančnih spodbud oz. ugodnosti</p> <p>U04. Sistemska zagotovitev morebitnih davčnih in finančnih spodbud oz. ugodnosti za ohranjanje dediščine.</p> <p>U05. Sistemska zagotovitev javno finančnih virov financiranja za ohranjanje dediščine.</p>	<p>Vzpostavitev učinkovitega ravnanja s kulturnimi spomeniki v javni lasti</p> <p>U06. Vzpostavitev medresorsko usklajenega modela za učinkovito ravnanje s kulturnimi spomeniki v javni lasti, vključno z raziskavami in vzorčnimi konservatorskorestavratorskimi posegi.</p> <p>U07. Uvedba zakonskih možnosti za posebno obravnavo kulturnih spomenikov pri ravnanju s stvarnim premoženjem države in lokalnih skupnosti.</p> <p>U08. Zagotavljanje pogojev za učinkovito hrambo in dokumentiranje muzejskih zbirk.</p>
<p>Krepitev skupne odgovornosti za dediščino</p> <p>U09. Spodbujanje lastnikov, upravljavcev, nosilcev in dediščinskih skupnosti k celostnemu ohranjanju dediščine.</p> <p>U10. Spodbujanje občin in velikih lastnikov k pripravi programov za obnovu spomenikov za izvedbo ukrepov varstva.</p> <p>U11. Promoviranje dobrih praks na področju upravljanja spomenikov in celostnega ohranjanja dediščine.</p>	<p>Načrtno spremljanje stanja za boljše načrtovanje obnove in oživljanja dediščine</p> <p>U12. Sistemska zagotovitev virov financiranja, kadrov in informacijske podpore za načrtno spremljanje stanja dediščine.</p> <p>U13. Upoštevanje stanja dediščine in možnosti za njeno boljšo rabo v razvojnih strategijah, programih, prostorskih aktih in programih za obnovo in oživljanje dediščine.</p>	<p>Spodbujanje razvoja trajnostnega kulturnega turizma, kreativnih industrij in drugih novih produktov in storitev z uporabo dediščinskih virov</p> <p>U14. Podpora aktiviranju dediščine za spodbujanje kulturnega turizma, kreativnih industrij in drugih načinov uporabe dediščinskih virov.</p> <p>U15. Spodbujanje sodelovanja med izvajalci kulturnih programov in javne službe s turističnimi organizacijami.</p> <p>U16. Zagotovitev možnosti, da ima tudi dediščina korist od posrednih gospodarskih učinkov, ki jih ustvarja.</p> <p>U17. Izboljšanje ozaveščenosti o pomenu dediščine pri zaposlenih v turizmu in kreativnih industrijah ter njihovo usposabljanje.</p>

Vir: Kostanjsek in Marot, 2022

2.3 Določanje vsebine in obsega presoje

V drugem koraku presoje se natančneje določita vsebina in obseg presoje. To pomeni, da izberemo tematska podpodročja učinkov, ki jih potrebujemo za pripravo seznama kazalnikov (priporočljivo, da to opravi presojevalec, lahko se pripravi tudi delavnično), prostorske enote, v katerih bomo ugotavljali učinke (opis teh območij, tudi priprava tipologije, npr. občine se razdelijo v tri skupine glede na to, ali so podeželske, mestne ali vmesne), zožimo vsebino izbrane politike (izbor ukrepov s prostorskim učinkom), pripravimo čim širši nabor možnih učinkov in določimo referenčni okvir. Izbira prostorske enote vpliva tudi na razsežnost presoje, npr. če učinek vrednotimo na vsako od 212 slovenskih občin, je obsežnejše, kot če jih najprej združimo v tri skupine in vrednotimo učinek na te tri skupine občine.

Z referenčnim okvirom opredelimo, za katere prostorske cilje/politiko nas zanima učinek glede na izbrano politiko ali predpis. Vrednotimo lahko npr. glede na doseganje ciljev SPRS 2050 (slovenska državna raven), Teritorialne agende 2030 (evropska raven), ciljev regionalnih razvojnih programov ipd. V ta namen moramo določiti, katera podpodročja ali kazalniki se povezujejo s katerim od ciljev, kar je povezava med numerično oceno in referenčnim okvirom. To presojevalec najlažje naredi v .xls preglednici.

Na podlagi do zdaj pripravljenega gradiva (logična veriga, seznam kazalnikov, izbor območij) pripravimo protokol delavnice v podporo vsebinjenju. Prva delavnica z deležniki je običajno organizirana na lokaciji, optimalno z 10 do 20 udeleženci. V primeru vrednotenja čezmejnih učinkov ne pozabimo povabiti tudi deležnikov z druge strani meje, pri čemer moramo upoštevati tudi jezikovni vidik izvedbe dogodka – zagotoviti moramo tolmača oziroma enakovredno vključitev deležnikov v dogodek. Okvirna dolžina delavnice je od 4 do 5 ur. Moderator presoje najprej predstavi potek delavnice, nato sledi predstavitev izbrane politike. Priporočljivo je, da za to predstavitev pridobimo samega pripravljavca politike, ki je tako tudi na voljo za morebitna pojasnila glede vsebine in izvajanja ukrepov. Zlasti zadnja navedena informacija je pomembna, če izvajamo presojo *ex durante* ali *ex post* – da dobimo natančno informacijo, v kolikšni meri je bila politika oziroma njeni ukrepi že izvedeni.

Sledi prvi interaktivni del delavnice, tako imenovano viharjenje možganov (angl. *brainstorming*), v katerem so udeleženci pozvani, da individualno opredelijo možne učinke politike obravnavane strategije (politike, predpisa) in jih zapišejo na barvne lističe glede na štiri tematska področja (družba, gospodarstvo, okolje in prostor ter prostorsko upravljanje). Pri tem si pomagajo z logično verigo ali vsaj seznamom ukrepov politike, saj je dobrodošlo, da za vsako tematsko področje tudi opredelijo ukrepe, ki te učinke povzročajo. Usmerjevalno vprašanje za udeležence v tem delu se glasi:

»Kakšni so učinki politike/predpisa na družbo, gospodarstvo, okolje in prostorsko upravljanje?«

Vsak udeleženec nato predstavi ugotovljene učinke in jih obesi na skupno tablo glede na tematsko področje, na katero politika učinkuje. Če se povzema na skupno tablo, lahko presojevalec že sproti združuje enake ali podobne odgovore in si tako olajša delo z analizo. Če vrednotimo za čezmejno območje, je najbolje, da se rezultati analizirajo ločeno za vsako državo. Tako se lahko primerjajo in poudarijo čezmejni učinki. Primer povzetka učinkov Strategije kulturne dediščine 2020–2023 je prikazan v preglednici 3. Faza viharjenja možganov na delavnici traja približno uro in pol, odvisno od tega, koliko razprave se razvije med poročanjem. Čas za to razpravo ne bi smel biti omejen, saj se z njo običajno pridobi precej široka opredelitev učinkov. Udeleženci lahko v tej fazi opredelijo tudi posamezne ukrepe politike, ki so povzročili posamične učinke, ter moč in smer učinka.

Preglednica 3: Primer opredelitve gospodarskih, družbenih, okoljsko-prostorskih in upravljavskih učinkov

GOSPODARSKI UČINKI

- Razvoj turizma v povezavi z dediščino in nove turistične ponudbe – novi turistični proizvodi, podprti z digitalizacijo, interaktivno (6-krat)
- Dodana vrednost obstoječem gospodarstvu: možnost razvoja novih panog oziroma okrepitev ali oživitve obstoječih, valorizacija kulturne dediščine v gosp. dejavnostih (4-krat)
- Nova/drugačna delovna mesta, več priložnosti za zaposlitev, tudi mladih (4-krat)

DRUŽBENI UČINKI

- Krepitev/ohranjanje družbene in/ali prostorske identitete (5-krat)
- Dvig ozaveščenosti, družbene odgovornosti do kulturne dediščine (4-krat)
- Povečano zavedanje družbe o pomenu, ohranjanju in vlogi kulturne dediščine (3-krat)
- Kulturno obogateno izobraževanje na primarni ravni in drugih ravneh v vseh starostnih obdobjih (3-krat)
- Okrepitev, ohranjanje, prenos znanja naslednjim, mlajšim generacijam (3-krat)
- Vključevanje/sodelovanje prebivalstva v ohranjanju dediščine, skupne aktivnosti, povezovanje generacij (3-krat)

OKOLJSKO-PROSTORSKI UČINKI

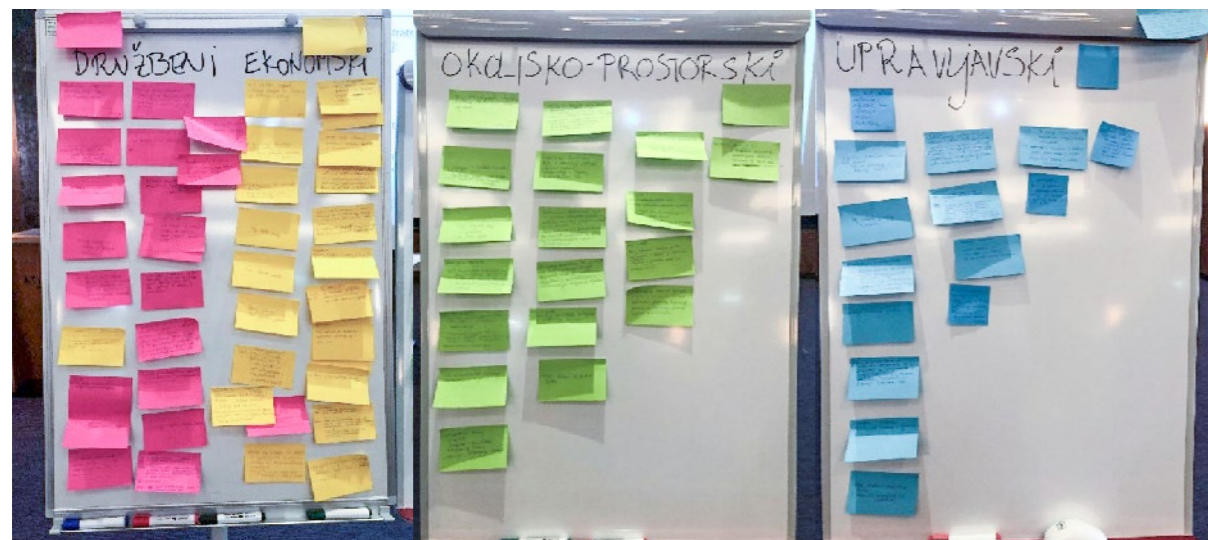
- Vzpostavljanje kakovosti (javnega) prostora z učinkovitim varstvom dediščine, preprečitev degradacije prostora in vzdrževanje prostorske kulture in prepoznavnosti (8-krat)
- Prispevek kulturne dediščine in njenih vsebin h krepitvi in izboljšanju kakovosti bivalnega okolja, urejen videz (4-krat)
- Vključenost kulturnovarstvenih vsebin v zavarovana območja narave, skupno zavarovanje območja, povezovanje naravovarstvenih in kulturnovarstvenih vsebin (4-krat)
- Prenovljeni objekti in javni prostori, vključevanje dediščine v odprte javne prostore in javno dostopne dele stavb (3-krat)

UPRAVLJAVSKI UČINKI

- Boljša sinergija, povezanost in sodelovanje sektorjev (kultura in gospodarstvo/turizem) (6-krat)
- Mreženje in povezovanje ponudnikov in lastnikov, skupno poznavanje in določanje smernic (4-krat)
- Boljše sodelovanje med upravljavskimi ravni v postopkih priprave strategij/politik in v postopkih prostorskega načrtovanja (4-krat)

Vir: Kostanjšek in Marot, 2022

Slika 7: Primer povzemanja rezultatov po viharjenju možganov (foto: Manca Krošelj)

Drugi del delavnice prav tako traja približno uro in pol in je zasnovan kot moderirana razprava na podlagi štirih vprašanj, ki natančneje opredeljujejo vsebino ukrepov. Glavni namen je opredeliti ukrepe, ki bodo imeli neposredno učinek na prostor, saj v nadaljnjih korakih presoje upoštevamo le te ukrepe. Hkrati tudi ugotovimo, kako prostorska je dejansko politika, in nakažemo, ali bo njen učinek na prostor manjšega ali večjega obsega. Zato moramo ugotoviti, kateri ukrepi sploh so prostorski, ali se bo učinek razlikoval glede na vrsto območja, ali bodo povzročeni tudi čezmejni učinki. Če gre za presojo *ex durante* ali *ex post*, je dobro, da pridobimo informacijo o tem, kateri ukrepi in na kak način se v ciljnem območju že izvajajo. Pri tem si pomagamo z naslednjimi vprašanji in preglednicami, ki so v prilogi 4 in prikazujejo primere izpolnjenih obrazcev presoje drugega dela delavnice.

1. Kateri od ukrepov ima prostorski učinek?
2. Ali se ugotovljeni prostorski učinki razlikujejo glede na vrsto območja (mesto ali podeželje)?
3. Ali bo kateri od ukrepov povzročil čezmejne učinke?
4. Ali veste, ali se kateri od ukrepov že izvaja? (To vprašanje je odvisno od vrste vrednotenja: primerno je le za vrednotenje *ex durante* ali *ex post*.)

Priprava odgovorov poteka v skupinah. Deležniki oziroma udeleženci delavnice se razdelijo v skupine po 4–5 oseb, vključno z moderatorjem, ki vodi razpravo. Vsaka skupina ima nalogo razpravljati o učinkih politike kot celote ali samo o enem od tematskih stebrov politike, če so ti opredeljeni. Udeleženci prejmejo vnaprej pripravljene preglednice, ki jih morajo izpolniti, najbolje, da so natisnjene na papirju. V preglednicah so navedeni ukrepi politike glede na strukturo in vsebino politike. Udeležencem je v pomoč logična veriga kot vizualni prikaz politike. Udeleženci med naštetimi ukrepi izberejo tiste, ki imajo prostorski učinek, in izbor pojasnijo v priloženi preglednici. Cilj te vaje je opredeliti in izbrati ukrepe za numerično oceno prostorskega učinka v naslednji fazi TIA. Poleg tega nas zanima, ali se učinki razlikujejo glede na vrsto območja (mestno/podeželsko) in ali kateri od ukrepov povzroča tudi čezmejni učinek.

Delavnica se zaključi s kratkim povzetkom rezultatov in predstavitvijo naslednjih korakov za drugo delavnico. Rezultate delavnice zberemo v vmesnem poročilu presoje.

2.4 Ocenjevanje učinkov

Ocenjevanje učinkov je osrednja aktivnost vsake presoje, pri čemer je pomembno, da smo zelo dobro povzeli rezultate prve delavnice. Seznam opredeljenih ukrepov namreč potrebujemo za pripravo ocenjevalne matrike, prav tako poenostavljeni seznam podpodročij in kazalnikov. Če vrednotimo *ex post*, lahko namesto vrednosti kazalnika za eno leto izračunamo trend njegove vrednosti za celotno obdobje izvajanja strategije. Kot je razvidno s slike 8, je ocenjevalna matrika sestavljena iz ukrepov politike, navedenih v stolpcih, in tematskih podpodročij, navedenih v vrsticah, na podlagi kvalitativno opredeljenih učinkov.

Slika 8: Izsek ocenjevalne matrike za tematsko področje okolja in prostora

Podpodročje	Kazalniki	Vrednost (2019)	Celica z vrednostjo: predizpolnjena numerična ocena	
			Ukrep 1	Ukrep 2
Površina stavbnih zemljišč (pozidane površine)	Delež pozidanih stavbnih zemljišč	55,2		+2
Število funkcionalno degradiranih območij (iz popisa; prej kulturna f(x))	Površina funkcionalno degradiranih območij (ha, kategorija)	12,47	-1	1
Število obiskovalcev	Število prihodov turistov (leto)	190.524		
Razpoložljivost prenočišč	Število ležišč	5.433		

↑ Vsebinsko podpodročje, identificirano glede na kvalitativno identificirane učinke
 ↑ Kazalnik za prikaz stanja ali trenda na vsebinskem področju - pomaga zlasti pri ovrednotenju MOČI učinka (0, 1, 2)
 ↑ Vrednost kazalnika za izhodiščno leto 2019
 ↑ Siva celica: predizpolnjeno, da ni učinka
 ↑ Bela celica: celica, v kateri je potrebno oceniti učinek

Vir: Kostanjšek in Marot, 2022

Tematska področja (okolje in prostor, gospodarstvo, družba in prostorsko upravljanje) so nato strukturirana v podpodročja (npr. družba je naprej strukturirana v demografijo, zaposlovanje itd.). Vsako podpodročje je opisano s kazalniki, ki ponazarjajo trenutno stanje ali trend (običajno so izračunani za petletno obdobje). Število kazalnikov je odvisno od izbirnega postopka v prvi fazi postopka TIA. Če sta jakost in smer učinkov opredeljeni že na prvi delavnici, se številčne ocene lahko predhodno izpolnijo v polja matrike na podlagi ocenjene smeri (pozitivna + ali negativna -) in pogostosti navajanja posameznega učinka pri udeležencih. Ocenjevalna lestvica je sestavljena iz petih stopenj, in sicer -2 (močno negativen učinek), -1, 0 (nevtralen), 1 in +2 (močno pozitiven učinek), pri čemer je mogoče pustiti prazno celico, če učinek ni zaznan. Celice ocenjevalne matrike ni treba predhodno izpolniti, če učinek ni bil prepoznan v fazi določanja obsega (delavnica 1), ključno je, da se zagotovi primer načina ocenjevanja. V preostale prazne celice mora deležnik oziroma udeleženi zapisati številčno oceno učinka posameznega ukrepa politike na posamezni kazalnik. Kot alternativo lahko udeležencem razdelimo tudi popolnoma prazno matriko, tako da bodo v skladu s svojim znanjem ocenili vse učinke naštetih ukrepov.

Ocene se prostorsko združijo za celotno območje študije primera ali pa se lahko izvedejo ločeno za različne vrste območij (upoštevajte, da to prinaša dodatno obremenitev za udeležence presoje). To je zlasti pomembno v primeru čezmejnih območij, ko je smiselno, da izvedemo dve ločeni numerični oceni: eno za slovensko območje in eno za pripadajoče čezmejno območje. V tem primeru bomo lahko ocenili primerjali in tako ugotovili obseg čezmejnih učinkov. V vsakem primeru se učinki politik ocenjujejo na podlagi kazalnikov, razdeljenih v štiri tematska področja, kot je opisano zgoraj. Pri tem je treba opozoriti, da ne vrednotimo vrednosti kazalnikov in njihove spremembe, ampak se kazalniki uporabijo za ponazoritev stanja na območju na posameznem podpodročju. V primeru izračuna trenda tudi vidimo, ali je v nekem obdobju prišlo do poslabšanja ali izboljšanja vrednosti kazalnika.

V pomoč izvedbi drugega koraka lahko izvedemo tudi delavnico, in sicer po spletu ali na lokaciji. Namen te delavnice je udeležence seznaniti z ocenjevanjem in jih voditi skozenj. Za delavnico predvidimo približno tri ure, od tega je prve pol ure namenjene predstavitvi rezultatov prve delavnice in razlagi postopka ocenjevanja. Sledi preizkus ocenjevanja s strani udeležencev. Med preizkusom ali po njem lahko udeleženci postavljajo vprašanja. Udeleženci posamično izpolnijo ocenjevalno matriko tako, da ocenijo moč (0, 1, 2) in smer učinka (negativen ali pozitiven) za vsak ukrep in za vsako vnaprej izbrano tematsko področje.

2.5 Vrednotenje

Na podlagi izpolnjene ocenjevalne matrike v tretjem koraku se lotimo priprave analize opredeljenih učinkov. Pri tem lahko predstavimo tri ključne rezultate, in sicer so to:

1. učinki po posameznih ukrepih (kateri od ukrepov bo povzročil negativni in kateri pozitivni učinek ali ga sploh ne bo),
2. učinki na tematska področja in povezane kazalnike (kakšen bo skupni učinek na posamezna tematska področja) ter
3. kako politika prispeva k doseganju ciljev izbranega referenčnega okvira (h katerim ciljem prispeva bolj, h katerim manj ali celo učinkuje negativno).

Referenčni okvir se izbere v fazi določanja obsega in vsebine presoje (drugi korak) in je običajno sestavljen iz prednostnih nalog Teritorialne agende 2030 (nacionalna politika), ciljev in prednostnih nalog iz državne strategije prostorskega razvoja, na primer Strategije prostorskega razvoja Republike Slovenije 2050, in ciljev regionalne politike, zapisanih v regionalnem razvojnem programu. Prav tako je mogoče oceniti prispevek ocenjenih ukrepov politike k doseganju ciljev lokalne (občinske) politike. Vrednotenje v okviru teh ciljev je mogoče na podlagi pripisovanja kazalnikov ciljem kot interne naloge strokovne skupine. Pripravijo se sintezne tabele, ki se predstavijo na tretji delavnici.

Rezultate vrednotenja lahko prikažemo na različne načine: s preglednicami, grafikoni ali kartami (sliki 9 in 10). Prikaz izberemo glede na obseg podatkov in vsebino učinkov. Če imamo podatek za veliko prostorskih enot, je najpreglednejši prikaz na karti. Če želimo pokazati razliko med tematskimi področji, uporabimo preglednico ali grafikon. Kot alternativo bi lahko uporabili tudi logično verigo in učinek ukrepov označili v njej. Če imamo rezultate za dve območji – slovensko in čezmejno, je smiselno, da rezultate predstavimo za obe območji in jih primerjamo.

Preglednica 4: Primer prikaza rezultatov presoje v obliki preglednice – povprečni učinek posameznih stebrov izbrane politike (kulturna dediščina) na kazalnike okolja in prostora

Okolje in prostor	Steber 1: družba	Steber 2: razvoj	Steber 3: znanje
Površina kmetijskih zemljišč [ha]	0,0	0,3	0,1
Število zavarovanih območij in spomenikov	0,7	1,0	0,3
Število dediščinskih objektov, ki so turistična privlačnost	1,4	1,4	0,9
Delež pozidanih stavbnih zemljišč [%]	0,7	0,3	0,0
Površina funkcionalno degradiranih območij (ha, kategorija)	0,5	1,1	0,2
Delež prebivalcev z manj kot 1-km oddaljenostjo od postajališča javnega prometa	0,8	0,2	0,1
Povprečje za prostor	0,2	0,7	0,1

Vir: Kostanjšek in Marot, 2022

Preglednica 5: Primer prikaza rezultatov presoje – učinki strategije kulturne dediščine po stebrih na tematska področja presoje

Povprečne vrednosti učinkov	Steber 1: družba	Steber 2: razvoj	Steber 3: znanje
Okolje in prostor	0,2	1,0	0,1
Gospodarstvo	0,1	0,9	0,2
Družba	0,1	0,6	0,2
Upravljanje prostora	0,3	1,3	0,3
Povprečni učinek stebra	0,2	1,0	0,2

Vir: Kostanjšek in Marot, 2022

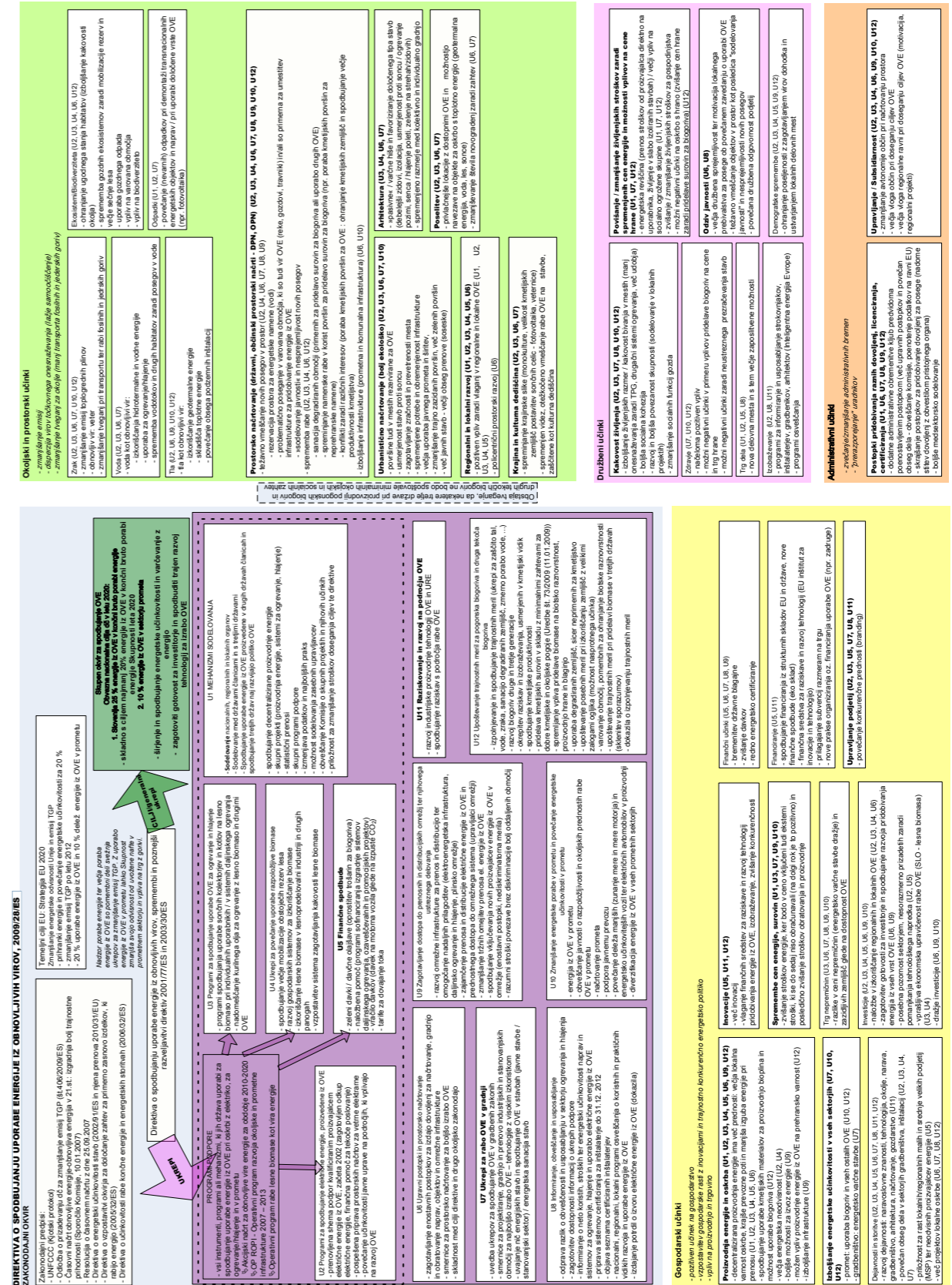
Preglednica 6: Primer prikaza rezultatov presoje – prispevek posameznih stebrov strategije kulturne dediščine k doseganju posameznih prednostnih nalog TA 2030 na območju RA Sotla

Prednostne naloge Teritorialne agende 2030	Steber 1: družba	Steber 2: razvoj	Steber 3: znanje	Ukrepi, ki zelo pozitivno (< 1, 2) prispevajo k doseganju prednostnih nalog
PN1: Uravnotežena Evropa – bolj uravnotežen prostorski razvoj z izkoriščanjem raznolikosti Evrope	0,1	0,4	0,1	/
PN2: Funkcionalne regije – lokalni in regionalni razvoj, ki zmanjšuje neenakosti med kraji	0,2	0,6	0,1	/
PN3: Čezmejno povezovanje – lažje življenje in delo prek nacionalnih meja	0,3	1,0	0,1	U03, U05, U13, U14, U15, U18 (2,0), U21, U25
PN4: Zdravo okolje – boljše, okolju prijazne možnosti preživljanja, podnebno nevtralna in odporna mesta in regije	0,2	0,5	0,1	/
PN5: Krožno gospodarstvo – močna in trajnostna lokalna gospodarstva v globaliziranem svetu	0,1	0,5	0,1	/
PN6: Trajnostne povezave – trajnostna digitalna in fizična povezanost krajev	0,1	0,5	0,1	/

Vir: Kostanjšek in Marot, 2022

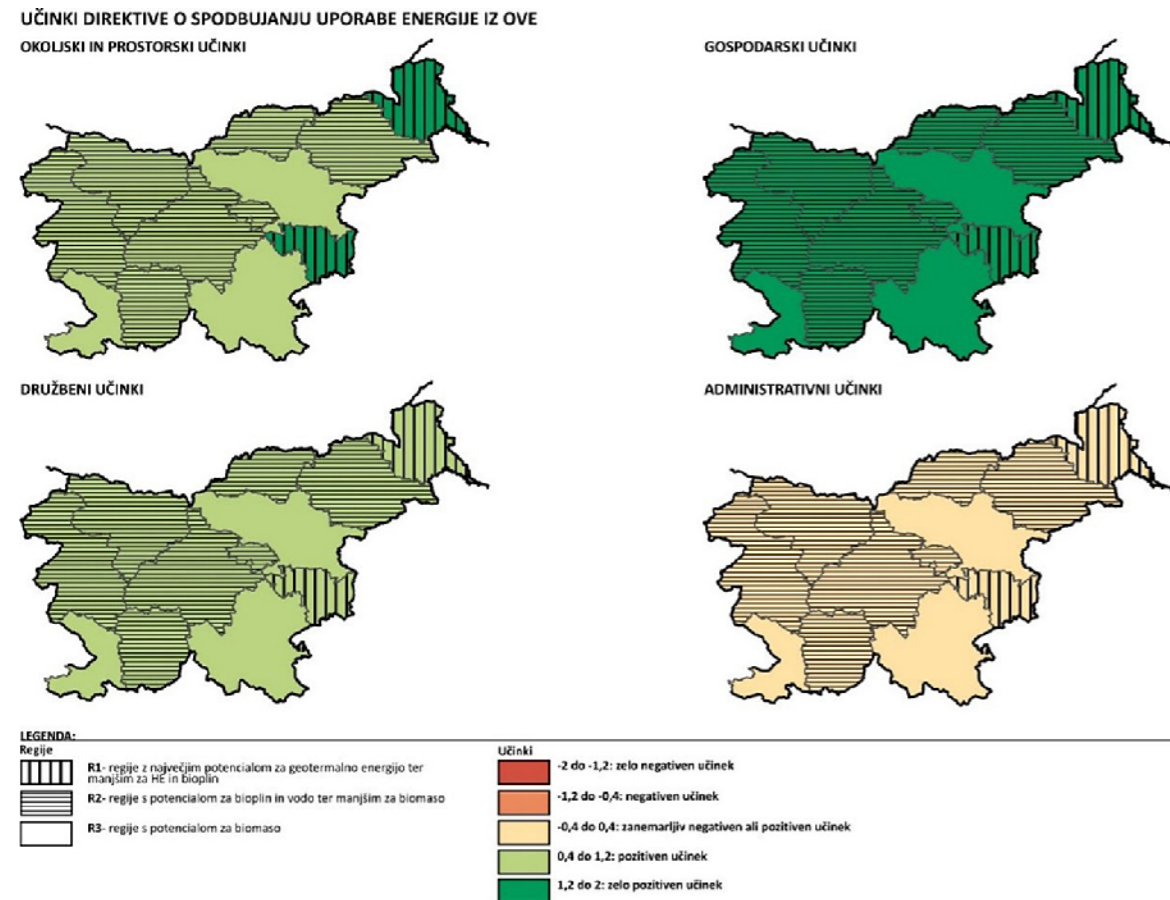
Na naslednji strani:

Slika 9: Grafični prikaz rezultatov s pomočjo logične verige: osnovni logični verigi (v modri in vijolični barvi) je dodan še prikaz učinkov: za področje gospodarstvo na rumeni podlagi, okolje in prostor na zeleni podlagi, družba na roza podlagi in prostorsko upravljanje na oranžni podlagi

Vir: Kolarič in Marot, 2012

Slika 10: Grafični prikaz učinkov na karti, upoštevajoč področja in tipologijo regij glede na njihove danosti za rabo OVE

Vir: Kolarič in Marot, 2012

Rezultate prikažemo v poročilu, lahko pa tudi organiziramo delavnico, na kateri rezultate potrdimo in hkrati tudi razpravljamo o morebitnih prilagoditvah politike v presojanju, če so bili ugotovljeni negativni učinki in bo učinek na referenčni okvir negativen. Če je bil ugotovljen izrazit učinek na katero od prostorskih enot in njeni predstavniki niso bili vključeni v presojo, je smiselno, da se o rezultatih presoje tudi obvestijo.

Nato lahko udeleženci pošljejo povratno informacijo glede prednosti ocenjevalnega pristopa in kako bi ga lahko prenesli v svojo vsakdanjo prakso. Poudarijo lahko pomanjkljivosti in morebitne izboljšave ter razvijejo razpravo o pristopu k ocenjevanju poleg prispevkov, ki so jih že navedli v vprašalniku, izvedenem po kvantitativni oceni. To je lahko dodatna dejavnost, ki običajno ni vključena v postopek ocenjevanja, vendar je koristna v primeru razvoja novega pristopa ali izboljšanja obstoječega pristopa k TIA.

2.6 Dopolnitve politike

Glede na rezultate presoje presojevalec predlaga izboljšave bodisi politike bodisi že obstoječe politike, če se je presoja izvedla za že veljavno politiko. V primeru izvedbe presoje na samem začetku priprave politike se njeni rezultati lahko tudi vključijo v gradivo za javno razpravo in so tudi sicer v pomoč odločevalcem pri pripravi ali posodobitvi politik.

3 Primeri rabe TIA v čezmejnem kontekstu

3.1 Pregled predstavljenih primerov

V pilotni aktivnosti »Kako sektorske politike prispevajo k prostorskim (ne)ravnovesjem: Prostorski učinki politik (TIA)« je sodelovalo pet držav, poleg Slovenije še Poljska, Nizozemska, Češka in Nemčija. V nadaljevanju so povzeti pristopi presoje učinkov na prostor v naštetih državah.

V Sloveniji je Ministrstvo za naravne vire in prostor, ki je slovenski partner v mednarodnem konzorciju projekta, skupaj s povabljenimi deležniki in strokovnjaki z Univerze v Ljubljani presojo učinkov na prostor izvajalo na dveh pilotnih območjih, in sicer na območju Obsotelja in Kozjanskega ter na območju Evropskega združenja za teritorialno sodelovanje Nova Gorica – Gorica (EZTS GO). V prvem primeru je bila analizirana Strategija kulturne dediščine 2020–2023, in sicer s pomočjo kvalitativne presoje, prilagojene na podlagi pristopa ESPON EATIA. V drugem primeru so bili analizirani učinki Strategije razvoja prometa v Republiki Sloveniji do leta 2030, in sicer s pomočjo začetne faze presoje učinkov na prostor in nadaljnje dialoga z deležniki glede delovanja in pomena EZTS pri reševanju prometnih izzivov.

Na Češkem je partner Ministrstvo za regionalni razvoj. Izvedli so razmeroma preprosto presojo učinkov na prostor, s katero so proučili učinke uporabe sredstev EU v obdobju 2014–2020 na mikroregijo Jase-nik. V Nemčiji je v pilotni aktivnosti sodeloval Skupni državni urad za načrtovanje Berlin-Brandenburg (nem. *Gemeinsame Landesplanungsabteilung Berlin-Brandenburg*). Presoja učinkov na prostor se je izvedla na čezmejnem območju, na katerem nameravajo graditi železniško progo »Ostbahn–Linie 203«, ki povezuje Berlin v Nemčiji in Gorzow na Poljskem. Preverili so možne učinke financiranja čezmejne železniške infrastrukture in tako razvili in preizkusili metodologijo za projektno TIA v primeru gradnje čezmejne infrastrukture.

Na Poljskem se je vključilo Ministrstvo za evropske sklade in regionalno politiko, ki je s pomočjo strokovnjakov razvilo svojo lastno metodologijo presoje učinkov na prostor na podlagi obstoječih orodij ESPON TIA Quick Check in TARGET_TIA. Pristop Spa(TIA) je bil uporabljen za *ex ante* vrednotenje učinkov programa financiranja za vojvodstvo Zahodno Pomorjansko. Na Nizozemskem so izvedli presojo z raziskovanjem s pomočjo oblikovanja (angl. *research by design*), s katerim so prekrili različne sloje učinkov politik in prikazali njihov učinek na primeru območja Limburg. Tako so se presoje učinkov na prostor lotili z grafično-kartografsko metodo.

Pri vsakem primeru so na kratko opisana izhodišča presoje, njeni koraki, glavne ugotovitve in sklepi.

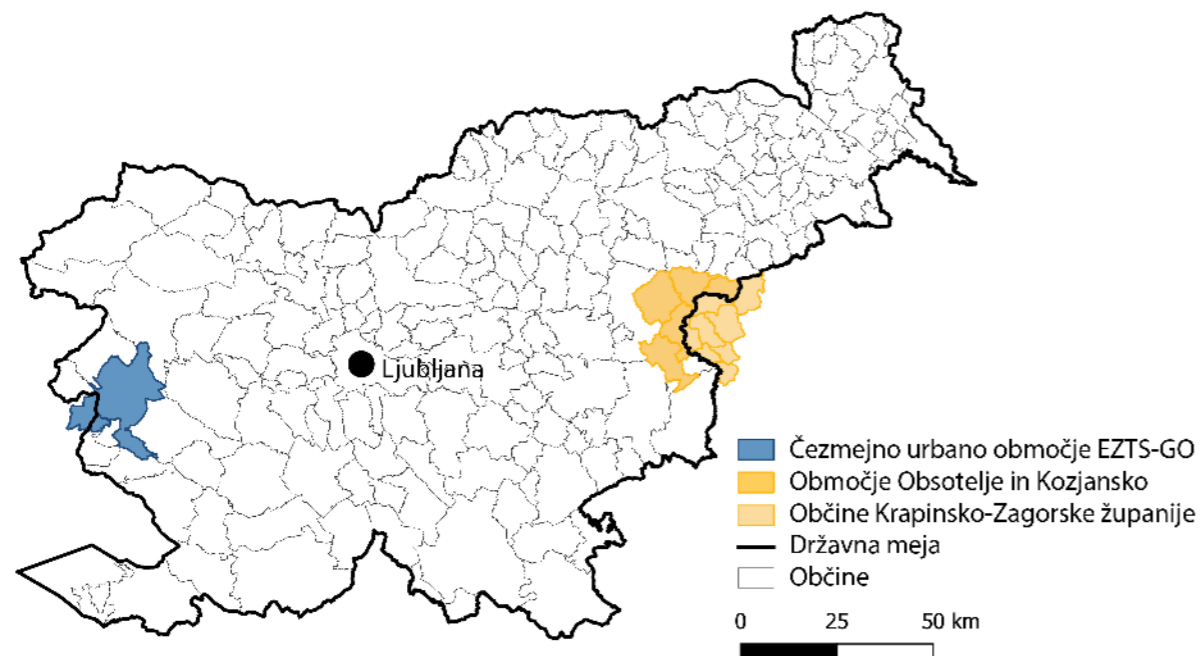
3.2 Obsotelje in Kozjansko (SI)

Pristop ESPON EATIA k presoji prostorskih učinkov (TIA) je bil uporabljen na prvem slovenskem pilotnem območju Obsotelja in Kozjanskega. Pristop je uporabniku prijazen, celovit in participativen ter je sestavljen iz štirih korakov: ugotavljanja potrebe po presoji prostorskih učinkov, določitve vsebine in obsega presoje, izvedbe numeričnega ocenjevanja učinkov in vrednotenja rezultatov. S pristopom smo izvedli presojo *ex durante* izbrane politike na štirih tematskih področjih: družba, gospodarstvo, okolje

in prostor ter prostorsko upravljanje. Področja so opredeljena v skladu z opredelitvijo prostorskega učinka, ki se nanaša na vsak učinek, ki zaradi izvajanja politike vpliva na rabo tal, upravljanje območja ali gospodarstvo, družbo in okolje, in ki nastane na izbranem območju. Koraka 1 (pregled) in 2 (določitev obsega) sta vključevala skupno delavnico, na kateri so se zbrali deležniki pilotnega območja, medtem ko je bil tretji korak numerične ocene izveden individualno s podporo spletne delavnice. Na koncu presoje je sledila še ena delavnica, na kateri smo predstavili rezultate in potrdili njihovo veljavnost.

Pilotno območje zajema podeželsko območje Obsotelja in Kozjanskega, krajše imenovano RA Sotla, ki leži na vzhodu Slovenije. Velikost območja je 371 km², na njem živi 30.998 prebivalcev (podatki za leto 2019, SURS). Čezmejno območje na Hrvaškem zajema osem občin v Krapinsko-zagorski županiji, skupaj 304 km², kjer živi 23.773 prebivalcev.

Slika 11: Prikaz pilotnih območij

Vir: Kostanjšek in Marot, 2022

Opis pristopa

Ugotavljanje potrebe po presoji

Pripravljen je bil seznam možnih vnaprej izbranih politik, pri čemer so bili upoštevani njihova obvladljivost, preglednost in ocena morebitnih učinkov na pilotno območje s strani deležnikov. Končno odločitev so sprejele občine pilotnega območja (Kozje, Podčetrtek, Rogaška Slatina, Rogatec in Šmarje pri Jelšah) in regionalni deležniki, pri čemer so se osredotočili na kulturno dediščino na tem območju. Za presojo učinkov na prostor je bila izbrana Strategija kulturne dediščine 2020–2023. Na podlagi izbire politike je bil pripravljen seznam deležnikov z izbranega območja (predstavniki občin, razvojne agencije), čezmejnega območja (regionalna razvojna agencija), regionalnih deležnikov s širšega območja Savinjske regije in državne ravni, pomembne zlasti z vidika priprave politike. Seznam deležnikov je bil podlaga za pripravo participativne metode presoje in njegovo vključitev vanjo. Koordinacijo med pripravljavci presoje in deležniki je prevzela RA Sotla.

Za namen presoje so bili pripravljene obstoječi in razpoložljivi kazalniki, vključno s študijami in podatki Statističnega urada Republike Slovenije. Vendar lahko razpoložljivost kazalnikov na ravneh NUTS 2 in NUTS 3 ovira postopek ocenjevanja.

Določanje vsebine in obsega presoje (delavnica 1, na lokaciji)

Prva delavnica z deležniki je bila namenjena opredelitvi možnih prostorskih učinkov in je trajala 4–5 ur. Udeleženci so si zamislili učinke politike in jih razvrstili po štirih tematskih področjih (družba, gospodarstvo, okolje in prostor ter prostorsko upravljanje). Ugotovljene učinke so predstavili na skupni tabli, pri čemer je bil poudarjen učinek politike na posamezno področje. Ta faza je trajala približno uro in pol.

Drugi del delavnice je potekal kot moderirana razprava, ki je temeljila na štirih vprašanjih:

- 1) Kateri ukrepi imajo prostorski učinek?
- 2) Ali se prostorski učinki razlikujejo glede na vrsto območja?
- 3) Ali bodo nekateri ukrepi povzročili čezmejne učinke?
- 4) Ali veste, ali se kateri od ukrepov že izvajajo?

Udeleženci so na vprašanja odgovarjali po skupinah, usmerjal jih je moderator. Odgovore so podajali v za to pripravljene tabele in navedli ukrepe politike glede na njihovo strukturo in vsebino. Cilj je bil opredeliti in izbrati ukrepe za numerično oceno prostorskega učinka v naslednji fazi TIA. Delavnica se je zaključila s povzetkom rezultatov in predstavitev naslednjih korakov za drugo delavnico.

Številčno ocenjevanje in vrednotenje (delavnica 2, po spletu)

Rezultati prve delavnice so bili analizirani in so bili podlaga za ocenjevalno matriko za drugo delavnico. Matrika je vključevala ukrepe politike in štiri tematska področja, strukturirana v podpodročja. Tematska področja so opisana s kazalniki, ki ponazarjajo trenutno stanje ali trend v petletnem obdobju. Če sta bili moč in smer učinkov že opredeljeni, so bile v matriko že vnesene številčne ocene na podlagi ocenjene smeri in pogostosti navedbe učinka. Ocenjevalna lestvica je sestavljena iz petih stopenj: –2 (močno negativen učinek), –1, 0 (nevtralen), 1 in +2 (močno pozitiven učinek).

Celice ocenjevalne matrike ni treba predhodno izpolniti, če učinek ni bil opredeljen v fazi določanja obsega. Ocena učinka politike vključuje, da udeleženec napiše številčno oceno učinka ukrepa politike na posamezni kazalnik. Ocene se lahko v analizi prostorsko združijo za celotno območje študije primera ali izvedejo ločeno za različne vrste območij. Druga delavnica se lahko izvede po spletu ali na kraju samem in udeležence vodi skozi postopek ocenjevanja. Spletna delavnica traja približno tri ure, pri čemer se v prvi polurni delavnici predstavijo rezultati in pojasni postopek vrednotenja.

Udeleženci so med testiranjem ali po njem lahko postavljali vprašanja ter ocenili moč in smer učinka za vsak ukrep ter vnaprej izbrano tematsko področje posebej. Po vrednotenju so bili udeleženci pozvani, da izpolnijo spletni vprašalnik, v katerem podajo povratne informacije o delavnici, izbiri tematskih področij in kazalnikov ter postopku vrednotenja.

Vrednotenje (delavnica 3, na lokaciji)

Analiza učinkov politike v matrikah iz delavnice 2 se osredotoča na tri ključne vidike: 1) učinke po ukrepih, 1) učinke na tematska področja in povezane kazalnike ter 3) kako politika prispeva k doseganju izbranega referenčnega okvira. Referenčni okvir običajno vključuje prednostne naloge iz Teritorialne agende 2030, prednostne naloge Strategije prostorskega razvoja Slovenije 2050 in cilje regionalne politike. Na tretji delavnici so bili predstavljeni rezultati faze vrednotenja in obravnavani možni ukrepi, ki jih je treba prilagoditi na podlagi neželjenih prostorskih učinkov in ukrepov politike, ki so v nasprotju z referenčnim okvirom. Udeleženci so izrazili prednosti, pomanjkljivosti in izboljšave ter razvili razpravo o pristopu k vrednotenju. Ta dejavnost je koristna pri razvoju novih pristopov ali izboljšanju obstoječih pristopov TIA.

Ugotovitve

Pristop ESPON EATIA razkriva, da so vplivi strategije kulturne dediščine pozitivni za pilotno območje RA Sotla in čezmejno območje, saj ni bilo ugotovljenih negativnih prostorskih učinkov. Razvojni steber je izrazito prostorski, saj imajo vsi ukrepi v njem vsaj srednje velike prostorske učinke. Povprečne ocene učinkov stebrov na izbrana območja so podobne ali enake. Od 22 ukrepov s prostorskim učinkom jih ima 9 različne učinke glede na urbanost ali ruralnost območja.

Največji splošni učinek imajo ukrepi vključevanje dediščine v javni prostor, zagotavljanje odločanja na podlagi presoje vplivov na dediščino, vključevanje dediščine v prostorske akte, spodbujanje lastnikov k ohranjanju dediščine in uporaba dediščine v razvojnih programih. Na splošno strategija kulturne dediščine ne prispeva k ustvarjanju prostorskih neravnovesij v RA Sotla.

Sklepi

Nekatere prednosti pristopa EATIA, znane že od prej, so bile potrjene tudi pri tem testiranju. Med njimi so: uporabnost viharjenja možganov (kvalitativna ocena) za pridobitev nabora vseh možnih učinkov direktive/politike/zakonodaje, pogled na sektorsko politiko z vidika prostorskega načrtovanja, vzpostavljen dialog z deležniki in med njimi, uporaba prostorskih politik kot referenčnega okvira ter ocenjevanje, podprto s kazalniki. Ena od sprememb obstoječega pristopa, je bila vnaprejšnja izpolnitev matrike, upoštevajoč rezultate viharjenja, ki so jo udeleženci označili kot dobrodošlo.

Kot najbolj problematičen element pristopa EATIA so poudarili ocenjevalno matriko za kvantitativno ocenjevanje. Razsežnost matrike je odvisna od števila kazalnikov, izbranih za prikaz stanja izvajanja sektorske politike na izbranem območju (običajno okoli 20), in števila ukrepov z možnimi prostorskimi učinki. Če politika v osnovi vsebuje veliko število ukrepov, npr. več kot 100, lahko tudi izbor obsega večje število ukrepov, govorimo o številki med 30 in 40. To lahko pomeni matriko 600 celic, ki za deležnike lahko pomeni preveliko obremenitev. Poleg tega bi bil dobrodošel podrobnejši opis stanja izbranih področij na območje. Področje je bilo le »opisano« skozi vrednost kazalnikov v ocenjevalni matriki brez spremnega besedila. Poskušali smo zbrati več kazalnikov tudi na področju kulturne dediščine, vendar jih ni veliko na voljo ali pa bi bila za to potrebna podrobnejša raziskava (kot poroča Ministrstvo za kulturo). Manko podatkov so potrdili tudi deležniki. Na institucionalni ravni je bila izražena tudi zaskrbljenost glede pomanjkanja podpore za takšno ocenjevanje, vključno z nerazpoložljivimi finančnimi in človeškimi viri.

Med dodatnimi izzivi je bilo tudi ločevanje med posrednimi in neposrednimi učinki ter določitev meje med obema skupinama. Ugotovili bi, da se je zaradi večje jasnosti najbolje osredotočiti le na neposredne učinke in zanemariti posredne ali jih opisati le kvalitativno.

Pri nadaljnjih pristopih TIA je treba upoštevati naslednja metodološka priporočila:

- udeleženci ocenjevanja niso izrazili preferenc glede individualnega ali skupinskega ocenjevanja in glede ocenjevanje v živo ali po spletu;
- po njihovem mnenju ima ocena učinkov dodano vrednost, če je podprta s kazalniki;
- vnaprej izpolnjena matrika in uporaba digitalne podpore/orodja lahko motivirata udeležence, da se vključijo v ocenjevanje; lahko pa nekateri udeleženci vnaprej izpolnjene matrike dojemajo kot omejitve;
- v povprečju so udeleženci porabili od 1,5 do 3 ure za individualno kvantitativno ocenjevanje in po dvakrat približno 4 ure aktivnega dela na delavnicah.

3.3 Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje Nova Gorica – Gorica (SI)

Drugo slovensko pilotno območje je bilo čezmejno urbano območje občine Šempeter - Vrtojba, Mestne občine Nova Gorica in Gorice v Italiji, vse tri pa so se združile v Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje z imenom EZTS GO (glej sliko 11). Na območju, ki obsega 336 km² (italijanski del obsega 42 km²), živi 71.707 prebivalcev, od tega 33.569 v Italiji, gostota prebivalstva pa je 213 prebivalcev na km². Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje (EZTS) je organizacijska oblika, predstavljena s strani Evropske komisije, s katero lahko območja s skupnimi prostorskimi značilnostmi ali izzivi ustanovijo skupno upravljavsko telo. Na podlagi sestave EZTS smo v skupino za izvedbo presoje imenovali predstavnike občin in same organizacijske oblike, pripravljavce politike z nacionalne ravni in predstavnike drugih zainteresiranih deležnikov z območja, npr. razvojnih agencij in načrtovalskih podjetij v goriški regiji, ter predstavnike projekta evropske prestolnice kulture 2025.

Pri EZTS GO je bil pristop TIA sprejet v skladu s potrebami pilotnega območja. Projektna skupina je ohranila strukturo pregleda in prve delavnice podobno kot na pilotnem območju Obsotelje in Kozjansko (pristop ESPON EATIA), pri čemer sta delavnica za krepitev zmogljivosti in kvalitativna razprava o smernicah in prilagajanju politik nadomestili presojo in vrednotenje. Tudi vključevanje čezmejnih deležnikov je bilo drugačno kot v prvem primeru, saj se je italijanska stran zavezala le k enemu intervjuju na to temo in se kasneje ni vključila v delavnico ali ocenjevanje.

Opis pristopa**Ugotavljanje potrebe po presoji (pripravljalna faza)**

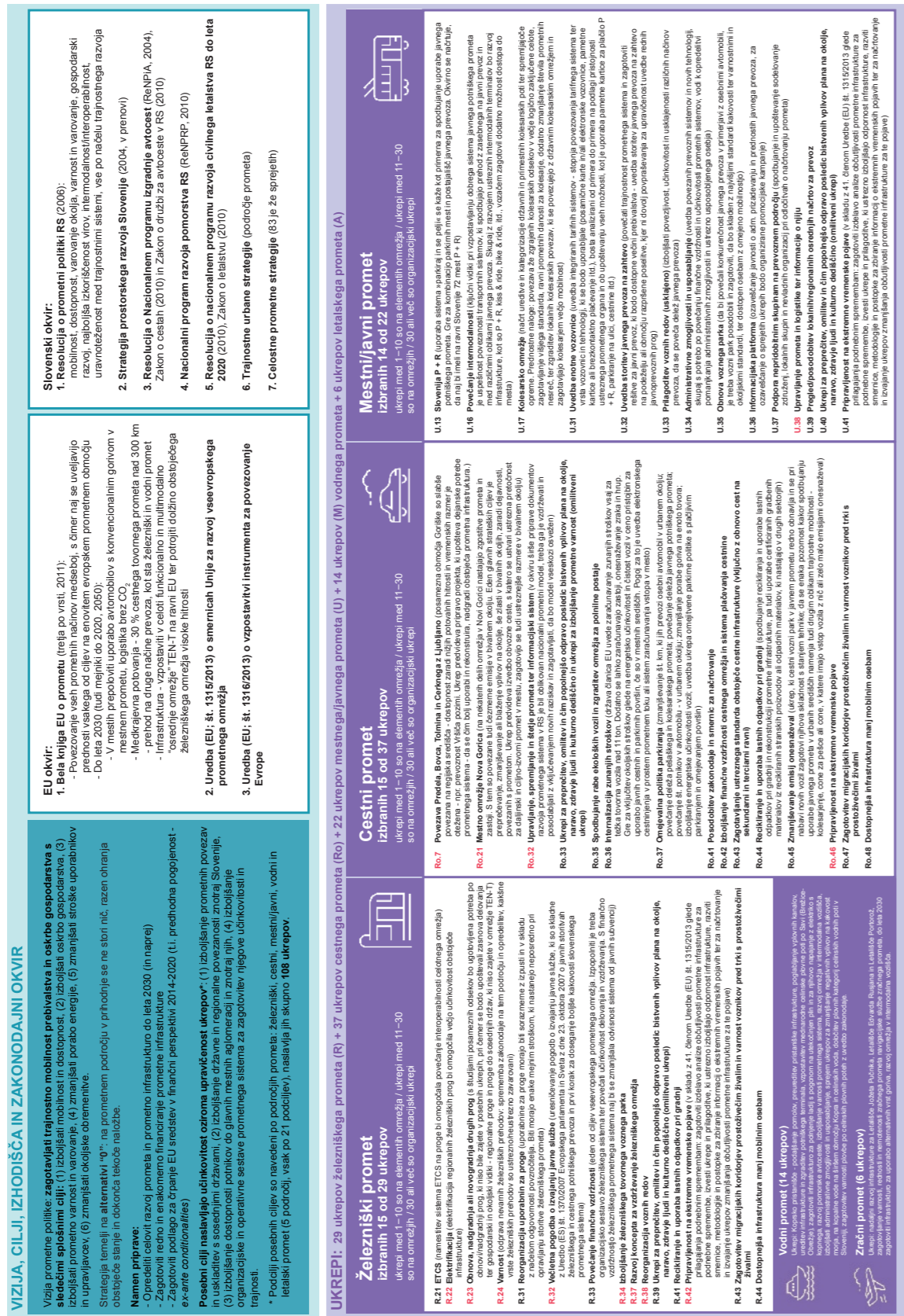
V pripravljalni fazi je bila za namen presoje učinkov na prostor izbrana Strategija razvoja prometa v Republiki Sloveniji do leta 2030. Poleg tega so lokalni deležniki izrazili željo, da bi se razprava osredotočila na odnos med regionalno/lokalno in nacionalno ravno glede oblikovanja in izvajanja politike, kar je bilo v presoji upoštevano. Za politiko je bila pripravljena logična veriga (slika 12), vendar na področju prometa za lokalno in regionalno raven ni bilo najdeno zadostno število ustreznih prostorskih kazalnikov.

Določanje obsega in vsebine presoje (delavnica 1, na lokaciji)

Na prvi delavnici na lokaciji je sodelovalo skupno 21 udeležencev. V prvem delu delavnice (viharjenje) so bili udeleženci pozvani, naj opredelijo možne učinke strategije glede na štiri tematska področja (družba, gospodarstvo, okolje in prostor ter upravljanje prostora). Poleg tega so morali opredeliti ukrepe, ki povzročajo te učinke, pri čemer so uporabili logično verigo (slika 12), ki povzema vsebino politike in njen referenčni okvir. Nato so udeleženci razpravljali o tem, ali so ugotovljeni učinki prometne strategije čezmejni ali ne.

Poleg delavnice, na kateri ni sodeloval noben italijanski deležnik, so raziskovalci opravili intervjuje s predstavnikom italijanske občine Gorica. Namen izvedbe intervjujev je bil potrditi informacije, zbrane na prvi delavnici, za čezmejno območje Gorice ter ugotoviti razlike in podobnosti pri upravljanju prometa.

Slika 12: Shematski prikaz vsebine Strategije razvoja prometa v Republiki Sloveniji do leta 2030 - logična veriga

Vir: Krošel in Marot, 2022

Izmenjava znanja in krepitev zmogljivosti (delavnica 2, na lokaciji)

Na drugi delavnici je bil obravnavan čezmejni kontekst za reševanje prometnih razvojnih izzivov. Kot je bilo dogovorjeno, so bile na tej delavnici poudarjene posebnosti čezmejnega območja za oblikovanje politike in vloga EZTS. Razprava je potekala o možnostih reševanja čezmejnih prometnih težav s pomočjo različnih finančnih virov, o institucionalni podpori, vlogi različnih deležnikov v tem procesu (EU, nacionalni, regionalni) in o temah projektov.

Vhodni dokument za proces oblikovanja politike

Kot je bilo zastavljeno na začetku postopka ocenjevanja, je glavni rezultat pilotne dejavnosti pošiljanje sporočila z lokalne in regionalne ravni na nacionalno raven kot prispevek k procesu prenove nacionalne prometne politike. Sporočilo je bilo sestavljeno iz povzetka ugotovitev in priporočil s prve delavnice. Udeleženci so bili naprošeni, da izpolnijo spletno anketo o sporočilu, ki bi ga želeli poslati oblikovalcem politike na Ministrstvu za okolje, podnebje in energijo. Organiziran je bil še en sestanek z lokalnimi deležniki (predstavniki obeh občin) za dokončno oblikovanje sporočila.

Ugotovitve

Dosedanji učinek strategije je bil ugotovljen na podlagi individualnega razmisleka udeležencev in razprave, ki je sledila. Projektno skupino so zanimali učinki na gospodarstvo, družbo, okolje in prostor ter prostorsko upravljanje. Vsak udeleženec je predstavil učinke, zbrane po štirih tematskih sklopih. Rezultati so povzeti po sklopih v preglednici 7, pri čemer so navedeni učinki z največjo pogostostjo navedbe. Izbrani ukrepi strategije so bili ocenjeni na področjih železniškega prometa (15 od 29 ukrepov), cestnega prometa (15 od 37 ukrepov) in mestnega/javnega prometa (14 od 22 ukrepov), ki so bila opredeljena kot pomembna za območje EZTS GO. Največ učinkov je bilo ugotovljenih na področju družbe, najmanj pa na področju gospodarstva. Med učinki so bili posebej poudarjeni tisti, ki so povezani s trajnostno mobilnostjo in kolesarjenjem ter pripravo različnih prometnih strategij in ukrepov upravljanja.

Preglednica 7: Učinki Strategije razvoja prometa v Republiki Sloveniji do leta 2030 na območju EZTS GO po štirih tematskih sklopih

GOSPODARSKI UČINKI	DRUŽBENI UČINKI
<ul style="list-style-type: none"> Večja konkurenčnost lokalnega gospodarstva zaradi krajših potovalnih časov, večje pretočnosti prometa ter večje učinkovitosti omrežja in sistema souporabe koles Brezplačni javni potniški promet na relaciji MONG–Šempeter–Vrtojba Reorganizacija prometa, večja finančna vzdržnost železniškega prometa Podaljšanje proge avtovlaka do Nove Gorice (skozi Most na Soči) 	<ul style="list-style-type: none"> Brezplačni JPP Mehki ukrepi za trajnostno mobilnost, ozaveščanje: teden mobilnosti, vzpostavitev centra za mobilnost TIC v NG Izboljšanje varnosti v cestnem prometu Enotna vozovnica JPP Nasprotovanje prebivalcev izgradnji kolesarskih stez Izboljšanje mreže kolesarskih povezav znotraj mesta (ob železniški progji) ter med Gorico in Novo Gorico, načrtovana vzpostavitev daljinske kolesarske poti NG–Ajdovščina Prikrajšanje podeželskega prebivalstva zaradi neizvajanja pogodb o izvajanju javne službe
OKOLJSKI IN PROSTORSKI UČINKI	UPRAVLJAVSKI UČINKI
<ul style="list-style-type: none"> Izboljšanje mestnega kolesarskega omrežja in delna povezava zunaj mesta (Solkan–Šempeter) Pozitivni vplivi na okolje – čistejši zrak, manj hrupa in emisij ter večja energetska učinkovitost Uvedba sistema izposoje mestnih koles Povečanje števila polnilnih postaj za električna vozila Prestavitev tovarne železniške postaje iz NG v Prvačino Zmanjšanje prometa – večja uporaba JPP Priprava čezmejnega načrta mobilnosti (NG-Gorica) Rekonstrukcija/sanacija cest na sekundarni in terciarni ravni Obnova glavne ceste Bača–Idrija 	<ul style="list-style-type: none"> Vzpostavitev celovitejšega načrtovanja kolesarskih območij, označevanje skupnega kolesarskega omrežja na regionalni ravni Sprejetje celostne prometne strategije in priprava mobilnostne politike Izboljšana čezmejna povezljivost prometnega omrežja Vzpostavitev bolj dostopnega medmestnega JPP – Nomago Priprava trajnostnih urbanih strategij → Nova Gorica; 2014–2020

Vir: Krošelj in Marot, 2022

Na splošno je bilo ocenjeno, da ima strategija manjše čezmejne učinke.

Po mnenju udeležencev naj bi 25 ukrepov (strategija jih ima skupno 108) imelo prostorski učinek, od tega 10 od 29 na področju železniškega prometa, 7 od 37 na področju cestnega prometa in 8 od 22 na področju mestnega javnega prometa. Najpogosteje navedeni ukrep je bil U.17 – kolesarsko omrežje: načrt razvoja in kategorizacije državnih in primestnih kolesarskih poti in infrastrukture, ki obravnava cilj izboljšanja nacionalne in regionalne povezanosti znotraj Slovenije ter izboljšanje dostopnosti potnikov do glavnih mestnih aglomeracij in znotraj njih. Drugi najpogosteje navedeni ukrep je ukrep R.22 – elektrifikacija regionalnih železniških prog za izboljšanje učinkovitosti obstoječe infrastrukture, ki sledi cilju izboljšanja prometnih povezav in uskladitve s sosednjimi državami ter cilju izboljšanja nacionalne in regionalne povezanosti znotraj Slovenije.

Izzive prometnega načrtovanja lahko razdelimo glede na pogostost, s katero so bili navedeni. V prvi skupini so zlasti težave, ki se nanašajo na nacionalno raven in hkrati izhajajo iz čezmejne narave obravnavanega območja.

Kot take lahko poudarimo:

- pomanjkanje decentralizacije javnih storitev, ki bi sicer pozitivno vplivala na mobilnost prebivalstva,
- nepovezanost sistemov potniškega prometa na čezmejnem območju,
- pomanjkanje meddržavnega sodelovanja pri načrtovanju prometa,
- mednarodno povezanost Nove Gorice,
- slabe železniške povezave, slabo povezanost železniškega prometa s sistemi mestnega in cestnega prometa,
- slabo ozaveščenost prebivalstva, zlasti srednje in starejše generacije, o trajnostni mobilnosti,
- posebnosti Nove Gorice kot obmejnega mesta in drugo.

Udeleženci so opozorili na težave pri pripravi novih projektov, predvsem na pomanjkanje idej, medtem ko bi moralo biti sredstev dovolj. Kot zastarelo je bilo navedeno omrežje javnega prevoza.

Med redkeje navedenimi težavami je bilo manj takih, ki bi bile nacionalnega značaja, in takih, ki bi imele čezmejno razsežnost. Udeleženci so menili, da je izvajanje celostne prometne strategije le delno učinkovito. Kot nacionalne težave so bili navedeni nepovezanost prostorskega in prometnega načrtovanja ter označevanje in upravljanje prometa na državnih cestah, ki bi moralo zajemati tudi čezmejni vidik. Opozorjeno je bilo na težavo štetja prometa in spremljanja prometnih tokov na obravnavanem območju. Kot lokalne težave so udeleženci navedli pomanjkljivo prepoznavnost ponudbe javnega potniškega prometa in potrebo po digitalizaciji, nepoznavanje lokacij avtobusnih postajališč, neustrezno mrežo in povezanost nacionalnih in lokalnih prometnih povezav, vključno s peš in kolesarskimi povezavami, ter status kolesarske ceste, ki poteka po Vojkovi ulici – ta status bi moral biti urejen na nacionalni ravni.

Opredeljene izzive pri načrtovanju prometa na izbranem območju so potrdili tudi italijanski predstavniki, ki so se strinjali z večino izpostavljenih težav, vendar so bili manj kritični glede železniških povezav in infrastrukture. Poudarjeno je bilo, da se o čezmejnem upravljanju in usklajevanju sistemov potniškega prometa razpravlja na medvladni ravni v okviru rednih dvostranskih srečanj med Italijo in Slovenijo, ki jo zastopata dežela Furlanija – Julijska krajina in slovensko Ministrstvo za infrastrukturo.

Slovenska raziskovalna skupina je na podlagi značilnosti območja pripravila smernice in nekatere predloge kot izhodišče za pripravo nove prometne strategije. Na delavnici in zadnjem srečanju z naročnikom so bile predstavljene tudi pomembne usmeritve za obravnavo prometnih vprašanj na evropski ravni.

Sklepi

Glede na potrebe lokalne ravni na pilotnem območju EZTS GO slovenska projektna skupina ni izvedla popolne presoje učinkov na prostor, temveč le njen prvi del, tj. kontekstualizacijo in kakovostno opredelitev učinkov izbrane politike. Izbrani pristop je torej kombinacija presoje prostorskih učinkov in analize politik, ki ponuja bolj lokacijsko specifičen pristop k presoji in analizi izvajanja nacionalnih politik.

Priporočila, ki izhajajo iz te ga pristopa, so, da lahko različni pristopi k ocenjevanju/analizi politik prinesejo dragocene rezultate za lokalne, regionalne in nacionalne deležnike v zvezi s trenutnim izvajanjem politik ali njihovo prihodnjo pripravo. Poleg tega je nujno treba organizirati razprave med oblikovalci politik z nacionalne ravni in lokalne/regionalne ravni. Ta vrzel je bila izražena kot ena največjih težav, zaradi katere politike ne temeljijo na značilnostih na terenu in ne ustrezajo niti lokalnim in regionalnim potrebam niti čezmejnemu vprašanju.

Glavna prednost tega pristopa temelji na tem, da je prilagojena lokalnim in regionalnim deležnikom, ki so izrazili mnenje o nacionalnih oblikovalcih politik. Dodatna prednost tega pristopa je, da upošteva posebnosti čezmejnih območij in tudi EZTS kot poseben instrument za podporo čezmejnemu uprav-

Iljanju. Celotna pilotna aktivnost je ponudila tudi priložnost za razmislek ne le o temi prometa v tem kontekstu, temveč tudi o delovanju EZTS po vsej Evropi in reševanju čezmejnih vprašanj. Poleg tega je deležnikom ponudila priložnost, da spregovorijo o pripravi projektov in pridobivanju sredstev, ki jih po njihovem mnenju primanjkuje za področja čezmejnega sodelovanja. Poleg tega je bila druga delavnica organizirana v času začetka procesa prenove nacionalnih politik, tako da so bili rezultati odlično časovno umeščeni v ta proces.

Glavna slabost pristopa je bila, da TIA ni bila izvedena v celoti, temveč le delno. Drugič, italijanski deležniki niso bili veliko vključeni v proces, zato ugotovitve veljajo predvsem za slovensko stran. Tretjič, nismo pritegnili nobenega ponudnika prometnih storitev, ki bi lahko predstavil alternativni pogled na politiko in njeno izvajanje.

3.4 Mikroregija Jeseník (CZ)

Na Češkem je bil partner v projektu Ministrstvo za regionalni razvoj, ki se je odločilo, da bo izvedlo razmeroma preprosto izvedbo presoje učinkov na prostor za proučitev učinka sredstev EU na mikroregijo Jeseník v obdobju 2014–2020. Izbrana metoda se je zgledovala po metodologiji presoje prostorskih učinkov intervencij/projektov (angl. *Methodology of territorial impact assessment of interventions/projects*), ki temelji na kombinaciji kvantitativnih in kvalitativnih metod ter je v izvorniku (v češčini) na voljo na povezavi www.tiammr.cz.

Odločeno je bilo, da se uporabi naknadna analiza in oceni učinek projektov v okviru izbranih tematskih področij na mikroregijo Jeseník. Analizirana so bila naslednja tematska področja: zaposlovanje, socialna vključenost, promet, podpora malim in srednje velikim podjetjem ter podpora raziskavam in razvoju.

Opis pristopa

V prvi fazi je češka skupina opravila dokumentacijsko raziskavo, da bi ocenila znesek sredstev EU, dodeljenih mikroregiji Jeseník, seznam pomembnih projektov in razvoj ključnih družbeno-gospodarskih kazalnikov, ki odražajo analizirane teme (zaposlovanje, promet itd.). Programska oprema GIS je bila uporabljena za vizualizacijo kritičnih rezultatov v zvezi z dodeljenimi sredstvi EU in spremembami izbranih družbeno-gospodarskih kazalnikov.

V drugi fazi je bila 24. junija 2022 organizirana delavnica (potekala je v mestu Jeseník) s ključnimi lokalnimi deležniki iz mikroregije Jeseník. Povabljenih je bilo petnajst deležnikov, med njimi župani in podžupani, predstavniki nevladnih organizacij, gospodarskih zbornic itd. Delavnica je bila razdeljena na pet delov, od katerih je bil vsak namenjen enemu od tematskih področij. Najprej so predstavniki Ministrstva za regionalni razvoj predstavili glavne ugotovitve predhodne analize. Osredotočili so se na številne projekte, podprte s sredstvi EU, spremembe ustreznih družbeno-gospodarskih kazalnikov itd. Razprava je potekala s pomočjo naslednjih vprašanj:

- V kolikšni meri so sredstva EU pripomogla k izboljšanju razmer na trgu dela/v malih in srednjih podjetjih/v prometu itd.?
- Ali je bila stopnja podpore zadostna, tj. ali je bilo mikroregiji dodeljenih dovolj sredstev EU?
- Ali so bile pri podpori upoštevane posebnosti mikroregije?
- Kako bi spremenili politiko, da bi upoštevala posebnosti mikroregije?

Delavnica je trajala približno 2 uri in pol.

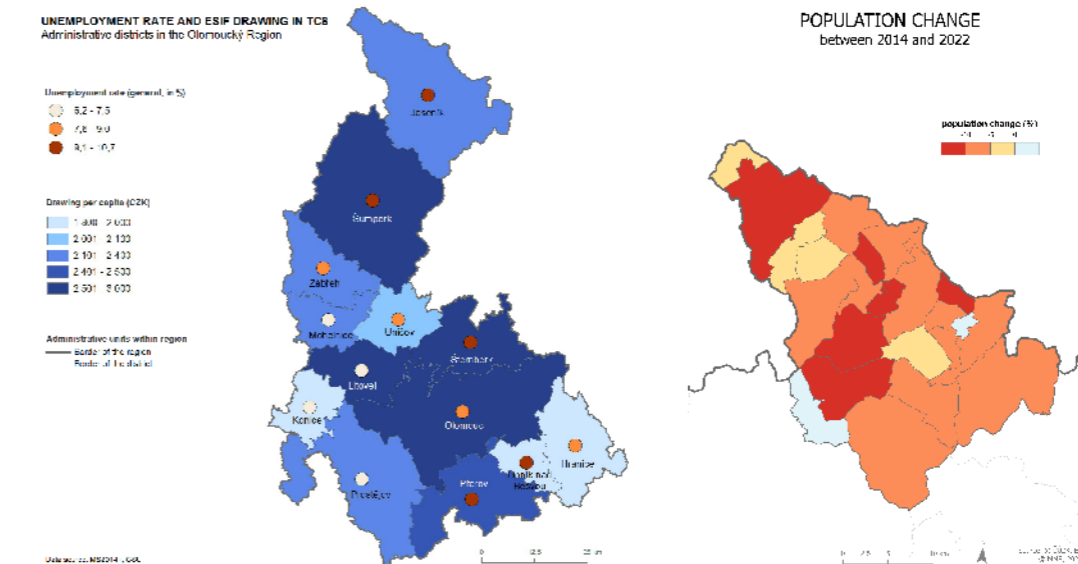
Splošne ugotovitve

Predstavniki lokalnih deležnikov so vrednotili obseg podpore EU, dodeljene mikroregiji Jeseník po letu 2014. Pri tem se je pokazalo nekaj vprašanj in dvomov glede oblike izplačila podpore EU. Po njihovem mnenju nepovratna sredstva niso zelo motivacijska, saj je njihov učinek razmeroma kratkoročen. V zvezi s tem so navedli več primerov, ko bi se prosilci lahko obnašali neracionalno, da bi dobili sredstva oziroma subvencijo.

Hkrati so poudarili tudi pomisleke glede podpore EU zaradi prevelikega upravnega bremena med izvajanjem projekta. Čeprav se razmere na Češkem pri upravljanju projektov izboljšujejo, je jasno, da imajo nekateri upravičenci še vedno odpor do birokracije. Zato se na primer raje odločajo za financiranje iz lastnih sredstev.

Lokalni deležniki so izrazili pripravljenost sodelovati v postopku ocenjevanja in izrazili zadovoljstvo, da je pilotni projekt osredotočen na mikroregijo Jeseník. To lahko kaže na komunikacijsko vrzel med nacionalno in podnacionalno ravno glede (morebitnih) učinkov. TIA bi tako lahko (posredno) bila orodje za nadaljnje obveščanje regionalnih in lokalnih deležnikov o nacionalnih politikah.

Slika 13: Kartografski prikaz ugotovitev

Vir: Nosek, 2022

Ugotovitve po področjih

Zaposlovanje: Lokalni deležniki so večinoma menili, da je bilo dodeljevanje sredstev EU na tematskem področju trga dela zadostno. Po drugi strani pa podpore iz skladov EU niso dojemali kot prostorsko usmerjene in prostorsko občutljive. Udeleženci delavnice so predlagali dodatno pomoč za nove oblike zaposlovanja – coworking, inovacijska središča, lažje doseganje ravnovesja med poklicnim in zasebnim življenjem.

Ta priporočila je bilo mogoče razumeti kot splošna in pomembna za vse druge regije na Češkem. Bi pa izboljšanje razmer za delo na daljavo omogočilo, da bi v mikroregiji Jeseník lahko živelo več ljudi.

Socialna vključenost: Lokalni deležniki so menili, da je potrebno povezovanje vseh pomembnih deležnikov na področju socialnega vključevanja. Sredstva zadostujejo za pokrivanje potreb mikroregije, vendar so razdeljena med preveliko število upravičencev, ki delajo na projektih s podobnimi cilji.

Lokalni strokovnjaki s področja izobraževanja so izjavili, da obstajajo morebitne težave, povezane s pomanjkanjem sredstev za šolske pomočnike in učitelje, ki se posebej ukvarjajo s socialnimi vprašanji. Ta delovna mesta se pogosto financirajo iz virov EU, kar je tvegano glede njihove trajnosti.

Deležniki, ki so se udeležili delavnice, so poudarili, da je v mikroregiji Jesenik veliko neprofitnih organizacij in da je njihova podpora nujna. Vendar so menili, da se podpora iz različnih programov pogosto prekriva in da to pomeni negativni učinek financiranja.

Promet: Večina udeležencev delavnice je menila, da sredstva EU niso bistveno izboljšala prometne dostopnosti mikroregije. To je razumljivo glede na to, da je mikroregija na goratem obrobju države. Čeprav je bilo vloženih precej sredstev EU, je bilo težko premagati fizično-geografske ovire. Deležniki niso imeli veliko predlogov za izboljšanje dostopnosti mikroregije, dane so bile le splošne pripombe k nadaljnji podpori železniških povezav.

Podpora malim in srednje velikim podjetjem: Lokalni deležniki so poudarili izmenjavo dobrih praks pri povezovanju javnega in zasebnega sektorja: mreženje in delavnice. Udeleženci so menili, da mala in srednja podjetja pogosto ne poznajo možnosti za pridobitev nepovratnih sredstev, zato je nujno, da jih redno obveščamo o možnostih za razvoj njihovih podjetij. Udeleženci srečanja pa so tudi poudarili, da mora vse več podjetij dejavnosti svoje organizacije financirati iz lastnih sredstev in ne iz sredstev EU. Razlog za to so upravne zahteve ter verjetno nezadostno znanje in zmogljivosti v organizacijah.

Podpora za raziskave in razvoj: Ta tema je za mikroregijo Jesenik bistvenega pomena, vendar so deležniki priznali, da so na tem področju precejšnje pomanjkljivosti. Udeleženci delavnice so poudarili pomen znanja in inovacij v današnjem svetu. Vendar pa je bilo ugotovljeno, da je struktura gospodarstva v proučevani mikroregiji že dolgo časa stabilna in da je tu lociranih veliko proizvodnih podjetij. Mnoga od njih so dobavitelji drugim podjetjem, vendar je položaj lokalnih poslovnih subjektov v vrednostnih verigah nizek.

Lokalni deležniki so na podlagi ugotovljenega predlagali:

- podporo inovativnim tehnologijam v kmetijstvu,
- podporo lokalnim kmetom: izobraževanje, mreženje, nepovratna sredstva,
- podporo pri pripravi nepovratnih sredstev in poenostavitve celotnega postopka prijave,
- podporo inovativnim projektom v sodelovanju z univerzami,
- podporo nadarjenim študentom.

Sklepi

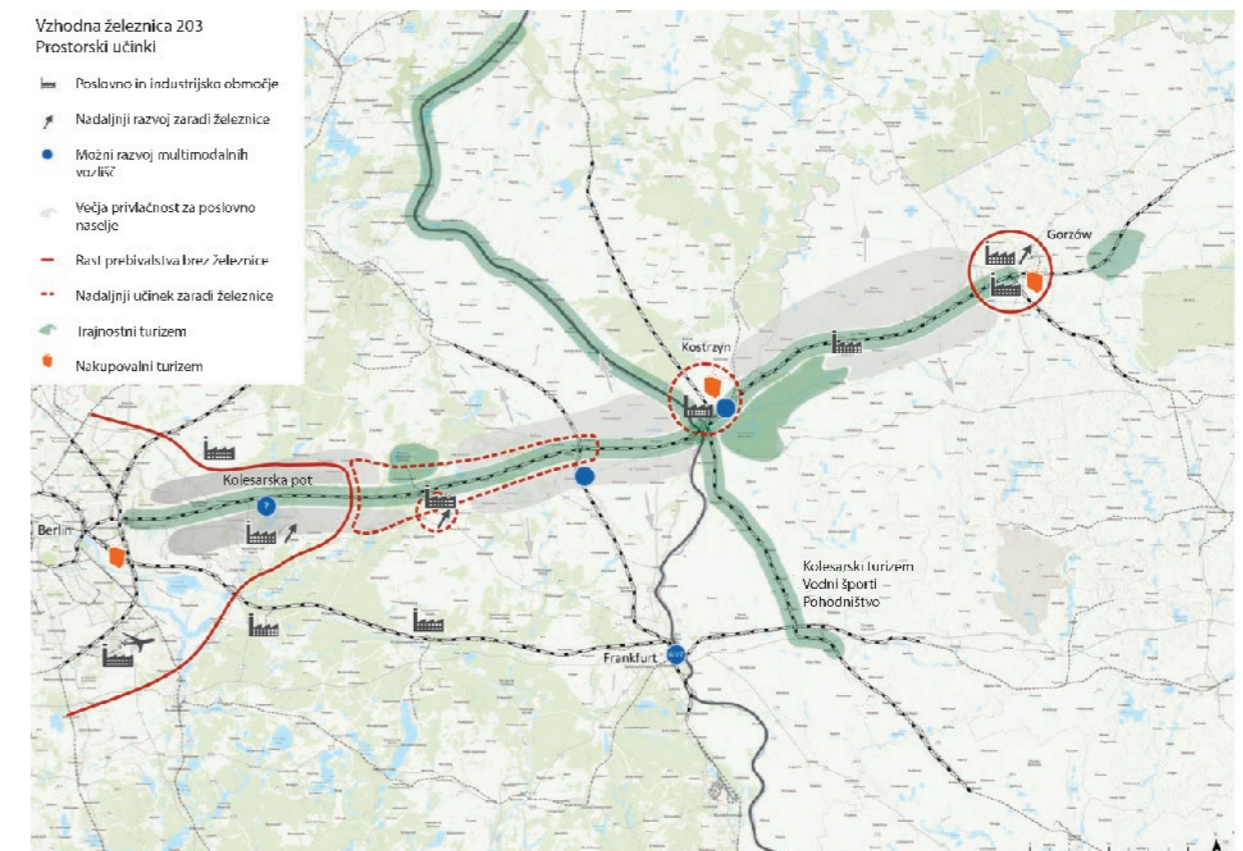
Pristop TIA je vključevala tako kvantitativne kot kvalitativne metode. Omogočila je, da so odločevalci na strukturirani način pridobili povratne informacije od uporabnikov sredstev EU. Metodologija je bila razmeroma preprosta in zato za vključene deležnike lahko razumljiva. Obseg študije je bil prostorsko precej omejen, saj se je nanašal le na eno mikroregijo. Izbor enega manjšega območja pa je zaradi boljšega in bolj poglobljenega poznavanja razmer in potreb območja omogočil bolj poglobljeno analizo. Omejitveni dejavnik je bilo znanje lokalnih zainteresiranih strani o učinkih skladov EU na regionalni razvoj.

Ker je bila presoja omejena na to določeno območje, so ugotovitve veljavne samo za to določeno območje (čeprav bi se lahko do neke mere uporabljale za območja s podobnimi družbeno-gospodarskimi razmerami in geografskim položajem).

3.5 Vzhodni Brandenburg–zahodna Poljska (DE/PL)

V Nemčiji je bil partner v pilotnem projektu Skupni državni urad za načrtovanje Berlin-Brandenburg. V tem primeru je bilo odločeno, da se TIA preizkusi na čezmejni ravni. Na primeru železniške proge »Ostbahn–Linie 203«, ki povezuje Berlin (DE) in Gorzów (PL), so preverili možne učinke financiranja čezmejne železniške infrastrukture ter posledično razvili in preizkusili projektni pristop TIA za čezmejno infrastrukturo.

Slika 14: Prostorska umestitev nemško-poljskega območja intervencije – gradnja železniške proge Ostbahn–Linie 203

Vir: Dallhammer, Schuh in Gaugitsch, 2023

Opis pristopa

Pristop TIA je temeljila na treh osnovnih predpostavkah. Prvič, za osnovo ocenjevanja je bil izbran koncept ranljivosti, ki temelji na dveh elementih: »izpostavljenosti«, ki opisuje moč in vrsto učinkov na regijo, in »občutljivosti«, ki opisuje značilnosti regije. Drugič, poudarek je bil na interaktivnosti pristopa. Medtem ko je pripravo podatkov in razvoj analiz (vključno z analizami kartiranja) opravila projektna skupina, sta bila za oceno ključna razprava in preverjanje rezultatov analize na strokovnih delavnicah z deležniki, ki so bili namensko povabljeni k sodelovanju v študiji.

Tretjič, pristop je temeljil na kvalitativni presoji. Poudarjeno je bilo, da relativno »majhen obseg« območja obravnave in zelo specializirane informacije odvrtaajo od uporabe kvantitativnih analiz, saj ne omogočajo celostne obravnave. Po mnenju projektne skupine so kvalitativne ocene, ki so jih podprli

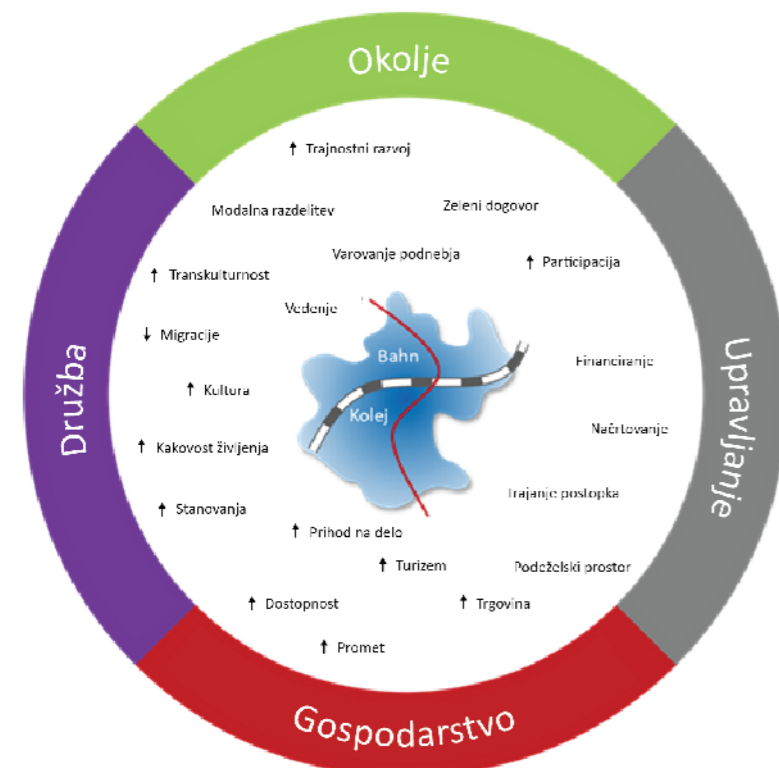
regionalni strokovnjaki, zagotovile večjo ločljivost in natančnost rezultatov. Kvantitativni podatki so bili uporabljeni, kjer je bilo to mogoče, predvsem so analizam prinesli dodatno informativno vrednost. S tem načinom je bilo mogoče tudi v večji meri vizualizirati učinke, in sicer neodvisno od upravnih meja in regij, ki zelo pogosto določajo razpoložljivost in raven združevanja statističnih podatkov.

Na operativni ravni je mogoče metodološki koncept opisati v petih korakih, ki so temeljili na stalnem dialogu med projektno skupino in regionalnimi deležniki.

V prvem koraku sta bila na podlagi analize virov opredeljena okvir in kontekst presoje. Treba je bilo določiti meje dveh prostorskih referenčnih razsežnosti: regionalno pokritost območja vrednotenja (oddaljenost od železniške proge) in funkcionalno čezmejno območje (lahko, vendar ne nujno enako prvemu). Poleg tega je bilo treba pripraviti regionalni profil, ki je bil sestavljen iz predstavitve osnovnih značilnosti območja na podlagi statističnih podatkov. To naj bi bila zanesljiva in verodostojna podlaga za nadaljnje ocene, vključno z npr. demografijo, gospodarsko strukturo, območji migracij na delo, prostorskimi in geografskimi značilnostmi. Seveda je bilo treba paziti, da analiza ni bila vseobsegajoča, temveč ustrezna in prilagojena ciljem TIA, tako je bila izbira podatkov osredotočena na posebne ali značilne vidike analiziranih območij, pri čemer so bili izpuščeni »nepomembni« (tj. nerazlikovalni) podatki. Zaradi tega je bilo mogoče opredeliti scenarije nastanka učinkov analizirane naložbe in določiti scenarij za presojo.

Drugi korak je vključeval opredelitev vzročno-posledičnih verig in kazalnikov. Začel se je s strokovno delavnico za potrditev analiz konteksta iz prvega koraka in metode ocenjevanja. Spremljala jo je tudi opredelitev možnih učinkov za vse tematske razsežnosti v obliki sistemske slike in opredelitev možnih kazalnikov za ponazoritev občutljivosti (glej sliko 15). Nemška raziskovalna skupina je nato na podlagi ugotovitev srečanja pripravila vizualizacijo rezultatov.

Slika 15: Sistemska slika možnih učinkov projekta na tematska področja

Vir: Dallhammer, Schuh in Gaugitsch, 2023

Tretji korak je bila regionalizacija učinkov financiranja čezmejne železniške proge in njihovo kartiranje. Tudi ta faza TIA se je začela s strokovno delavnico. Gradivo, s katerim so se udeleženci ukvarjali, so bili pripravljene zemljevidi občutljivosti in izpostavljenosti območja (na podlagi predhodnih ugotovitev). Deležniki so morali oceniti regionalne učinke. Rezultat njihovih razprav in dela z zemljevidi so bile grobe vizualizacije lokacij, regij in smeri razvoja učinkov čezmejne železniške proge na prostor. Po delavnici je raziskovalna skupina rezultate prosto oblikovanih kvalitativnih razprav prevedla v natančne zemljevide učinkov, ki temeljijo na GIS in zajemajo tri razsežnosti učinkov: gospodarsko, okoljsko in socialno razsežnost. Temu je sledila analiza rezultatov delavnice in zemljevidov učinkov, ki jo je opravila projektna skupina. Člani nemške projektne skupine so pripravili prve ugotovitve o regionalnih učinkih in oblikovali hipoteze za nadaljnji regionalni razvoj ob vzpostavljeni železniški progi.

V četrtem koraku so bili oblikovani sklepi in priporočila. Tako kot v prejšnjih korakih je tudi tokrat nemška projektna skupina svoje predhodne ugotovitve predstavila udeležencem delavnice, ki niso le potrdili analize učinkov in se strinjali s hipotetičnimi smermi regionalnega razvoja, ki so posledica proučevanih sredstev za izgradnjo železniške proge, temveč so skupaj oblikovali nastajajoča priporočila. Pomembno je, da so bila priporočila, ki so bila rezultat delavnice, večdimenzionalna in namenjena deležnikom z različnih ravni javne uprave, pa tudi iz zasebnega sektorja (predvsem ponudnikom prometnih storitev) in družbenega sektorja (reševalcem družbenih težav, ki so posledica na primer marginalizacije na področju prometa).

V zadnjem, petem koraku je bilo treba rezultate umestiti v širši kontekst. To je bilo storjeno s pripravo končnega poročila nemške raziskovalne skupine in predstavitvijo ugotovitev, ki se je uporabila tudi kot začetek razprave o možnih praktičnih posledicah študije.

Sklepi

Glavni metodološki sklep je prepričanje, da je oblikovani petstopenjski analitični okvir mogoče obravnavati kot koristno krovno metodo, ki jo je možno ponoviti. S potrebnimi prilagoditvami jo je mogoče uporabiti za druge presoje učinkov na prostor, ki se razlikujejo po tematiki ali geografskem obsegu.

Vključevanje deležnikov se je izkazalo za prednost metode, vendar tudi za stalni izziv. Dolgotrajnost in intenzivnost analitičnega postopka bi lahko bila obremenjujoča za povabljenе udeležence delavnic, zlasti če so pri TIA sodelovali zaradi poklicnih obveznosti in ne zaradi osebnega prepričanja o vrednosti postopka. Ambiciozna in zahtevna miselna delovna naloga projektne skupine je bila vzpostaviti pravo vzdušje med srečanji: ustvariti občutek skupnega interesa med vsemi udeleženci delavnic in si prizadevati za uravnoteženost različnih pogledov (npr. Poljske in Nemčije, pa tudi sektorskih pogledov). Poleg tega je morala nemška raziskovalna skupina ne le izvajati redno samopreverjanje in morebitno popravo v primeru tako imenovanega silosnega razmišljanja (npr. tematsko ali nacionalno), temveč tudi ustrezno moderirati delavnice, da do tega pojava med izvedenimi srečanji ni prišlo.

Pri tem pristopu sta se kot izziv pokazali razpoložljivost in kakovost čezmejnih podatkov. Čezmejni podatki niso bili primerljivi na več ravneh. Zbiranje podatkov z nizke teritorialne ravni (pod NUTS 3) je bilo zahtevno in pogosto nemogoče. Namenski modeli ali ocene, podatkovne zbirke itd. so razširili obseg možnih analiz, vendar so zmanjšali njihovo zanesljivost. Pogosto je bilo zato treba analitično metodo prilagoditi razpoložljivosti podatkov.

Nazadnje, v okviru končnih izdelkov, ki jih je treba razviti, bo treba v prihodnosti jasno opredeliti ciljne skupine in rezultate (predstavitve, obseg) prilagoditi izbranim ciljnim skupinam. Obsežne analize so zanimive za veliko občinstvo, vendar hkrati morda ne bodo ustvarile občutka odgovornosti za izvajanje iz njih izhajajočih priporočil.

3.6 Zahodno Pomorjansko (PL)

Spa(TIA) je nov pristop za pridobitev predhodne ocene prostorskega učinka javnih politik, razvita v okviru pilotne aktivnosti. Ukvarja se s tremi glavnimi izzivi: uravnoteženjem formaliziranih in participativnih metod, vključevanjem učinkov politike zunaj območja posega in zahtevo po dostopni programski opremi. Pristop temelji na predhodnem vrednotenju evropskih skladov za Zahodno Pomorjansko 2021–2027, krajše EFWP, namenjenih podpori razvoja Zahodnopomorjanskega vojvodstva na Poljskem. Zahodno Pomorjansko, osma najbolj razvita regija na Poljskem, je del programa Evropski skladi za Zahodno Pomorjansko 2021–2027. Cilj programa je spodbujanje enakega dostopa do kakovostnega in vključujočega izobraževanja in usposabljanja, vključno z vseživljenjskim učenjem.

Program EFWP 2021–2027, ki se osredotoča na izobraževanje in vseživljenjsko učenje, ima za obdobje 2021–2027 predvidena skupna sredstva v višini 82 milijonov evrov. Cilj programa je izboljšati predšolsko izobraževanje, splošno izobraževanje, poklicno izobraževanje, kvalifikacije odraslih, digitalne spretnosti, poklicno usmerjanje, lokalne pobude za izobraževanje odraslih in oblikovanje poklicev. Dejavnosti bodo oblikovale lokalne uprave, nevladne organizacije, podjetja in zasebniki, EFWP pa jih bo podprl s programi nepovratnih sredstev. Cilji programa so tudi boljša kakovost in dostopnost izobraževanja, višji izobraževalni dosežki učencev in višje kvalifikacije učiteljev.

Opis pristopa

Preveritev potrebe po TIA

Za preveritev potrebe po TIA sta bila izvedena analiza izbrane politike in statističnih podatkov ter viharjenje možganov v ekipi, ki je izvajala presojo. Opredelitev potrebe po TIA je bila pripravljena na podlagi naslednjih vprašanj:

1. Ali je cilj politike učinkovati na prostorsko razpršenost določenega pojava?
2. Ali se politika nanaša na močno raznoliko območje?
3. Ali so upravičenci do intervencij politike prostorske upravne enote?
4. Ali prostorske značilnosti določajo merila za dodelitev sredstev?
5. Ali lahko politika učinkuje na območja, ki niso neposredno vključena?

Program EFWP je del evropske kohezijske politike, katere cilj je zmanjšati neenakost znotraj Zahodno-pomorjanskega vojvodstva in drugih poljskih vojvodstev ter med njimi. Cilj programa je upoštevati prostorsko raznolikost pri programiranju, saj je Zahodno Pomorjansko zelo raznoliko glede na družbeno-gospodarske značilnosti. Za sredstva v okviru programa bodo verjetno zaprosili javni organi, ki so odgovorni za vzdrževanje in upravljanje javnih šol in vrtcev. Merila za dodelitev sredstev so odvisna od prostorskih značilnosti.

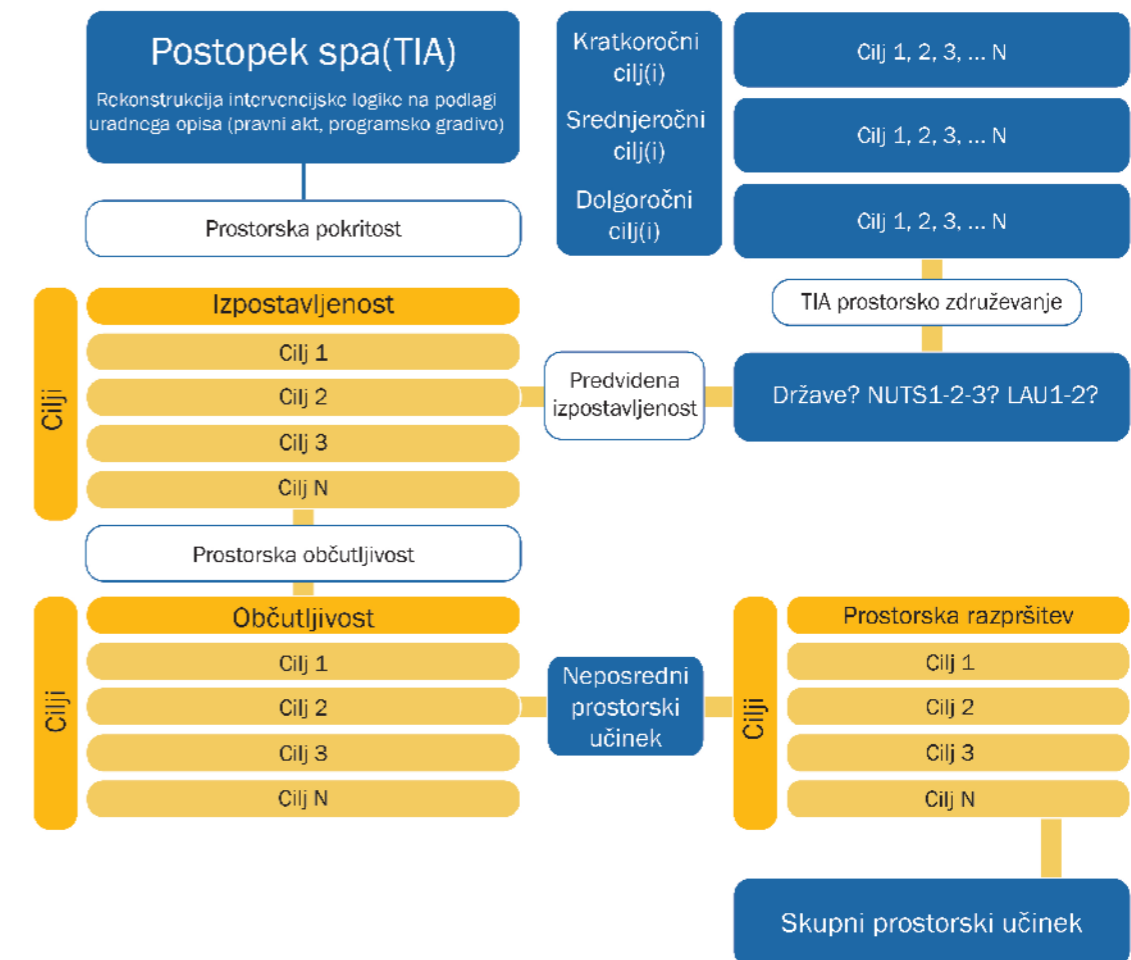
Intervencija lahko vpliva na območja, ki niso neposredno vključena, saj neomejena mobilnost ljudi in kapitala v EU vpliva na območja, ki mejijo na Zahodno Pomorjansko, vključno s sosednjimi območji in območji na poljsko-nemški meji. Ker so bili odgovori na vseh pet vprašanj pritrdilni, je bilo treba postopek TIA nadaljevati, najbolje z uporabo statističnih metod in orodij za kvalitativno analizo.

Sprememba interventne logike

Dokumentacija programov javne politike pogosto ni pregledna in natančna, zato je treba rekonstruirati interventno logiko. Rezultat tega koraka mora biti seznam predvidenih ciljev za različna obdobja in odločitev o teritorialni ravni za nadaljnje analize. Bistveno je razumeti kratkoročne, srednjeročne in dolgoročne cilje ter zavestno načrtovane učinke posega.

TIA uporablja statistične podatke o prostorskih enotah in kartograme za ponazoritev učinkov posega v teritorialnem smislu. V zgodnji fazi se je treba odločiti o prostorski ravni, za katero bomo pripravili agregirano oceno. Zaradi kakovosti in natančnosti je na splošno primernejša nižja raven agregacije (manjše teritorialne enote), vendar je treba upoštevati tudi vključene deležnike in razpoložljivost statističnih podatkov.

Slika 16: Prikaz postopka Spa(TIA)

Vir: CASE

Pristop Spa(TIA) poudarja dva vira ranljivosti prostorskih enot za presojano politiko: predvideno izpostavljenost teritorialnih enot (Ei), ki je sestavni del same politike, in občutljivost prostorskih enot. Z rekonstrukcijo logike politike oblikovalci politik bolje razumejo njene predvidene učinke in sprejmejo utemeljene odločitve o ustrezni ravni prostorske agregacije za nadaljnjo analizo. Načrtovana izpostavljenost je pozitivna in opredeljuje variabilnost koristi intervencije. Opredeljena je lahko na nominalni lestvici ali kot zvezna spremenljivka.

Občutljivost prostorskih enot zaradi politike se razlikuje zaradi njihovih endogenih značilnosti, ki lahko okrepijo ali oslabijo učinke. Občutljivost prostorskih enot je niz kazalnikov, ki jih je vsaj toliko, kolikor je opredeljenih ciljev politike. Občutljivost je povezana z začetno ravno ciljne spremenljivke. Na učinkovitost intervencije vplivajo dejavniki, kot so ciljni kazalniki, občutljivost na intervencijo in razpoložljivost podatkov. Majhni osnovni učinki, na primer pri izobraževalnih politikah, lahko kažejo na učinkovitost intervencije na območjih z nizko stopnjo ciljnih kazalnikov.

Občutljivost je lahko povezana tudi z drugimi dejavniki, ki krepijo ali slabijo njen učinek. Na primer, skupni program, ki ga financirajo osrednji proračun in lokalne vlade, ima lahko močnejši učinek na bogatejših območjih. Občutljivost posega se lahko določi z vrednostmi, ki jih določijo strokovnjaki, ali z linearno transformacijo obstoječih spremenljivk. Vsak indeks občutljivosti ima vrednosti med 0 in 1, pri čemer 0 pomeni neobčutljivost, 1 pa največjo občutljivost.

Neposredni učinki politike in prostorska razpršenost

Po izvedbi predhodnih korakov lahko ocenimo neposredni učinek politike na vse zajete prostorske enote. Izračun vrednosti se izvede ločeno za vsakega od opredeljenih ciljev politike v skladu s formulo:

$$F_{ij} = S_{ij} \times E_i \quad (2)$$

Z drugimi besedami, vrednost neposrednega učinka politike za prostorsko enoto i v okviru cilja j je zmnožek izpostavljenosti te enote politiki in njene občutljivosti.

Učinek F_{ij} lahko zavzame katero koli vrednost med 0 in 1. Zato ponazarja rezultat politike v relativnem smislu z dvema skrajnima referenčnima točkama: 0, kar pomeni, da učinka sploh ni, in 1, kar pomeni največji možni učinek.

Pomembno je, da se F_{ij} izračuna samo za prostorske enote, ki so upravičene do intervencij politike, kot je opisano v dokumentaciji, pregledani v prejšnji fazi analize. Vendar pri številnih politikah sprejeti ukrepi lahko učinkujejo ne le na območje, za katero so pripravljene, temveč tudi na druge kraje, ki niso neposredno podvrženi intervenciji. Ta pojav je mogoče obravnavati kot prostorsko različico učinka prelivanja. Raziskave na področju regionalnih študij in ekonomske geografije pa običajno uporabljajo koncept »razpršenosti«, ki ima po definiciji prostorski kontekst.

Razpršenost učinkov posega je lahko za območja, ki jo doživljajo, pozitivna (ko se širijo pozitivni učinki sprejetih ukrepov) ali negativna (ko zaradi ukrepov na nekem ozemlju »izpirajo« viri z drugih ozemelj). Tako lahko indeks difuzije drugače kot kazalniki teritorialne izpostavljenosti in občutljivosti na poseg, ki sta nenegativna, zavzame vrednosti v razponu $[-1, 1]$, pri čemer 0 pomeni, da se učinki posega za prostorsko enoto ne širijo, 1 pomeni, da razpršenost vpliva na enoto v preiskavi v enaki meri kot na prizadete enote (ugoden učinek), -1 pa pomeni, da razpršenost vpliva na enoto v preiskavi v enaki meri kot na prizadete enote, vendar v nasprotni smeri (škodljivi učinek).

Vloga deležnikov in zunanjih strokovnjakov

Ključni vidik vsakega vrednotenja javne politike je vključevanje deležnikov v proces. To še posebej velja za predhodno analizo, saj je običajno namenjena izboljšanju politike v fazi načrtovanja, preden se ta dejansko začne izvajati. Za uspešno TIA je potrebno sodelovanje tako zunanjih strokovnjakov z močnimi metodološkimi kompetencami na področju analize politik kot deležnikov, tj. posameznikov ali skupin ljudi, na katere neka politika vpliva in/ali ki vplivajo na učinkovitost njenega izvajanja. Izbrani predstavniki teh skupin lahko nato oblikujejo ožji »usmerjevalni odbor«, ki je odgovoren za obliko določenega procesa TIA.

Glede organizacije dela pri izvajanju TIA ni ene same optimalne rešitve. Končni model mora ustrezati posebnostim politike, ki se preiskuje, ter naboru razpoložljivih virov in časa.

Uporaba pristopa Spa(TIA)

Spa(TIA) je bil uporabljen za izbrani del programa EFWP, ki se neposredno nanaša na izobraževalno politiko, in sicer na dva specifična cilja prednostne naloge 6:

- specifični cilj f: spodbujanje enakega dostopa do kakovostnega in vključujočega izobraževanja in usposabljanja ter njegovega dokončanja, zlasti za prikrajšane skupine, od predšolske vzgoje in varstva prek splošnega in poklicnega izobraževanja in usposabljanja do visokošolskega izobraževanja ter izobraževanja in učenja odraslih, vključno z omogočanjem učne mobilnosti za vse in dostopnosti za invalide;
- specifični cilj g: spodbujanje vseživljenjskega učenja, zlasti prožnega izpopolnjevanja in prekvalifikacije za vse, vključno s podjetniškimi spretnostmi in digitalnimi kompetencami, za boljše predvidevanje sprememb in potrebe po novih spretnostih na podlagi potreb trga dela, za lažje prehode v poklicno pot in spodbujanje poklicne mobilnosti.

Analiza je vključevala pripravljalo fazo (raziskava dokumentacije) in dvodnevno delavnico, na kateri so sodelovali razvijalci Spa(TIA), deležniki iz regionalnih uprav Zahodnega Pomorjanskega, Pomorskega, Velikopoljskega in Lubuskega ter predstavniki poljskega ministrstva za razvojne sklade in regionalno politiko.

Udeleženci delavnice so opredelili šest ciljev prednostnih nalog programa EFWP. Ti vključujejo:

- kratkoročni cilj 1: izboljšana dostopnost predšolske vzgoje,
- kratkoročni cilj 2: večje število odraslih, ki se udeležujejo izobraževanja,
- srednjeročni cilj 1: višji učni uspeh študentov,
- srednjeročni cilj 2: manjša brezposelnost in večja poklicna mobilnost med osebami, ki so zaključile šolanje, in prebivalci, starejšimi od 50 let,
- dolgoročni cilj 1: večja produktivnost udeležencev na trgu dela in višje plače,
- dolgoročni cilj 2: manjše število družin, ki potrebujejo materialno pomoč.

V skladu s postopkom presoje je bila analiza izvedena ločeno za vsakega od teh ciljev.

Sklepi

Rezultati kažejo, da ima program EFWP verjetno pozitivne, prostorsko diferencirane učinke, katerih prostorski vzorec se lahko razlikuje glede na cilje programa. Na primer, z vidika izboljšanja učnih dosežkov študentov (vmesni cilj 1) bo program še posebej učinkovit v osrednjem delu vojvodstva.

Ob upoštevanju cilja povečanja produktivnosti oseb, ki vstopajo na trg dela, pa se pričakuje, da bo imel program najmočnejši učinek v bližini največjih mest v regiji: Szczecin, Koszalin, Szczecinek in Wałcz. Zmeren učinek širjenja naj bi bil opazen na poljsko-nemški meji. Vendar pa program na osrednji del regije Zahodna Pomorjanska v glavnem ne bo učinkoval.

Standardni postopek v navedenih orodjih vključuje delavnico ali delavnice z deležniki in sektorskimi strokovnjaki, ki so namenjene 1) opredelitvi ciljev posega in razčlenitvi vzročno-posledične verige intervencijske logike, 2) opredelitvi prostorskih značilnosti, ki vplivajo na potrebo po politiki in njeno učinkovitost (občutljivost), 3) opredelitvi intenzivnosti politike (izpostavljenost). Na podlagi teh ugotovitev lahko analitiki relativno hitro prevedejo rezultate razprave v vizualizacijo rezultatov, o kateri pa se lahko razpravlja v okviru iste delavnice.

Pristop je osredotočen na širjenje učinkov politike zunaj območij izpostavljenosti, tj. širjenje zunaj meja izpostavljenih ozemeljskih enot, bodisi znotraj iste države bodisi prek mednarodnih meja, ki za oceno možnih difuzijskih učinkov uporablja matriko bližine. Ta metoda temelji na obstoječih orodjih (zlasti orodju ESPON TIA Tool in orodju ESPON TIA Quick Check) in bi jo bilo idealno vključiti v obstoječe vmesnike, ki so preprosti za uporabo, kot dodatno možnost.

Rezultati kažejo pozitivne zmerne učinke politik na izpostavljeno območje kot celoto s precejšnjimi razlikami med različnimi prostorskimi enotami. Razširjanje politik je pričakovano pozitivno, tako prek meja države kot prek meja vojvodstev, čeprav je obseg širjenja manjši od prvotnega učinka politike.

Izkušnje z apliciranjem Spa(TIA) so pokazale, da bi moral biti postopek presoje prostorskega učinka sestavni del načrtovanja politik. Oblikovanje in izvajanje politik sicer vključuje javna posvetovanja, vendar so le redko v obliki interaktivnih delavnic. Metode TIA, vključno z metodo Spa(TIA), omogočajo sistematičen in skoraj takojšnji prenos znanja strokovnjakov in deležnikov v vizualizacijo pričakovanih učinkov politike. To lahko pomaga ugotoviti, ali politika obravnava težave, ki naj bi jih obravnavala, ne da bi povzročila nenačrtovane škodljive učinke. Med organiziranimi delavnicami so deležniki in načrtovalci politik večkrat izrazili mnenje: »O tem bi morali razpravljati že prej.« To pa je dodatni anekdotični dokaz za potrebo po strukturirani razpravi o učinkih teritorialne politike.

3.7 Limburg (NL)

Na Nizozemskem je bil partner v pilotnem projektu Ministrstvo za notranje zadeve in zunanje odnose kraljestva.

Nizozemska ima dolgo tradicijo vključevanja prostorskih spoznanj v strateško prostorsko načrtovanje, za katero je značilen »celovit integriran pristop« (Nadin idr., 2018). Prizadeva si za prilagoditev in usklajitev različnih – in včasih konkurenčnih – sektorskih načrtov v okviru prostorskega razvoja. Najprej, če je mogoče, kartografsko, določijo različne zahteve glede rabe zemljišč, sledi pregled stanja, ki vključuje prostorski učinek sektorskih politik, tako obstoječih kot tudi predvidenih politik. Ta postopek se lahko šteje za TIA.

Nato se prouči, ali je mogoče doseči optimalne kombinacije rabe zemljišč. Na splošno to poteka interaktivno, pri čemer urbanisti in krajinski arhitekti sodelujejo z oblikovalci politik, zainteresiranimi stranmi in splošno javnostjo na regionalnih delavnicah za načrtovanje (Vogelij, 2015). Ker odločitve o rabi zemljišč pogosto vključujejo kompromise, so odločitve po svoji naravi tudi normativne in zato politične. Kot podporo prostorski načrtovalci in raziskovalci pogosto oblikujejo različne scenarije, ki skušajo prikazati posledice posamezne politične usmeritve. Čeprav ne gre za klasičen pristop TIA, je soroden TIA oziroma temelji na analizah, ki se izvajajo za potrebe TIA.

Primer Limburg zadeva strateško načrtovanje na jugovzhodu države, na čezmejnem območju Limburga. Gre za eno od šestnajstih območij, ki jih je opredelil nacionalni program NOVEX. Program je eden od dveh programov (drugi je Mooi Nederlands – Lepa Nizozemska), s katerima se izvaja nova nacionalna strategija prostorskega načrtovanja in okolja (NOVI), ki jo je nizozemska vlada objavila leta 2020 kot razvojni načrt do leta 2050. Nacionalni cilji in interesi so bili združeni v začetni paket, ki je podlaga za opredelitev prostorske sestavljanke po pokrajinah. Dvanajst pokrajin skupaj z vodnimi sveti in občinami poskuša nacionalne naloge in cilje prenesti v prostor, jih združiti ter vključiti v pokrajinske načrte. Določenih je bilo šestnajst območij NOVEX, za katera nacionalna vlada in posamezne regije skupaj določijo razvojni načrt. Načrti za teh šestnajst območij bodo del prostorskih predlogov pokrajin. Sledijo jim izvedbeni programi z regionalnimi naložbami.

Opis pristopa

V primeru Limburg je bilo uporabljeno raziskovanje s pomočjo oblikovanja (angl. *research by design*). Raziskovanje s pomočjo oblikovanja je metodologija, ki se uporablja pri prostorskem načrtovanju in vključuje raziskovanje možnih projektnih rešitev za reševanje prostorskih težav ali izzivov. Metodologija običajno vključuje ciklični postopek opazovanja, analize in oblikovanja, pri čemer vsaka faza vpliva na drugo. Raziskovanje s pomočjo oblikovanja se lahko uporablja kot metodologija za analizo prostorskih učinkov, saj vključuje

ocenjevanje morebitnih vplivov politik, programov ali projektov na neki prostor, na primer regijo ali mesto. Raziskovanje s pomočjo oblikovanja lahko zagotovi uporaben okvir za izvajanje takšnih analiz, saj vključuje raziskovanje različnih projektnih rešitev ter preizkušanje njihove izvedljivosti, učinkovitosti in trajnosti.

Izvedeni koraki

Najprej je bilo izbranih šest tem, ki so razčlenile obstoječe politike, naloge, trende in cilje, in sicer: voda in podnebje, narava in krajina, mobilnost, energija, gospodarstvo in stanovanja. Te teme so se ujemale s temami, ki so bile med drugim vključene v nacionalno strategijo prostorskega načrtovanja in okolja (NOVI), in s tistimi, ki jih je opredelil NOVI za južni Limburg. Informacije za ta tematska področja so bile pridobljene z analizo dokumentacije in nato poglobljene med tematskimi srečanji.

Zbrane informacije so bile nato povzete v osnutkih konceptualnih podatkovnih listov in uvrščene v izbirno matriko, iz katere so bile izluščene kritične negotovosti. Z njimi so bili mišljeni dogodki, ki bi lahko imeli velik prostorski učinek, vendar so hkrati tudi zelo negotovi. Te kritične negotovosti so bile podlaga za oblikovanje treh perspektiv za prihodnost. Na sestankih so se te perspektive še razširile in poglobile ter po zaslugi različnih tehnik, npr. »stresno testiranje«, postale vse trdnejše in natančnejše. Na tej podlagi so bili grafično pripravljene trije scenariji, ki so zagotavljali verodostojno in uravnoteženo zgodbo ter prednosti in pomanjkljivosti.

V skladu z nizozemsko metodo z »več sloji« v prostorskem načrtovanju (Van Schaick in Klaasen, 2011) se je to uporabilo kot načelo tako v analitični fazi v okviru procesa oblikovanja panorame južnega Limburga kot tudi pri oblikovanju prihodnjih načrtov. V skladu s to metodo so opredeljeni trije sloji, ki prinašajo različne izzive za načrtovanje:

- sloj tal: vključuje tipe tal in krajinske tipe,
- sloj infrastrukture: vključuje cestno ali električno omrežje,
- sloj poselitve: vključuje vzorce urbanizacije ali kmetijstva.

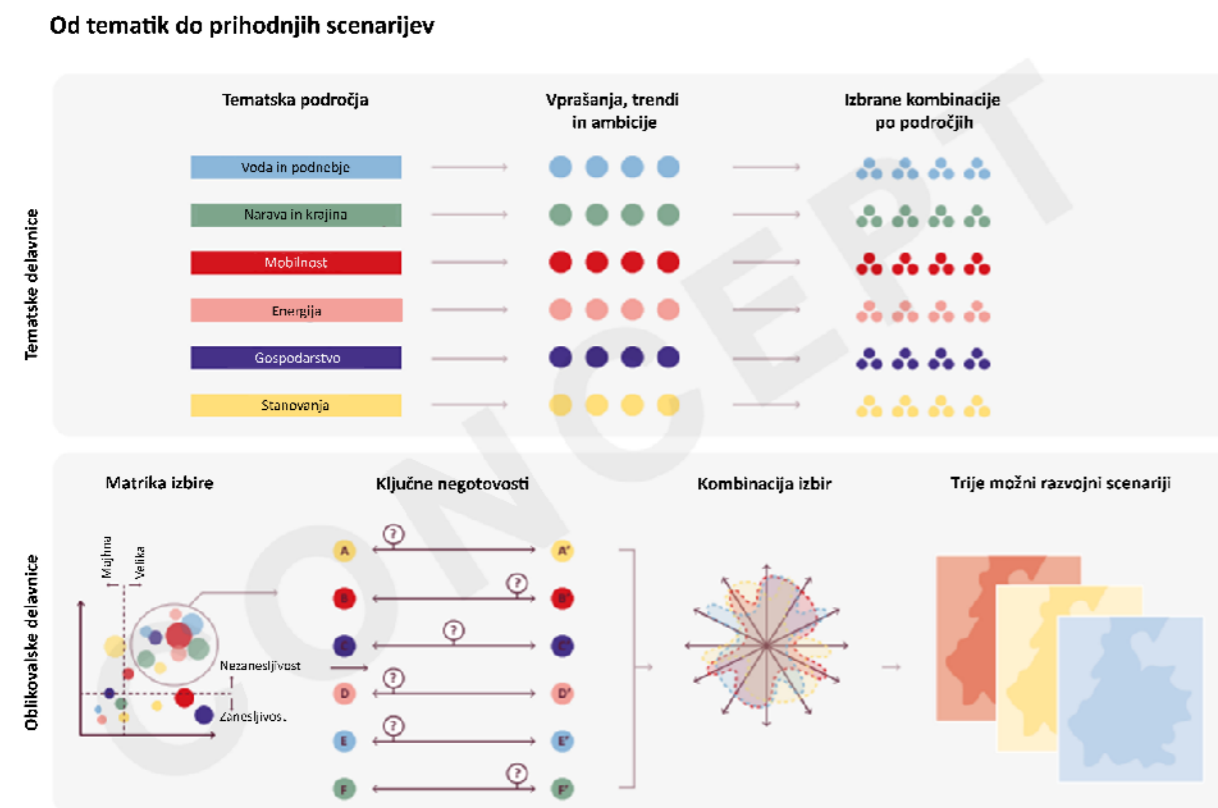
Šest glavnih tem (voda in podnebje, narava in krajina, mobilnost, energija, gospodarstvo in stanovanja) je bilo analiziranih in razporejenih v okviru posameznega sloja, za vsako od njih pa so bile v informativnih listih navedene aktivnosti in cilji. Poleg zbiranja aktivnosti in ciljev (ter trendov) je bil pomemben korak opredeliti njihove prostorske učinke in prikazati pričakovane prostorske odločitve.

Izhodišče tega pristopa je bilo prepričanje, da na regionalni ravni ni vedno jasno, kakšne so prostorske posledice vseh ciljev (npr. povzročajo konflikte ali ustvarjajo povezanost?). Zato so bili informativni listi v tem pogledu koristno orodje, saj so projektni skupini omogočili določitev ustreznih nalog, trendov in ciljev ter njihovo prostorsko opredelitev z umestitvijo na zemljevid. Vprašanja, ki so si jih raziskovalci vedno zastavljali, sta bili:

- Kako nujna je ta naloga?
- V kakšnem obsegu je ta naloga pomembna?

S takšno analizo je postalo jasno, da je veliko večjih in kompleksnejših nalog regionalne narave, vendar do nedavnega ni bilo političnega sodelovanja, da bi ta vprašanja obravnavali tudi na tej ravni.

Slika 17: Shema nizozemskega pristopa

Vir: Van der Vlugt, 2022

Sklepi

Tudi nizozemski primer se lahko, tako kot drugi v tem poglavju, pohvali z nadpovprečno dobrim sodelovanjem deležnikov. Medtem ko so bili v starejših pristopih k TIA ključni deležniki predvsem nosilci znanja, bodo v tem primeru na koncu odgovorni tudi za izvajanje priporočil in ugotovitev izvedene presoje. Zato je ključnega pomena prisotnost podpore za izvedbo TIA, s katero se bo nadzorovala tehnično pravilnost izvedenih nalog in zagotavljala njihovo objektivnost.

Opozoriti je treba tudi, da je bil v preteklih primerih izvajanja TIA izid delavnic lahko skupni rezultat navedb/ocen posameznih udeležencev, ki se med seboj morda niso strinjali; nekateri pristopi TIA namreč niso predhodno zahtevale, da se nasprotujoče si ocene uskladijo. Predstavljeni primer pa je udeležene po drugi strani prisilil k iskanju kompromisne rešitve, ki bo sprejemljiva za vse deležnike. Pomanjkanje legitimnosti rezultatov TIA s strani enega samega ključnega nosilca odločanja bi namreč lahko preprečilo izvajanje predvidenih ukrepov. To pomeni, da presojevalci ne smejo imeti le analitičnih kompetenc (npr. delo z GIS), temveč tudi pogajalske sposobnosti. Takšna kombinacija je izjemno redka in postavlja velike zahteve za projektno skupino, ki izvaja TIA.

4 Sklepi in priporočila za izvedbo TIA in pripravo politik v čezmejnem prostoru

Izvajanje pilotne aktivnosti na različnih čezmejnih območjih je prineslo pomembne sklepe glede priprave in izvajanja politik v čezmejnem prostoru. Prvi sklep je, da obmejni prostor v nacionalnih politikah največkrat ni obravnavan, prav tako pri njihovi pripravi ni opravljen razmislek o morebitnih čezmejnih učinkih ukrepov nacionalne politike. To je še posebej problematično v primeru infrastrukturnih politik, kot je strategija razvoja prometa, kjer se tako ne poskrbi za zveznost ukrepov na obeh straneh meje in zagotovi nemoteno delovanje prometnih omrežij. Pilotna aktivnost je tako prinesla sklep, da morajo pripravljavci nacionalnih politik razmišljati prostorsko tudi širše, in ne le v okvirih svojih držav.

Drugi sklep se nanaša na širino ugotovljenih učinkov, ki jo ponuja presoja učinkov na prostor. Ta se ne osredinja le na opredelitev učinkov na fizični prostor, ampak od presojevalcev zahteva tudi razmislek o učinkih na družbo, gospodarstvo, okolje in prostorsko upravljanje. Deležniki, vključeni v presoje, so v pilotni aktivnosti večkrat navedli, da jim je ta ponudila drugačen pogled na njihove politike (ko so bili deležniki pripravljavci politik) ali pa jim je omogočila, da ugotovijo, kakšni bodo ali so bili učinki nacionalne politike na izbranem območju. Za lokalno skupnost je pomembna dodana vrednost metode TIA, da si lahko zagotovi vhodne informacije za oblikovanje mnenja o osnutku nacionalnih politik ali pa je v pomoč pri ugotavljanju učinkov že izvajane politike v postopku njene prenove. Tako presoja ponudi dodatne informacije glede izvajanja politike in možnost premisleka ter tudi predloge za njeno izboljšanje.

Tretji sklep je povezan z izborom pristopa k presoji učinkov na prostor. Ker je bilo v pilotni aktivnosti testiranih več pristopov, lahko predstavimo ugotovitve različnih partnerjev glede uporabljenih pristopov. Glavna ugotovitev je, da so uradnikom na različnih upravnih ravneh bližje kvalitativne metode, to je opredelitev širšega nabora učinkov s pomočjo participativnih metod (npr. delavnice, anketni vprašalniki itd.), o katerih se razpravlja in ki se potrdijo. Dobrodošla je tudi kvantifikacija teh učinkov, ki pa ni vedno mogoča; enako velja za kartografski prikaz učinkov. V Sloveniji smo na primer opredelili učinke na manjših območjih, ki jih zaradi ločljivosti podatkov ni bilo možno natančneje prikazati. Poleg tega za izbrana sektorja – promet in kulturna dediščina – ni bilo na voljo dostopnih podatkov na občinski ravni, razen manjšega števila kazalnikov, ki niso zadostovali. Nasprotno so bili vhodni podatki poljskega pristopa prav kazalniki in kartografski prikaz učinkov, pri čemer pa so obravnavali precej večje območje, ki je to omogočalo. S kvantificiranim ocenjevanjem, izvedenim v primeru slovensko-hrvaškega območja, so imeli deležniki težave zaradi obsežnosti in potrebnega časa za izpolnitev ocenjevalne matrike. Velikost ocenjevalne matrike je pogojena s številom ukrepov presoje politike in želeno podrobnostjo presoje. Med dodatnimi izzivi, povezanimi z izvedbo presoje, je bilo tudi razlikovanje med posrednimi in neposrednimi učinki ter ločnica med njimi. Za večjo jasnost se je najbolje osredotočiti le na neposredne učinke, posredne pa zanemariti ali jih opisati le kvalitativno.

Tudi ta pilotna aktivnost je potrdila pomembno vlogo presoje učinkov na prostor kot mediatorja med sektorji na horizontalni ravni kot tudi med deležniki po upravni vertikali, kar sta potrdila nemško-poljski in slovenski primer (EZTS GO). Postopek presoje, ki je participativen, namreč temelji na vzpostavitvi razprave med deležniki, njihovi vključitvi v različne faze presoje, torej tako začetne faze, priprave podatkov,

ocenjevanja kot tudi potrditve veljavnosti rezultatov presoje in iskanje kompromisov za nadaljnje oblikovanje politike (nizozemski primer). Poleg tega presoja prispeva k pogostejši interakciji in komunikaciji med pripravljavci politik in tistimi, ki jih politike zadevajo, to so regije in lokalne skupnosti. Na delavnicah je bilo večkrat povedano, da imajo lokalne skupnosti malo možnosti za neposredno komunikacijo s pripravljavci politik in izražanje svojega interesa, še posebej če gre za obmejna območja, in da je presoja učinkov na prostor priložnost za tak dialog.

Na institucionalni ravni je bilo izraženih nekaj pomislekov glede pomanjkanja podpore za takšne ocene, vključno z nedostopnimi finančnimi in človeškimi viri. Izvedba presoj pa ni odvisna le od volje deležnikov, ampak tudi od razpoložljivih virov in podpore pripravi takšne ocene. Zagotoviti je treba tako človeške kot tudi finančne vire. Potrebno je sodelovanje vsaj treh oseb, ki pripravijo in vodijo presojo, in deležnikov, ki se vanjo vključijo. Minimalna vključitev deležnikov je v fazi vsebinjenja in ocenjevanja, torej dvakrat po en delovni dan; lahko tudi v fazi potrjevanja rezultatov vrednotenja, torej razpoložljivost še en dodaten delovni dan ali vsaj pol dneva. Potrebni finančni viri se nanašajo na izvajanje dela presojevalcev, ki so bodisi lahko zunanji eksperti bodisi gre za zaposlene znotraj institucije, ki presojo izvaja. Dodatni finančni viri so potrebni tudi za izvedbo delavnic, če se presoja izvaja participativno.

V slovenskem primeru smo se posvetili tudi vlogi Evropskega združenja za teritorialno sodelovanje pri pripravi in izvajanju politik. Ugotovljeno je bilo, da EZTS ni nujno vedno udeleženec v postopku priprave nacionalnih politik, da pa ima večjo vlogo pri izvajanju čezmejnih projektov in rešitev za čezmejno izvajanje storitev, ki jih nacionalne politike po navadi ovirajo ali omejujejo. Kot primer takšne problematične politike so bili navedeni predpisi za izvajanje javnih avtobusnih prevozov, kot primer dobre rešitve pa čezmejna kolesarska povezava in čezmejne zdravstvene storitve. EZTS lahko tako navedemo kot eno od možnih institucionalnih oblik reševanja čezmejnih izzivov prostorskega upravljanja ter kot enega pomembnejših deležnikov pri vključevanju v pripravo nacionalnih politik, ki bi lahko imele čezmejne učinke. V primeru nemško-poljske pilotne aktivnosti je bil kot ključni deležnik naveden odbor, ki vključuje nemške in poljske predstavnike ter je namenjen prav reševanju infrastrukturnih zadreg v čezmejnem nemško-poljskem območju Brandenburga in zahodne Poljske.

V zvezi z izvajanjem presoje in izborom pristopa k presoji učinkov na prostor na obmejnih in čezmejnih območjih so se izoblikovala naslednja ključna priporočila za presojevalce in pripravljavce politik:

- svoje prednosti imata tako kvalitativno kot kvantitativno ocenjevanje prostorskih učinkov; odločimo se za metodo, ki jo lahko sami izvedemo glede na razpoložljive vire in znanje o presojanju. Presoja, podprta s kazalniki, da numerično oceno učinkov; kvalitativna presoja pa ponudi vsebinsko večjo širino učinkov; z uporabo obeh metod lahko celostno in številčno opredelimo učinke in predvidimo prostorski razvoj območja v primeru izvajanja ali neizvajanja presojane politike;
- presojo lahko izvedemo tako v postopku priprave politike/predpisa, med njenim/njegovim izvajanjem ali v postopku njene/njegove preнове, ko želimo ugotoviti, kakšne učinke smo z izvajanjem politike/predpisa dosegli;
- za izvedbo participativne presoje potrebujemo približno tridnevno sodelovanje deležnikov v postopku (dvakrat za udeležbo na delavnicah in enkrat za kvantitativno ocenjevanje);
- deležniki na različnih upravnih ravneh opredeljujejo različen obseg in različno vsebino učinkov (na višjih upravnih ravneh praviloma prepoznavajo splošnejše in vseobsegajoče učinke, na lokalnih ravneh pa bolj lokalno specifične), enako velja za deležnike na obeh straneh meje, zato je pomembno, da vključimo čim širši nabor deležnikov, ki nam pomagajo pri oceni učinkov. Poleg tega je ključno, da v primeru čezmejnih območij opredelimo tudi koordinacijsko telo ali vodilnega deležnika pri izvedbi presoje;
- presojo učinkov na prostor lahko uporabimo tudi kot orodje za spodbujanje dialoga med pripravljavci politike in njenimi izvajalci ter tudi za spodbujanje medsektorskega sodelovanja;

- vnaprej izpolnjena matrika in uporaba digitalne podpore/orodja lahko udeležence spodbudita k sodelovanju pri ocenjevanju, ker je zgled za ocenjevanje učinkov na posamezni prostorski kazalnik; lahko pa vnaprej izpolnjene matrike ocenjevalce tudi omejujejo pri ocenjevanju in lahko vodijo do pristranskih rezultatov ocenjevanja;
- v procesu priprave presoje in poročanja o njej je dobrodošla vizualizacija rezultatov in znanje programskih orodij, kot sta Excel, GIS idr.;
- obmejni in čezmejni prostor imata svoje posebnosti delovanja, zlasti zveznost prehajanja prebivalcev, dobrin ter procesov med državama, ki jih je treba upoštevati tako pri pripravi politik in ukrepov kot tudi pri izvedbi presoje in ocenjevanju učinkov. Zaradi tega je treba poskrbeti za dvojezično izvedbo presoje in ustrezne prevode v primeru participativne izvedbe presoje.

5 Literatura in viri

- Barca F. (2009). *An agenda for a reformed Cohesion Policy. A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*. Independent Report prepared at the request of Danuta Hübner, Commissioner for Regional Policy.
- Camagni, R. (2009). Territorial Impact Assessment for European regions: A methodological proposal and an application to EU transport policy. *Evaluation and Program Planning*, 32(4), 342–350. <https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2009.06.014>.
- Churski, P. (2018). Podejście zorientowane terytorialnie (place-based policy) – teoria i praktyka polityki regionalnej. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 41, 31–50.
- Commission of the European Communities (CEC). (1999). *European Spatial Development Perspective—towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the EU*. Committee on Spatial Development. Brussels: CEC.
- Dallhammer, E., Schuh, B., Gaugitsch, R., Derszniak-Noirjean, M., Unfried, M., Fischer, T. B., in Palenberg, D. (2019). *Territorial Impact Assessment for Cross-border Co-operation*. Luxembourg: ESPON.
- Doradztwo i Szkolenia w Samorządzie (DIS). (2015). *Ocena wpływu zmian organizacyjnych w oświacie na koszty jej funkcjonowania*. Gmina Ryglice.
- ESPON. (2004). *ESPON Project 2.1.1: Territorial Impact of EU. Transport and TEN Policies*. Final Report.
- ESPON. (2005b). *ESPON Project 2.1.4: Territorial trends of energy services and networks and territorial impact of EU energy policy*. Final Report.
- ESPON. (2010). *The ESPON 2013 Programme. TIPTAP: Territorial Impact Package for Transport and Agricultural Policies*. Final Report.
- ESPON. (2011). *ESPON ARTS: Assessment of Regional and Territorial Sensitivity*. Final Report.
- ESPON. (2012b). *EATIA. ESPON and Territorial Impact Assessment. Targeted Analysis 2013/2/9*. Final Report | Wersja 29/06/2012. Dostopno na: <https://www.espon.eu/programme/projects/espon-2013/targeted-analyses/eatia-espon-and-territorial-impact-assessment>.
- ESPON. (2012c). *Territorial Impact Assessment of Policies and EU Directives. A practical guidance for policymakers and practitioners based on contributions from ESPON projects and the European Commission*. Dostopno na: <https://www.espon.eu/topics-policy/publications/guidance/territorial-impact-assessment-policies-and-eu-directives>.
- ESPON. (2005a). *ESPON Project 2.1.3: The Territorial Impact of CAP and Rural Development Policy*. Final Report, 394 str.
- ESPON. (2020). *ESPON TIA TOOL*. Dostopno na: <https://apps.espon.eu/TiaToolv2> (22. marec 2022).
- Evropska komisija (2021). *Better Regulation Toolbox*. Bruselj: Evropska komisija. Dostopno na: https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/planning-and-proposing-law/better-regulation-why-and-how/better-regulation-guidelines-and-toolbox_en (5. 6. 2022).
- Evropska komisija. (2022). *Boljše pravno urejanje: zakaj in kako*. Dostopno na: https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/planning-and-proposing-law/better-regulation-why-and-how_sl (22. marec 2022).
- Evropska komisija. (2023a). *LUIA – platforma za prostorsko modeliranje*. Dostopno na: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/luisa_en (30. avgust 2023).
- Evropska komisija. (2023b). *Opis modela RHOMOLO*. Dostopno na: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/tedam/rhomolo-model_en (30. avgust 2023).
- Evropski odbor regij (2019). *Presoja prostorskih učinkov – Podnebna nevtralnost* (Climate Neutrality). Bruselj.
- Fischer, T. B., Gore, T., Golobic, M., Pinho, P., Sykes, O., Marot, N., in Waterhout, B. (2015). Territorial Impact Assessment (TIA) of European draft directives – The emergence of a new policy assessment instrument. *European Planning Studies*, 23(3), 433–451.
- Fischer, T., Sykes, O., Gore, T., Marot, N., Golobic, M., Pinho, P., Waterhout, B., in Perdicoulis, A. (2012). *ESPON EATIA. ESPON and Territorial Impact Assessment*. Final Report. Luxembourg: ESPON.
- Gavanas, N., Moutsikiakos, E., Tasopoulou, A., Verani E., in Fourkas, V. (2018). The Territorial Impact Assessment of transport: the case of the Egnatiamotorway system in the cohesion potential of Southeast Europe, *Impact Assessment and Project Appraisal*, 36(4), 294–307. DOI: 10.1080/14615517.2018.1445181.
- Kolarič, Š., in Marot, N. (2012). Poročilo o presoji učinkov na prostor za Direktivo 2009/28/ES o spodbujanju uporabe energije iz obnovljivih virov. Ljubljana, UL, Biotehniška fakulteta.
- Kostanjšek, B., in Marot, N. (2022). *Poročilo presoje učinkov na prostor za Strategijo kulturne dediščine 2020–2023 na območju Obsotelja in Kozjanskega*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Ministrstvo za okolje in prostor: 82 str.
- KPRM. (2009). *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów.
- Krošelj, M., in Marot, N. (2022). Poročilo presoje učinkov na prostor za Strategijo razvoja prometa v RS do leta 2030 na območju EZTS GO. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Ministrstvo za naravne vire in prostor: 121 str.
- Łódzko vojvodstvo (2014). Raport końcowy z badania. Ocena wpływu środków unijnych na polaryzację regionu łódzkiego oraz procesy restrukturyzacji gospodarczej. Badania ewaluacyjne RPO województwa łódzkiego na lata 2007-2013, Łódź.
- Marot, N., Fischer, T. B., Sykes, O., Golobič, M., Muthoor, T., in González, A. (2021). Territorial impact assessment: a policy assessment-like strategic environmental assessment in action. *Handbook on Strategic Environmental Assessment*, 58–79.
- Medeiros, E. (2015). Territorial impact assessment and cross-border cooperation. *Regional Studies, Regional Science*, 2(1), 97–115.
- Medeiros, E. (2017). European Union cohesion policy and Spain: a territorial impact assessment. *Regional Studies*, 51(8), 1259–1269.
- Musioł-Urbańczyk, A. (2015). Metody wspomagające implementację strategii rozwoju jednostki samorządu terytorialnego. *Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie/Politechnika Śląska*.
- Neumüller, J. (2022). Pilot on Territorial Impact Assessment East-Brandenburg – Western Poland for cross-border-rail-connections. Joint Spatial Planning Department Berlin-Brandenburg, Germany. Conference Innovative region: opportunities and challenges. 9. 11. 2022 – 11. 11. 2022, Jeseník, Dlouhé stráně. EU2022.CZ.
- Nita, B. (2016). Teoria interesariuszy a informacja sprawozdawcza na przykładzie przyzmatu dokonań. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 87(143), 117–128.
- Nosek, Š. (2022). Understanding how sectoral policies shape spatial (im)balances: Czechia. Ministry of Regional Development, Czechia. Conference Innovative region: opportunities and challenges. 9. 11. 2022 – 11. 11. 2022, Jeseník, Dlouhé stráně. EU2022.CZ.
- Olander, S., Landin, A. (2005) Evaluation of stakeholder influence in the implementation of construction projects. *International Journal of Project Management*, 23(4), 321–328.
- OECD in OPSI (2021). *Achieving Cross-Border Government Innovation. Governing crossborder Challenges*. OECD, Observatory for Public Sector Innovation. On-line.
- Prezioso, M. (2020). *STeMA: A sustainable territorial economic/environmental management approach*. V: Medeiros, E. (ur.) *Territorial impact assessment*, str. 55-76. Cham, Springer.
- Van der Vlugt, M. (2022). Dutch approach to TIA pilot. Ministry of Interior and Kingdom Relations, The Netherlands. Conference Innovative region: opportunities and challenges. 9. 11. 2022 – 11. 11. 2022, Jeseník, Dlouhé stráně. EU2022.CZ.
- Van Schaick, J., in Klaasen, I. (2011). 'The Dutch Layers Approach to Spatial Planning and Design: A Fruitful Planning Tool or a Temporary Phenomenon?', *European Planning Studies*, 19(10), 1775–1796. Dostopno na: <https://doi.org/10.1080/09654313.2011.614387>.
- Vogelij, J. (2015). *Effective Strategy Making: Co-designing Scenarios as a Tool for Strategic Planning*, PhD Thesis TU Delft, Series A+BE Architecture and the Built Environment #07 2015. BK Books, TU Delft.

6 Priloge

Priloga 1: Seznam obstoječih priročnikov za presojo učinkov na prostor

Naslov (jezik)	Leto izdaje	Vir
TIA politik in evropskih direktiv, praktični vodnik (angl. <i>TIA of Policies and EU Directives, a practical guidance</i>)	2012	https://www.espon.eu/topics-policy/publications/guidance/territorial-impact-assessment-policies-and-eu-directives
TIA CBC – Presoja učinkov na prostor za čezmejno sodelovanje, priročnik (angl. <i>TIA CBC – Territorial Impact Assessment for Cross-Border Cooperation</i>)	2019	https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/TIA-CBC_Handbook.pdf
ESPON TIA orodje, vodnik za moderatorje (angl. <i>ESPON TIA TOOL, Moderator's guide</i>)	2020	https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/TIA-Tool_moderators_guide.pdf
Obstoječe prakse in izzivi presoje učinkov na prostor (angl. <i>State of the art and challenges ahead for the Territorial Impact Assessment</i>)	2020	https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/TIA-State-of-Play.pdf
Medeiros, E. (ur): Presoja učinkov na prostor (angl. <i>Territorial Impact Assessment</i>)	2020	https://ec.europa.eu/futurium/en/evidence-and-data/territorial-impact-assessment.html

Priloga 2: Pregled in primerjava obstoječih pristopov k presoji učinkov na prostor

Merilo		ESPON QC	EATIA	TEQUILA	SteMA	TARGET	RHOMOLO	LUISA
Obdobje	Naknadno				✓	✓	✓	
	V teku							
	Predhodno	✓	✓	✓	✓	✓/?	✓	✓
Tip	Kvantitativno			✓	✓	✓	✓	✓
	Kvalitativno		✓	✓	✓	✓		
	Participativno	✓	✓					
	Mešano		✓	✓	✓	✓		
Geografski obseg	NUTS 1		✓		✓			
	NUTS 2		✓		✓		✓	✓
	NUTS 3	✓	✓	✓	✓			✓
	CB	✓	?					
	FUA	✓	?		✓			
Tip obravnavanega dokumenta	Strategije EU	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Nacionalne politike	✓	✓	?	✓		✓	✓
	Regionalne strategije	✓	✓	?	?		?	✓
	Lokalni programi/projekti	✓	✓	?	?		?	✓
Možna ocena teritorialne kohezije	?		✓	✓	✓			
Oprelitev zastavljenih regij	?	?						✓
Tip ocenjenega prostorskega učinka	Pozitivno/negativno	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Načrtovano/nenačrtovano	?	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Kratkoročno/srednjeročno/dolgoročno	?	✓			✓	✓	
	Posredno/neposredno	?	✓					
	Skupno	?	?	✓	✓	✓		
Oprelitev vzročne povezave	✓	✓						
Potrebna sredstva za izvedbo	Podatki			✓	✓	✓	✓	✓
	Znanje	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Finančni viri						✓	✓
Možnost izvajanja s strani	Nacionalni organi	✓	✓					
	Regionalni organi	✓	✓					
	Lokalni organi	✓	✓					
	Strokovnjaki	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Simboli: ✓ – da, ? – ni potrjeno/ni preverjeno

Primer	Leto	Krajši opis metode
ESPON Quick check	2004	TIA Quick Check je metoda za <i>ex ante</i> presojo učinkov politik na prostor. Temelji na konceptu ranljivosti, ki združuje kvalitativne presoje o učinkih politike (izpostavljenost) s kvantitativnimi podatki o dovzetnosti posamezne regije za te učinke (občutljivost). Metoda »izračuna« vzorce prostorskega učinka za različna področja: gospodarstvo, okolje, družba in upravljanje. Metoda je namenjena za uporabo na strokovnih delavnicah, pri čemer si pomagamo s spletnim orodjem ESPON TIA. To orodje udeležencem delavnice poenostavi izbor kvantitativnih kazalnikov, na podlagi katerih se izračunajo regionalni učinki, ki se tudi vizualizirajo na karti. Karte so namreč izhodišče za strokovno razpravo o mehanizmih, ki povzročajo učinke (tj. logična povezava z ukrepom politike), in o potrebi po prilagajanju politike, da bi zmanjšali neželene in spodbudili želene učinke. Navsezadnje so rezultati tudi izhodišče za razpravo in določitev potreb po bolj poglobljeni raziskavi o posameznih delih politike, kadar hitri pregled ne omogoča zadostnih in vsebinsko podprtih ugotovitev.
EATIA – ESPON in presoja teritorialnih učinkov (Fischer in drugi, 2012)	2012, povezava	Strokovnjaki s tem pristopom v okviru delavnic ocenjujejo prostorski učinek izbranih razvojnih dokumentov, kot so direktive, resolucije in druge politike, na območje (ESPON 2012a). Poleg Velike Britanije in Portugalske je bila metoda preizkušena tudi v Sloveniji. Metoda vključuje štiri stopnje za prostorsko presojo učinkov politik na regionalni ali lokalni ravni. V posameznih stopnjah udeleženci določijo naravo možnega učinka in medsebojne odnose med različnimi dejavniki, ki opredeljujejo naravo učinkov ter v matriki za presojo učinka dajo končno oceno, v kolikšni meri so različna obravnavana območja prizadeta. Matrika sintetizira učinke, ki jih je ocenil vsak udeleženec delavnice, v razponu od zelo pozitivnih učinkov na prostor (+2) do zelo negativnih (–2). Rezultati matrike in končna ocena se nato vizualizirajo na kartah in grafikonih. Tak participativni pristop zagotavlja udeležencem delavnice (pripravljalcem politik) poglobljeno razumevanje in lastništvo pridobljenih rezultatov, kar lahko v nadaljevanju vpliva na pripravo takšnih politik in predpisov, ki zmanjšajo negativne (ali povečajo pozitivne) učinke na prostor.
ESPON TIP-TAP (ESPON 3.2: prostorski scenariji in usmeritve v zvezi z EVOP in kohezijsko politiko (ESPON, 2010))	2009, povezava	Cilj metode TEQUILA je oceniti učinkovitost izbrane evropske politike pri doseganju ciljev teritorialne kohezije . Metoda vključuje različne vhodne podatke po regijah, kot so: gospodarska konkurenčnost, okolje in podnebne spremembe, družba in namenska raba tal. Osnova za metodo so večkriterijska analiza in modeli teritorialnega predvidevanja (scenarij) z opredeljitvijo kazalnikov, s pomočjo katerih se presojajo učinki politike. Vrednosti so normalizirane, da se omogočita primerjava in združevanje rezultatov. V nadaljevanju metode se pridobljeni rezultati »seštejejo« v tri kumulativna makromerila (lahko so različno utežena glede na predhodne raziskave in ugotovitve s strokovnjaki in deležniki), ki določajo: teritorialno učinkovitost (makromerilo se nanaša na učinkovito rabo virov glede na rabo energije, tal in naravnih virov, konkurenčnost, privlačnost in dostopnost območja), teritorialno kakovost (makromerilo se nanaša na kakovost bivalnega in delovnega okolja, življenjski standard ter na dostop do storitev splošnega pomena in znanja) in teritorialno identiteto (makromerilo se nanaša na krepitev družbenega kapitala, razvijanje skupne vizije prihodnosti, krepitev produktivnih poklicev in konkurenčne prednosti).
STeMA: trajnostna metoda prostorskega, gospodarskega in okoljskega upravljanja (Prezioso, 2020)	2020, povezava	Model STeMA-TIA je bil zasnovan za podporo celostni strateški viziji splošnih, teritorialnih in sektorskih politik na vseh ravneh odločanja. To ocenjevalno orodje je bilo ustvarjeno v okviru prostorskega načrtovanja in kot del ozemeljske razsežnosti evropskih strategij. STeMA-TIA temelji na izvorni kvalitativno-kvantitativni metodi, ki vključuje 10 poenostavitvenih hipotez in 9 logičnih korakov. Razvija se po interaktivnih koaksialnih matrikah (kazalniki-politike-učinki), ki prinašajo predhodne in naknadne rezultate ter zemljevide. Uspešno je bil uporabljen za teritorialno razsežnost v okviru libonske/göteborške strategije, politike teritorialne kohezije ter nacionalnih in regionalnih operativnih načrtov 2020, pa tudi za italijanske strukturne reforme na metropolitanski in regionalni ravni. Prednost tega orodja je v njegovi prožnosti in zmožnosti združevanja različnih kazalnikov, povezanih z gospodarsko, socialno, okoljsko, kulturno, organizacijsko in finančno razsežnostjo, s katerimi se ocenjuje ocena teritorialnega vpliva glede na izvorne sistemske teritorialne funkcionalne tipologije. Ena od pomanjkljivosti sistema STeMA-TIA je, da med postopkom parne primerjave opredelitev kazalnikov, kot sta »prevladujoči« in »sekundarni«, ni vedno preprosta.

Primer	Leto	Krajši opis metode
Rhomolo (skupno raziskovalno središče EK in Generalnega direktorata regionalne in mestne politike Evropske komisije)	povezava	Model temelji na podlagi treh parametrov, in sicer gospodinjstvo, podjetja in vlada, ki služijo, porabljajo/varčujejo denar ter proizvajajo/konzumirajo blago. Medsebojne povezave med regijami so v modelu prikazane kot tokovi blaga in storitev (trgovinske matrice) ter ljudi in naložbe (faktorska mobilnost). RHOMOLO v osnovni scenarij uvaja politike kot »šoke«, pri čemer ocenjuje njihov učinek na ključne parametre (kot so stroški prevoza med regijami) in nato modelira učinke politike. Model pripravi kvantitativne ocene učinka na ravni NUTS 2, izražene kot relativne spremembe glede na osnovni scenarij, npr. povečanje BDP v odstotkih na regijo, ki se lahko izrazi tudi v absolutnih vrednostih. Primeren za ocene učinka politik EU v rednem zakonodajnem postopku. Edini razpoložljivi model, prilagojen politikam EU, ki prikaže rezultate s teritorialno ločljivostjo na ravni NUTS 2. Metoda modeliranja je kompleksna in zahteva dobro poznavanje metode in smiselno interpretacijo rezultatov za pripravljavce politik.
LUIISA	2013, povezava	Teritorialna platforma za modeliranje LUIISA je integriran, medsektorski model za projekcije »funkcije zemljišč«, ki presegajo tradicionalne modele »pokrovnosti tal«. Metoda na podlagi številnih vhodnih parametrov modelira spremembo funkcije zemljišča za vsako celico omrežja skozi čas in naknadno izračuna sekundarne učinke na podlagi rezultatov opredeljenih funkcij. Projekcije za razvoj gospodarstva, prebivalstva, kmetijstva in rabe energije se uvozijo iz drugih izračunov. LUIISA naknadno mrežnim celicam dodeli rabe zemljišč. Upoštevati je mogoče tudi več omejitev, kot so omejitve možnosti rabe zemljišč znotraj okoljsko zaščitene območij. Za oceno specifičnih učinkov politike se vhodni parametri spremenijo v skladu s politiko (npr. s politiko povzročena sprememba produktivnosti vpliva na gospodarske projekcije), na podlagi česar se izračuna »scenarij politike«. S primerjavo »izhodiščnega scenarija« s »scenarijem politike« je mogoče ugotoviti možne učinke politike. Gre za primerljivo specializirano in integrirano metodo, ki je navedena kot metoda <i>ex ante</i> presoje teritorialnega učinka (Evropska komisija, 2022c). Rezultati so izdelani na mreži 100 x 100 m, ki zagotavlja podrobne teritorialne vzorce.
TARGET-TIA orodje za programe čezmejnih regij (TARGET-TIA CBC tool (Medeiros, 2015))	2016	Prilagojeno orodje TARGET-TIA, ki temelji na konceptu učinka na štiri velika področja: i) družbeno-gospodarska kohezija, ii) teritorialna kohezija, iii) institucionalna in iv) okoljska trajnostnost. Ocena možnega učinka (od –4 do +4) projektov/programov/politik na podlagi poglobljene analize razpoložljivih kvalitativnih (bibliografija, intervjuji, analiza projekta) in kvantitativnih (statistična analiza) podatkov. Vstavljanje vrednosti možnih učinkov v preglednico s formulo za izračun končnih učinkov politike v vsaki analizirani razsežnosti, kot tudi končni povprečni učinek ovrednotene intervencije. Neposredni/posredni učinek, predhodna/naknadna analiza Zbiranje podatkov, intervjuji
TARGET-TIA orodje (Medeiros, 2017)	2013, 2014, 2017	Vrednotenje teritorialnega učinka po štirih razsežnostih teritorialne kohezije (vključno z njimi povezanimi komponentami): družbeno-gospodarska kohezija; okoljska trajnostnost; teritorialno upravljanje/sodelovanje in morfološka policentričnost. Večdimenzionalno in večvektorsko orodje TIA, ki ocenjuje predhodne in/ali naknadne teritorialne učinke projektov/programov/politik. Formula, ki na podlagi preglednice ustvari možno vrednost učinka, ki se giblje od zelo negativne (–4) do zelo pozitivne (+4).

Priloga 3: Seznam podpodročij in meril, ki jih izberemo v fazi vsebinjenja

Podpodročje in merila	
Okolje in prostor	
Tla	Izpostavljenost eroziji
	Kakovost prsti
	Trajna izguba/zazidava tal
Biodiverzitetna in krajina	Površina večfunkcijskega gozda
	Kakovost krajine
	Varovana območja
Vodni viri	Poraba vode
	Kakovost vode
	Razpoložljivost vode
	Oskrba z vodo
Zrak in podnebje	Onesnaževanje s trdimi delci
	Emisije NOx
	Emisije toplogrednih plinov
Grajeno okolje	Stopnja urbanizacije
	Površina degradiranih območij
Energetski viri	Uporaba OVE
	Poraba fosilnih goriv
	Energetska odvisnost od uvoza
Odpadki	Količina zbranih odpadkov
Gospodarstvo	
Gospodarski razvoj	Gospodarska rast
	Število inovacij
	Tržne ovire
Kmetijstvo	Zaposlenost v primarnem sektorju
	Velikost kmetije
	Subvencije
	Stopnja samooskrbe
Industrija	Zaposlenost v sekundarnem sektorju
Storitve	Zaposlenost v terciarnem sektorju
Majhna podjetja	Število podjetij
Infrastruktura	Kakovost infrastrukture
	Dostopnost infrastrukture
Promet	Uporaba javnega transporta
	Dnevne migracije

Podpodročje in merila

Družba	
Zdravje	Pričakovano trajanje življenja
Družbene neenakosti in družbeno varstvo	Stopnja brezposelnosti
	Socialni transferji
	Revščina
Izobrazba	Stopnja izobrazbe
Kulturna dediščina	Varstvo kulturne dediščine
Upravljanje in administracija	
Učinkovitost	Načrtovalski proces
	Upravni stroški
Transparentnost	Sodelovanje javnosti
Subsidiarnost	Obveznosti/naloge na različnih teritorialnih/upravnih ravneh
Prostorska organizacija	Stopnja centralizacije

Priloga 4: Primeri preglednic za vsebinjenje v primeru presoje učinkov na prostor čezmejnih območij

Obrazec 1a: IDENTIFIKACIJA UKREPOV S PROSTORSKIMI UČINKI.

Primer presoje učinkov Strategije kulturne dediščine 2020-2030 za pilotno območje RA Sotla za steber "razvoj"

Za ukrepe iz vašega stebra ocenite, ali imajo ali nimajo prostorski učinek (oziroma je ta zanemarljiv)? Označite v preglednici in za tiste ukrepe, ki nimajo učinka, napišite obrazložitev.

Ukrep politike	Prostor učinek (da/ne/zanemarljiv)	Obrazložitev
U01 Zagotavljanje sprejemanja odločitev na vseh ravneh (od politik do projektov) na podlagi vrednotenja njihovih vplivov na dediščino	DA	
U02 Vključevanje dediščine v prostorske akte na državni, regionalni in občinski ravni	DA	
U03 Vključevanje dediščinskih vsebin v evropske in nacionalne razvojne programe ter strateške dokumente države, regij in občin	DA	
U04 Sistemska zagotovitev morebitnih davčnih in finančnih spodbud oz. ugodnosti za ohranjanje dediščine	DA	
U05 Sistemska zagotovitev javno-finančnih virov financiranja za ohranjanja dediščine	DA	
U06 Vzpostavitev medresorsko usklajenega modela za učinkovito ravnanje s kulturnimi spomeniki v javni lasti, vključno z raziskavami in vzorčnimi konservatorskorestavratorskimi posegi	DA	
U07 Uvedba zakonskih možnosti za posebno obravnavo kulturnih spomenikov pri ravnanju s stvarnim premoženjem države in lokalnih skupnosti	DA	
U08 Zagotavljanje pogojev za učinkovito hrambo	DA	

Ukrep politike	Prostor učinek (da/ne/zanemarljiv)	Obrazložitev
in dokumentiranje muzejskih zbirk		
U09 Spodbujanje lastnikov, upravljavcev, nosilcev in dediščinskih skupnosti k celostnemu ohranjanju dediščine	DA	
U10 Spodbujanje občin in velikih lastnikov k pripravi programov za obnovo spomenikov za izvedbo ukrepov varstva	DA	
U11 Promoviranje dobrih praks na področju upravljanja spomenikov in celostnega ohranjanja dediščine	DA	
U12 Sistemska zagotovitev virov financiranja, kadrov in informacijske podpore za načrtno spremljanje stanja dediščine	DA	
U13 Upoštevanje stanja dediščine in možnosti za njeno boljše rabo v razvojnih strategijah, programih, prostorskih aktih in programih za obnovo in doživljanje dediščine	DA	
U14 Podpora aktiviranju dediščine za spodbujanje kulturnega turizma, kreativnih industrij in drugih načinov rabe dediščinskih virov	DA	
U15 Spodbujanje sodelovanje med izvajalci kulturnih programov in javne službe s turističnimi organizacijami	DA	
U16 Zagotovitev možnosti, da ima tudi dediščina korist od posrednih gospodarskih učinkov, ki jih ustvarja	DA	
U17 Izboljšanje ozaveščenosti o pomenu dediščine pri zaposlenih v turizmu in kreativnih industrijah ter njihovo usposabljanje	DA	

Obrazec 1b: IDENTIFIKACIJA UKREPOV Z RAZLIČNIMI UČINKI GLEDE NA TIP PROSTORA: URBAN IN PODEŽELSKI PROSTOR.

Primer presoje učinkov Strategije kulturne dediščine 2020-2030 za pilotno območje RA Sotla za steber "razvoj"

Za ukrepe, ki po vašem mnenju imajo prostorske učinke, ocenite, ali bodo ti učinki enaki v urbanem in podeželskem območju? Označite v preglednici in napišite obrazložitev.

Ukrep politike	Različen učinek glede na tip območja (da/ne)	Obrazložitev
U01 Zagotavljanje sprejemanja odločitev na vseh ravneh (od politik do projektov) na podlagi vrednotenja njihovih vplivov na dediščino	DA	Ker že programi EKP naslavljajo različne vsebine.
U02 Vključevanje dediščine v prostorske akte na državni, regionalni in občinski ravni	DA	
U03 Vključevanje dediščinskih vsebin v evropske in nacionalne razvojne programe ter strateške dokumente države, regij in občin	DA	
U04 Sistemska zagotovitev morebitnih davčnih in finančnih spodbud oz. ugodnosti za ohranjanje dediščine	NE	Ker gre za sistemsko ureditev, ki enako obravnava obe območji.
U05 Sistemska zagotovitev javno-finančnih virov financiranja za ohranjanja dediščine	NE	
U06 Vzpostavitev medresorsko usklajenega modela za učinkovito ravnanje s kulturnimi spomeniki v javni lasti, vključno z raziskavami in vzorčnimi konservatorsko-restavratorskimi posegi	NE	Gre sistemsko rešitev, ki velja enako za obe območji.
U07 Uvedba zakonskih možnosti za posebno obravnavo kulturnih spomenikov pri ravnanju s stvarnim premoženjem države in lokalnih skupnosti	NE	
U08 Zagotavljanje pogojev za učinkovito hrambo in dokumentiranje muzejskih zbirk	NE	

U09 Spodbujanje lastnikov, upravljavcev, nosilcev in dediščinskih skupnosti k celostnemu ohranjanju dediščine	DA	Do razlik prihaja zaradi različnih velikosti občin in velikosti njihovega proračuna. Odločitve o posegih/programih / promociji so tako v rokah občin. Primer: Občina Rogatec zagotavlja namenska sredstva proračuna za sofinanciranje obnove stavb v središču mesta.
U10 Spodbujanje občin in velikih lastnikov k pripravi programov za obnovo spomenikov za izvedbo ukrepov varstva	DA	
U11 Promoviranje dobrih praks na področju upravljanja spomenikov in celostnega ohranjanja dediščine	DA	
U12 Sistemska zagotovitev virov financiranja, kadrov in informacijske podpore za načrtno spremljanje stanja dediščine	NE	Ne poznajo primera. A če gre za sistemsko rešitev, potem NE bi smelo prihajati do razlik, razen, če je sistemsko tako urejeno. Za Muzej na prostem v Rogatcu je financiranje sistemsko urejeno na nivoju države.
U13 Upoštevanje stanja dediščine in možnosti za njeno boljše rabo v razvojnih strategijah, programih, prostorskih aktih in programih za obnovo in doživljanje dediščine	NE	
U14 Podpora aktiviranju dediščine za spodbujanje kulturnega turizma, kreativnih industrij in drugih načinov rabe dediščinskih virov	NE	Ovisno je od posamezne občine, ali se odloči, da bo namenila sredstva za ohranjanje in obnovo kulturne dediščine, kot je to uredila Občina Rogatec z namenskimi sredstvi za obnovo središča naselja.
U15 Spodbujanje sodelovanje med izvajalci kulturnih programov in javne službe s turističnimi organizacijami	NE	
U16 Zagotovitev možnosti, da ima tudi dediščina korist od posrednih gospodarskih učinkov, ki jih ustvarja	NE	To je odvisno od občine do občine. Načeloma NE, ker so premajhne razlike med urbanim in podeželskim območjem. Odprla se je razprava o razumevanju pojma urbano. Na pilotnem območju ni jasne ločnice med urbanim in ruralnim. Udeležence delavnice ne vidijo razlike med krajem Šmarje pri Jelšah in Rogatcem. Zato je težko določiti, ali bodo ukrepi imeli različen vpliv na urbano in podeželsko območje. Udeleženci razumeta, da je vsako središče občine urbano in da občine namenijo sredstva za kulturno dediščino na svojem območju. Lahko je to središče občine ali drugo naselje. V primeru samostana Olimje v občini Podčetrtek je možno, da sredstva zagotavlja tudi cerkev. Do razlik bi mogoče prišlo, v kolikor bi bilo na tem območju večje urbano središče (primerljivo z Velenjem).
U17 Izboljšanje ozaveščenosti o pomenu dediščine pri zaposlenih v turizmu in kreativnih industrijah ter njihovo usposabljanje	NE	

Obrazec 2: IDENTIFIKACIJA UKREPOV S ČEZMEJNIMI UČINKI

Primer presoje učinkov Strategije kulturne dediščine 2020-2030 za pilotno območje RA Sotla za steber "razvoj"

Kateri od ukrepov imajo/bodo imeli tudi čezmejni učinek? Označite v preglednici in obrazložite.

Ukrep politike	Izvajanje (da/ne)	Obrazložitev
U01 Zagotavljanje sprejemanja odločitev na vseh ravneh (od politik do projektov) na podlagi vrednotenja njihovih vplivov na dediščino		
U02 Vključevanje dediščine v prostorske akte na državni, regionalni in občinski ravni		
U03 Vključevanje dediščinskih vsebin v evropske in nacionalne razvojne programe ter strateške dokumente države, regij in občin		DA; npr. v kolikor bi bilo to vključeno v Interreg program SI-HR
U04 Sistemska zagotovitev morebitnih davčnih in finančnih spodbud oz. ugodnosti za ohranjanje dediščine	NE	Ker gre za finančna sredstva SI (država ali občina) za objekte v SI.
U05 Sistemska zagotovitev javno-finančnih virov financiranja za ohranjanja dediščine	NE	Ker gre za finančna sredstva SI (država ali občina) za objekte v SI.
U06 Vzpostavitev medresorsko usklajenega modela za učinkovito ravnanje s kulturnimi spomeniki v javni lasti, vključno z raziskavami in vzorčnimi konservatorsko-restavratorskimi posegi		DA; npr. v kolikor bi bilo to vključeno v Interreg program SI-HR
U07 Uvedba zakonskih možnosti za posebno obravnavo kulturnih spomenikov pri ravnanju s stvarnim premoženjem države in lokalnih skupnosti		
U08 Zagotavljanje pogojev za učinkovito hrambo in dokumentiranje muzejskih zbirk		
U09 Spodbujanje lastnikov, upravljavcev, nosilcev in dediščinskih skupnosti k celostnemu ohranjanju dediščine		
U10 Spodbujanje občin in velikih lastnikov k pripravi programov za obnovo spomenikov za izvedbo ukrepov varstva		
U11 Promoviranje dobrih praks na področju upravljanja spomenikov in		DA, v kolikor bi bilo to vključeno v

celostnega ohranjanja dediščine		Interreg program SI-HR DA – povečan turistični obisk SI KD s strani HR.
U12 Sistemska zagotovitev virov financiranja, kadrov in informacijske podpore za načrtno spremljanje stanja dediščine		
U13 Upoštevanje stanja dediščine in možnosti za njeno boljšo rabo v razvojnih strategijah, programih, prostorskih aktih in programih za obnovo in doživljanje dediščine		
U14 Podpora aktiviranju dediščine za spodbujanje kulturnega turizma, kreativnih industrij in drugih načinov rabe dediščinskih virov		DA, v kolikor bi bilo to vključeno v Interreg program SI-HR
U15 Spodbujanje sodelovanje med izvajalci kulturnih programov in javne službe s turističnimi organizacijami		DA, v kolikor bi bilo to vključeno v Interreg program SI-HR
U16 Zagotovitev možnosti, da ima tudi dediščina korist od posrednih gospodarskih učinkov, ki jih ustvarja		
U17 Izboljšanje ozaveščenosti o pomenu dediščine pri zaposlenih v turizmu in kreativnih industrijah ter njihovo usposabljanje		

Obrazec 3: UKREPI V IZVAJANJU

Primer presoje učinkov Strategije kulturne dediščine 2020-2030 za pilotno območje RA Sotla za steber "razvoj"

Označite, kateri ukrepi se na območju RA Sotla novembra 2021 že izvajajo oziroma so bili že izvedeni od sprejetja strategije v letu 2019.

Ukrep politike	Čezmejni učinek (da/ne/zanemarljiv)	Obrazložitev
U01 Zagotavljanje sprejemanja odločitev na vseh ravneh (od politik do projektov) na podlagi vrednotenja njihovih vplivov na dediščino	DA	Da, občine delajo na tem.
U02 Vključevanje dediščine v prostorske akte na državni, regionalni in občinski ravni	DA	
U03 Vključevanje dediščinskih vsebin v evropske in nacionalne razvojne programe ter strateške dokumente države, regij in občin	DA	
U04 Sistemska zagotovitev morebitnih davčnih in finančnih spodbud oz. ugodnosti za ohranjanje dediščine	NE / DA	NE za državo. DA – primer Občine Rogatec za obnovo središča trga.
U05 Sistemska zagotovitev javno-finančnih virov financiranja za ohranjanja dediščine	DA	Da – Muzej na prostem v Rogatcu – so zagotovljena namenska sredstva iz državnega proračuna.
U06 Vzpostavitev medresorsko usklajenega modela za učinkovito ravnanje s kulturnimi spomeniki v javni lasti, vključno z raziskavami in vzorčnimi konservatorsko-restavratorskimi posegi	NE	
U07 Uvedba zakonskih možnosti za posebno obravnavo kulturnih spomenikov pri ravnanju s stvarnim premoženjem države in lokalnih skupnosti	NE	
U08 Zagotavljanje pogojev za učinkovito hrambo in dokumentiranje muzejskih zbirk	?	

U09 Spodbujanje lastnikov, upravljavcev, nosilcev in dediščinskih skupnosti k celostnemu ohranjanju dediščine	DA	
U10 Spodbujanje občin in velikih lastnikov k pripravi programov za obnovo spomenikov za izvedbo ukrepov varstva	Ne vemo	
U11 Promoviranje dobrih praks na področju upravljanja spomenikov in celostnega ohranjanja dediščine	DA	Da – primeri dobre prakse so Rogatec (Muzej na prostem), Olimje, Virštanj.
U12 Sistemska zagotovitev virov financiranja, kadrov in informacijske podpore za načrtno spremljanje stanja dediščine	NE	
U13 Upoštevanje stanja dediščine in možnosti za njeno boljšo rabo v razvojnih strategijah, programih, prostorskih aktih in programih za obnovo in doživljanje dediščine	?	Morda to spremlja Zavod za kulturno dediščino, OE Celje. Za občine nimata podatka.
U14 Podpora aktiviranju dediščine za spodbujanje kulturnega turizma, kreativnih industrij in drugih načinov rabe dediščinskih virov	DA	Da, vse občine.
U15 Spodbujanje sodelovanje med izvajalci kulturnih programov in javne službe s turističnimi organizacijami	DA	Da, vse občine.
U16 Zagotovitev možnosti, da ima tudi dediščina korist od posrednih gospodarskih učinkov, ki jih ustvarja	deloma	
U17 Izboljšanje ozaveščenosti o pomenu dediščine pri zaposlenih v turizmu in kreativnih industrijah ter njihovo usposabljanje	DA	Vsi deležniki, upravljavci KD.

www.mnvp.gov.si

